

DANA KELLNEROVÁ

CHOV ZVÍŘAT VE ŠKOLÁCH

METODICKÝ MATERIÁL
PRO UČITELE

ODBORNÝ TEXT

EDIČNÍ CENTRUM

DANA KELLNEROVÁ

CHOV ZVÍŘAT VE ŠKOLÁCH

METODICKÝ MATERIÁL
PRO UČITELE

ODBORNÝ TEXT

LIPKA – ŠKOLSKÉ ZAŘÍZENÍ PRO ENVIRONMENTÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ, BRNO 2013

Chov zvířat ve školách

© Dana Kellnerová

© Lipka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání, 2013

ISBN 978-80-87604-57-1

ANOTACE

Zookoutky mohou zatraktivnit činnost i prostředí školy – rozšiřují nabídku aktivit a díky zajímavým akcím umožňují propojení života školy s veřejností. Je však třeba znát i úskalí spojená s chovem zvířat. Důležitá je nejen estetika, ale i etika chovů, bezpečnost a hygiena, volba vhodného prostředí i režimu, a v neposlední řadě znalost legislativy zabývající se ochranou zvířat. Svůj význam mají i kontakty na zkušené chovatele.

KLÍČOVÉ POJMY

Školní chovy zvířat, etika, hygiena a bezpečnost chovu zvířat, legislativa chovu zvířat

CÍLOVÁ SKUPINA

Pedagogové a žáci základních a středních škol, chovatelské kroužky

VYUŽITÍ VE VÝUCE

Metodiku využijí zejména vedoucí chovatelských kroužků a ekoklubů, učitelé přírodovědných předmětů (ve vzdělávacích oborech Přírodověda, Přírodopis, Biologie) i třídní učitelé, v jejichž třídách jsou chována drobná zvířata.

Pasáže o legislativě můžou být užitečné ředitelům škol, lze je využít také v hodinách občanské výchovy. Téma etiky chovů a ochrany zvířat je vhodné k naplnění některých výstupů průřezového tématu Environmentální výchova.

INFORMACE O AUTORCE

Ing. Dana Kellnerová, pedagožka Lipky – školského zařízení pro environmentální vzdělávání. Vztah autorky ke zvířatům je dán geny, neboť má ve své „biologické výbavě“ polovinu selské krve. Když se po absolvování základní školy nedostala na střední veterinární školu, pomáhala rok ošetřovatelům v brněnské ZOO – a tento životní úsek rozhodl o jejím budoucím profesním zaměření. Absolvovala Střední zemědělsko-technickou školu v Boskovicích (obor pěstitel-chovatel) a Vysokou školu zemědělskou v Brně, pracovala v ZOO v Brně a v Ústí nad Labem. Působila také jako průvodkyně televizním pořadem Zemědělský rok, redaktorka v zemědělském oddělení brněnské Rovnosti, autorka scénářů a filmů o zvířatech v rámci propagace brněnské ZOO a v součtu 23 let jako ekopedagožka v přírodovědné stanici Kamenáčky, v zoologické zahradě a v Lipce – školském zařízení pro environmentální vzdělávání. Kromě zoologie a kynologie patří k jejím koníčkům také permakultura.

E-mail: dana.kellnerova@lipka.cz

OBSAH

Poděkování	. . .	7
Předmluva	. . .	8
Úvod	. . .	10
Proč byly napsány tyto řádky	. . .	10
Zvířata jako léky lidské duše i těla	. . .	11
Zvířata ve škole	. . .	14
Přínosy chovu zvířat ve školách	. . .	14
Podmínky a doporučení pro úspěšné chovatelství ve škole	. . .	14
Etika chovů	. . .	16
Welfare – životní pohoda zvířat	. . .	17
Zooterapie	. . .	18
Prostory pro chov zvířat	. . .	18
Hygiena a bezpečnost	. . .	22
Základní hygienické zásady	. . .	22
Ochrana dětí při práci se zvířaty	. . .	23
Manipulace se zvířaty	. . .	24
Děti a zvířata	. . .	29
Výběr zvířat pro školu	. . .	29
Výběr vhodných druhů podle věku žáků	. . .	29
Jak zvířata pořídit	. . .	31
Chovná zařízení	. . .	32
Dělení podle použitých materiálů	. . .	32
Specifické druhy chovných zařízení	. . .	33
Popis a chov vybraných druhů zvířat	. . .	34
Savci	. . .	34
Křeček zlatý (<i>Mesocricetus auratus</i>)	. . .	34
Křečík džungarský (<i>Phodopus sungorus</i>)	. . .	35
Křečík roborovského (<i>Phodopus Roborowskii</i>)	. . .	36
Morče domácí (<i>Cavia aperea var. porcellus</i>)	. . .	37
Myš domácí – laboratorní (<i>Mus musculus var. alba</i>)	. . .	38
Potkan (<i>Rattus norvegicus var. alba</i>)	. . .	39
Pískomil mongolský (<i>Meriones unguiculatus</i>)	. . .	40
Osmák degu (<i>Octodon degus</i>)	. . .	41
Činčila vlnatá (<i>Chinchilla lanigera</i>)	. . .	42

Obojživelníci a plazi	. . .	43
Žebrovník Waltlův (<i>Pleurodeles waltl</i>)	. . .	43
Axolotl mexický (<i>Ambystoma mexicanum</i>)	. . .	43
Drápatka vodní (<i>Xenopus laevis</i>)	. . .	45
Gekončík noční (<i>Eublepharis macularius</i>)	. . .	46
Chameleon jemenský (<i>Chamaeleo calyprtratus</i>)	. . .	47
Agama vousatá (<i>Pogona vitticeps</i>)	. . .	49
Leguán zelený (<i>Iguana iguana</i>)	. . .	51
Želva nádherná (<i>Trachemys scripta elegant</i>)	. . .	52
Želva zelenavá (<i>Testudo hermanni</i>)	. . .	53
Želva žlutohnědá (<i>Testudo graeca</i>)	. . .	54
Hroznýš královský (<i>Boa constrictor</i>)	. . .	55
Užovka červená (<i>Elaphe guttata</i> nově <i>Pantherophis guttatus</i>)	. . .	55
Krajta královská (<i>Python regius</i>)	. . .	56
Ptáci	. . .	57
Andulka vlnkovaná (<i>Melopsittacus undulatus</i>)	. . .	57
Kanár (<i>Serinus canarius</i>)	. . .	58
Chůvička japonská (<i>Lonchura domestica</i>)	. . .	58
Zebříčka pestrá (<i>Taeniopygia guttata</i>)	. . .	59
Bezobratlí	. . .	59
Pakobylka indická (<i>Carausius morosus</i>)	. . .	60
Stražilka australská (<i>Extatosoma tiaratum</i>)	. . .	61
Stražilka peruánská (<i>Peruphasma schultei</i>)	. . .	61
Zlatohlávci (<i>Eudicella</i>)	. . .	61
Oblovka žravá (<i>Achatina fulica</i>)	. . .	62
Veleštír císařský (<i>Pandinus imperator</i>)	. . .	63
Sklípkan Smithův (<i>Brachypelma smithi</i>)	. . .	63
Legislativa	. . .	65
Seznam legislativních předpisů vztahujících se k problematice zájmových chovů	. . .	65
Podrobnější citace některých předpisů	. . .	66
Zákon č. 166/1999 Sb. – Zákon o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů neboli tzv. veterinární zákon	. . .	66
Zákon 246/1992 Sb. – Zákon na ochranu zvířat proti týrání	. . .	67

Vyhláška č. 411/2008 Sb. – stanovení druhů zvířat vyžadujících zvláštní péči	. . .	72
Zákon č. 252/1997 Sb. – Zákon o zemědělství	. . .	73
Zákon č. 100/2004 Sb., tzv. zákon CITES	. . .	74
Praktické informace a doporučení	. . .	75
Pár slov na závěr	. . .	78
Použitá literatura	. . .	80
Doporučené informační zdroje	. . .	80

PODĚKOVÁNÍ

Za fundované odborné připomínky a pomoc děkuji:

- *Pavlu Kellnerovi a Karlu Rozínkovi, kteří přispěli svými bohatými zoologicko-chovatelskými zkušenostmi,*
- *MVDr. Ivanu Přikrylovi, pracovníkovi Krajské veterinární správy v Brně, za odborné legislativní a veterinární připomínky,*
- *RNDr. Janě Dobrorukové, která jako zkušená gymnazijní pedagožka a vedoucí přírodovědného klubu poskytla cenný pedagogicko-biologický vhled,*
- *Ing. Romaně Křížové, Ph.D., Mgr. Renému Mitrengovi a Miloslavu Makovcovi za praktické rady, pramenící z dlouholetých zkušeností s chovem zvířat a vedením dětských zájmových kroužků v přírodovědné stanici,*
- *Ing. Romanu Zajíčkovi, pracovníkovi Agentury ochrany přírody a krajiny ČR a členovi odborné skupiny pro CITES v ČR, za podrobné informace z jeho oboru,*
- *JUDr. Janě Rožnovské za cenné legislativní připomínky,*
- *Mgr. Jiřímu Vorlíčkovi, pedagogovi z Lipky, za všetečné poznámky a dotazy, jimiž odkrýval mé „klapky na očích“, a nutil mě tak k novým pohledům na předkládanou problematiku,*
- *Mgr. Kateřině Vítkové a dalším kolegům z Lipky za podněty a trpělivou redakční práci na textu, všem autorům fotografií, kteří mi ochotně poskytli své snímky.*

Dana Kellnerová

PŘEDMLUVA

Příroda od doby průmyslové revoluce čím dál rychleji upadá. Ohroženy jsou mnohé druhy živých bytostí a řada jich vinou lidské činnosti již vymřela. Tento vývoj bychom rádi zastavili – provádíme rozličné vědecké výzkumy, sestavujeme seznamy ohrožených druhů, vyhledáváme přírodní památky, vytváříme rezervace a parky, přijímáme zákony a předpisy o ochraně přírody. Všechny zmíněné činnosti jsou zcela jistě užitečné a nutné, ale jen ony nestačí. Příčinu současné situace vidím v nedostatečném poznání přírody a nepřiměřeném vztahu k ní. Pro ochranu přírody dlouhodobě nejvíc vykonáme dobrou výchovou v rodině a vhodným pedagogickým působením ve školách.

Když se dítě poprvé setká s organizovaným vzděláváním a výchovou, má svůj vztah k přírodě už více či méně utvořen – přebírá jej od rodičů a dalších blízkých dospělých, kteří na něj přenáší kromě znalostí také své chybné představy a předsudky. Převýchova je pak mnohem těžší než výchova, a proto stojíme my učitelé před velmi náročnou úlohou, když si přejeme zlepšit přírodovědné znalosti žáků a především jejich vztah k přírodě.

Ve výzkumech na Katedře didaktiky biologie Biotechnické fakulty Univerzity v Lublani jsme zjistili, že živočišné získávají pozornost žáků lépe než rostliny a další organismy, proto mohou učitelům účinně pomoci při výchově k odpovědnému vztahu k přírodě. Ukázalo se také, že vztah ke zvířatům se mění s věkem dětí a že existují statisticky významné rozdíly mezi dívkami a chlapci. Je dobré, pokud to učitelé vědí a využívají toho. Předškolní děti považují za nejmilejší zvíře králíka a nejneoblíbenější je u nich vlk. Žáci základních škol mají nejraději psa a v největší nemilosti je had. (Mimochodem, z vlastní zkušenosti vím, že předškolní děti vlky nepoznají, když je v zoologické zahradě přivedeme k jejich výběhu.)

Kontakt se zvířaty má velmi kladný vliv na znalosti o přírodě a na chování žáků. Nejprůzlivější důsledky jsme pozorovali u žáků, kteří o zvíře sami pečovali. Dítě se od živočicha, který je na člověku plně závislý, může naučit rozumět citům a potřebám druhých, což mu pomáhá také při vcítění se do svých bližních. Děti, které se setkávají se zvířaty, mají vyšší sebeúctu než jejich vrstevníci bez možnosti takového soužití.

Před bezprostředním kontaktem s konkrétním živočichem musejí žáci dostat pokyny, jak zajistit oboustranné bezpečí – tyto pokyny by měly být krátké a jasné, podepřené příkladem, obzvláště u nejmladších dětí. Zvířata jsou nesmírně citlivé živé bytosti a velmi dobře vnímají naše psychosomatické rozpoložení. Dovolí, abychom se k nim přiblížili, pokud jsme klidní, uvolnění a s dobrými úmysly, a utíkají před těmi, kteří jsou napjatí a plní negativních emocí. Svým jednáním nám zvířata nastavují zrcadlo. Jakmile to žáci rozpoznají, jsou připraveni své chování zlepšit – zklidňují se i ti s vážnými poruchami chování a citovými problémy. Přátelství se zvířaty zlepšuje sociální vztahy, psychické i tělesné zdraví.

Živočiškové jsou mimo jiné důležitými pomocníky pro děti v tísní, jak ukázaly odpovědi žáků základních škol na otázku „S kým jsi nejraději, když je ti zle?“. Překvapilo nás, že již osmiletí chlapi si jako utěšitele častěji vybrali psa, než rodiče.

Vítám vydání knihy kolegyně Dany Kellnerové. Autorka si uvědomuje, že znalosti získané zkušenostmi mají významný dopad na chování lidí, a proto doporučuje chov zvířat ve školách. Oceňuji její zkušenosti získané při výuce mnoha žáků a při práci v zoologických zahradách. Jsem přesvědčen, že její rady budou velikou pomocí učitelům přírodovědného vzdělávání. Knihu obzvláště doporučuji začátečníkům, protože je v ní uceleně představena problematika chovu živočichů ve školách: etika, legislativa, hygiena, bezpečnost, nároky chovů na prostor, vybavení a pomůcky, popis a návody na chov různých živočichů podle věku dětí.

Rudi Ocepek, Lublaň, Slovinsko

Rudi Ocepek začal svoji profesní pouť jako učitel biologie a chemie na základní škole. Následně pracoval na Katedře didaktiky biologie Biotechnické fakulty Univerzity v Lublani. Při poznávání přírody vedl v průběhu více než čtyřiceti let okolo 300 tisíc různě starých žáků – od kojenců až po seniory. V průběhu této doby postupně rozvíjel účinný model zkušenostní výuky. Svoje znalosti pak předával studentům, kteří se připravovali na učitelské povolání, a také pedagogům z praxe.

ÚVOD

Foto archiv Alcedo Vsetín

Foto Pavel Bartoň

Foto archiv sdružení SRAZ

Foto Pavel Bartoň

PROČ BYLY NAPSÁNY TYTO ŘÁDKY

Před vznikem publikace probíhaly mezi námi ekopedagogy živé diskuze o tom, zda je etické „navádět“ učitele k prosazování chovů zvířat ve školách. Je příkladné ukazovat dětem „vězněné“ zvíře v kleci, teráriu či v oploceném výběhu? Zde se dotýkáme velmi citlivé problematiky. V řadě evropských zemí je v současnosti často slyšet přísná kritika adresovaná chovům zvířat v domácnostech, ve školách i v zoologických zahradách (ty mají poměrně významný počet odpůrců). Pravdou je, že nekompromisní kritiky posunuly úroveň „vystavování“ zvířat v zoologických zahradách ve většině kulturních zemí velmi výrazně kupředu. Dnes je již běžné, že tato zařízení také vzdělávají veřejnost a zapojují se do ochrany živočišných druhů ve volné přírodě.

Kritika se však dotýká i malých chovů. Za týrání zvířat je dokonce považován i izolovaný chov jedinců takového druhu, který žije ve volné přírodě pospolitě. Budete možná překvapeni, protože se to týká i králíků. Většina z nás se zarazí – vždyť králíkárný známe důvěrně ze dvorů našich babiček a dědečků a nikdy nás nenapadlo, že by měli být domácí „ušáci“ chováni jinak. Jestliže však nad problémem začneme přemýšlet,

znejistíme. Ano, něco na tom je, jak jinak ale tedy postupovat? Nechceme se na tomto místě pouštět do rozborů problematického skupinového chovu králíků, pouze poukážeme na to, že etika chovů zvířat je daleko citlivější, než by se na první pohled zdálo. Podle toho bychom k ní také měli přistupovat – citlivě a odpovědně. Proto apelujeme na pedagogy, aby se snažili být svým žákům a studentům příkladem také v této oblasti.

A pokud vás v tuto chvíli napadá otázka, proč tedy tato publikace vznikla, pak bychom vám chtěli odpovědět fotografiemi na protější straně. Všimli jste si výrazu tváře a očí dítěte, které právě komunikuje se zvířetem? Vidíte štěstí, nadšení, zaujetí a soustředěnost? Dítě často úplně přestane vnímat své okolí – vidí jen zvířecího přítele. Takto reagujeme všichni, kdo nemáme z dětství nějaký špatný zážitek a byli jsme doma vedeni k dobrému vztahu ke zvířatům. Zvířata jsou pro děti velmi atraktivními objekty a jejich prostřednictvím docílíme nezdědka překvapivých pokroků ve výchově i v učení. V současnosti můžeme navíc využít propracované techniky zkušených zooterapeutů.

Ekopedagogické práci se věnuji 24 let a mohu potvrdit, že děti na základních školách mají velký zájem o chovatelské kroužky, zato botanické se nám nikdy nepodařilo naplnit. Tento trend se zpravidla mění až na školách středních, kdy se studenti začínají profilovat a zaměřují se na svoje budoucí profesní obory.

Jaké výhody přináší chov zvířat škole? Prostřednictvím profesionálně vedených zookoutků lze vytvořit atraktivní prostředí, které umožní zajímavě vyučovat, rozšíří nabídku žádaných zájmových kroužků, či dokonce významně obohatí komunitní život. Akce pro veřejnost typu „Voříšek roku 2014“, „Burza terarijních zvířat“, „Výstava domácích mazlíčků“ nebo „Chovatelský den otevřených dveří“ také určitě zpestří život obce nebo městské části.

Tato publikace se pokouší shrnout základní praktické informace týkající se chovu zvířat ve spojení s dětmi a s bezpečným provozem školy. Chce být oporou nejen začínajícímu učiteli-chovateli, ale i řediteli školy, který se potřebuje seznámit s odpovídající legislativou. Dětem usnadní hledání informací o nejčastěji chovaných zvířatech a umožní jim například výrobu jmenovek na klece, terária a ubikace. Další použití záleží na kreativitě pedagoga.

ZVÍŘATA JAKO LÉKY LIDSKÉ DUŠE I TĚLA

Podle aktuální statistiky¹ představuje Česká republika v rámci Evropy stát s největším počtem chovaných psů a koček v přepočtu na obyvatele (41 % domácností). Nejméně psů a koček mají domácnosti ve Švýcarsku (10 % domácností). Proč je tomu tak? Chybí

1 VAVROŇ, Jiří. Psů a koček je v ČR na obyvatele nejvíce v Evropě. *Novinky.cz* [online]. 10. 12. 2012 [cit. 2014-01-04]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/261476-psu-a-kocek-je-v-cr-na-obyvatele-nejvice-v-evrope.html>

nám něco? Příroda, láska, kvalitní vztahy? Škoda, že neexistuje statistika počtů doma pěstovaných rostlin. Byla by to asi zajímavá doplňující informace.

Členové mezinárodní organizace IAHAIO přijali na zasedání rady v září 1995 v Ženevě pět základních rezolucí, které cituje sborník *Zvíře jako partner a průvodce člověka*²:

- Uznat univerzální, nediskriminační právo chovat domácí zvířata za rozumných podmínek na jakémkoli místě na světě v případě, že je o zvíře dostatečně postaráno a je vyloučeno jakékoliv narušení práv lidí, kteří nejsou vlastníci domácích zvířat.
- Podniknout potřebné kroky, aby při plánování a tvorbě životního prostředí byly brány v úvahu specifické potřeby a povahové rysy jak majitelů, tak i domácích zvířat samotných.
- Podporovat přesně pravidly vymezenou přítomnost zvířat-společníků ve školách a ve školním životě a pomocí vhodných školících programů přesvědčit učitele a pedagogy o prospěšnosti tohoto soužití.
- Umožnit kontrolovaný přístup zvířat-společníků do nemocnic, domovů důchodců, pečovatelských zařízení a dalších center péče o lidi všech věkových skupin, pro které je kontakt se zvířetem potřebný.
- Zaručit oficiální status zvířatům, která jsou začleněna do terapeutických programů a vycvičena ke službě tělesně postiženým osobám, podporovat rozvoj programů na výcvik takových zvířat a zajistit, aby výuka o schopnostech takových zvířat byla zahrnuta do základního výcviku profesionálních ošetřovatelů a pečovatелů.

Účastníci konference samozřejmě věděli, proč rezoluci v podobě těchto bodů prosazují. Jedná se o stručná shrnutí jejich vědeckých výzkumů a zkušeností z praxe. Citujme alespoň některé z nich:

V pediatrii a v pedopsychologii znamenají zvířata regulátor harmonických vztahů v rodině. Pro mentálně a tělesně postižené mají daleko větší terapeutický význam, než se obecně předpokládá. Zvířata tedy patří do dětských domovů pro tělesně a mentálně postižené, upozornila v Ženevě A. Chamrádová z Prahy.³

2 Ženevská deklarace IAHAIO. In: *Zvíře jako partner a průvodce člověka: Sborník ze semináře konaného ve dnech 12. až 14. září 1997 ve Słapech nad Vltavou*. Praha: Archa pro vnitřní potřebu Ekumenické akademie Praha 1999, s. 33.

3 VOJTĚCHOVSKÝ, M. Léčivá zvířata. In: *Zvíře jako partner a průvodce člověka: Sborník ze semináře konaného ve dnech 12. až 14. září 1997 ve Słapech nad Vltavou*. Praha: Archa pro vnitřní potřebu Ekumenické akademie Praha 1999, s. 9.

Cindy Wilsonová, psycholožka ze Spojených států, shrnula v Ženevě letitá pozorování vlivu domácích mazlíčků na lidský organismus do těchto oblastí:

- Účinky na kardiovaskulární aparát – lehké snížení krevního tlaku a zpomalení srdeční akce (Friedmanová, 1983; Wilsonová, 1987).
- Antistresové působení – především snížení úzkostnosti za vyhocených podmínek (Wilsonová, 1991).
- Antidepresivní působení – zmírnění prožívání osamělosti a smutku (Bolin, 1987).
- Sociální katalyzátor – PETS (domácí miláčci) jsou regulátorem lidského společenského chování a zlepšují konfliktní vztahy v rodině (Margford, 1975).
- Ve stáří jsou kognitivním (poznávacím) stimulem, působí podobně jako duševní funkce stimulační farmaka a zlepšují intelektuální funkce.

Kdy indikovat „PET terapii“ (léčbu pomocí zvířecích miláčků)? Wilsonová se domnívá, že nejvýznamnějším obdobím je preadolescence (věk 9–12 let). Později již význam „imprintingu“ (vtišťení) pro formování vztahu mezi člověkem a zvířetem klesá. Mít zvířata v dětství znamená, že i později ve stáří dokáže jedinec ocenit a zúročit soužití se zvířetem. Zvířata dokážou mimo jiné i zvyšovat dětské sebevědomí.⁴

4 VOJTĚCHOVSKÝ, M. Léčivá zvířata. In: *Zvíře jako partner a průvodce člověka: Sborník ze semináře konaného ve dnech 12. až 14. září 1997 ve Slapech nad Vltavou*. Praha: Archa pro vnitřní potřebu Ekumenické akademie Praha 1999, s. 10.

ZVÍŘATA VE ŠKOLE

Současným dětem, a zvláště těm městským, prokazatelně příroda chybí. Ne každá rodina je ochotna pravidelně trávit svůj volný čas v přírodě. V hektickém životě dnešních rodin není na děti dostatek času, proto pro nás zřejmě nebude žádným překvapením zjištění, že i děti, podobně jako dospělí, trpí osamělostí. Dětské city se pak často upínají k něčemu živému, bezbrannému, „ještě menšímu“, než jsou samy děti. Zvířátko vyvolává pečovatelské „pudy“. Některé děti jsou přirozeně zvědavé, jiné jsou přírodou až fascinované. To všechno jsou důvody, proč se u dětí tak často objevuje touha chovat zvíře doma.

Rodiče ovšem nezřídka nesouhlasí – argumentují nedostatkem času nebo nevěří, že dítěti jeho zájem vydrží. Jindy jsou úzkostně čistotní či nemají ke zvířatům vztah, případně se rodina potýká s alergiemi nebo s nedostatkem peněz. A právě v těchto situacích může sehrát svoji roli škola.

PŘÍNOSY CHOVU ZVÍŘAT VE ŠKOLÁCH

1. **Zvýšení atraktivity školy** – zajímavý a netradiční výukový a výchovný program.
2. **Obohacení výuky** – badatelsky orientované učení, školní projekty, biologické soutěže a olympiády, odborné žákovské práce.
3. **Nové zájmové kroužky** – zoologický, chovatelský, teraristický, akvaristický, ornitologický apod.
4. **Praktikování zooterapie** – terapeutické působení na děti prostřednictvím zvířat (např. řešení komunikačních bariér u problémových žáků – více v podkapitole Zooterapie).
5. **Zajímavé, příjemné a atraktivní prostředí** – přírodní kout na chodbě či ve vestibulu, odborná biologická učebna, přírodní či permakulturní zahrada s chovy zvířat.
6. **Nové akce pro veřejnost** – například dny otevřených dveří, výstavy psích kříženců („Voříšek 2013), výstavy dětmi doma chovaných zvířat (králíci, morčata), prodejní burzy zvířat apod. (Obr. 1 a 2 ve Fotografické příloze)

PODMÍNKY A DOPORUČENÍ PRO ÚSPĚŠNÉ CHOVATELSTVÍ VE ŠKOLE

1. **Nadšený učitel**, připravený obětovat nemalé množství času.
2. **Motivované děti**, které si chovy zvířat ve škole prosadí sami.
3. **Příznivě nakloněné vedení školy a rodiče** podporující myšlenku chovu zvířat, případně také vstřícná rada školy, bude-li třeba jednat o zvýšení nákladů na provoz „zookoutku“ (materiál, energie, veterinární péče apod.).
4. Uvolněné **finanční prostředky** nebo osoba ochotná a schopná psát žádosti o dotace. S výnosy z prodeje případných odchovů mláďat nelze počítat, tento zdroj je velmi nespolehlivý.

5. **Spolupracující rodiče** a firmy-**sponzoři**, poskytující např. veterinární služby, materiál na výrobu ubikací pro zvířata, na nákup krmiv či podestýlky apod.
6. **Ochotní a tolerantní kolegové a personál školy** – např. zručný školník a chápatel uklízečky.
7. Ochotný **zástup v případě nepřítomnosti garanta chovů** (dovolená, nemoc apod.).
8. Zajištěná občasná **autodoprava** – přeprava zvířat či materiálu.
9. Konsenzus zaměstnanců školy ve výběru vhodných **prostor pro chovy zvířat** (interiéry či exteriéry) – vlastní nádrže, ubikace či výběhy pro zvířata, sklad krmiv, steliv a materiálu apod. Je nutno počítat s pachem zvířat (záleží na výběru druhů) nebo s instalací odvětrávání (pozor na hlučnost!).
10. Souhlas kompetentních osob se **zvýšenou spotřebou elektrické energie** (například v případě terárií a akvárií – ředitel školy, zřizovatel školy).
11. Průběžný **veterinární dozor** (a to i na akcích se zvířaty pro veřejnost) – může jej poskytnout např. rodič-veterinář, který si jako sponzor nebude účtovat práci.
12. **Příprava a postupné navykání žáků na přítomnost zvířat**. Předejdeme tak možnému vandalství či nevhodnému zacházení se zvířaty. Nepořizujeme hned na počátku zvířata choulostivá, náročná nebo drahá.
13. **Stálá motivace dětí** – zajímavé činnosti zajistí, aby děti neztratily o zvířata zájem (soutěže, přehlídky, výstavy, olympiády, samostatné práce, dny otevřených dveří s dětskými průvodci, výstavy vlastních domácích mazlíčků, exkurze s dětmi do jiných chovatelských zařízení nebo se zoology do terénu).
14. **Poradit se s odborníky** ohledně výběru vhodných živočišných druhů. Přihlížejme k věku dětí či studentů, kteří budou o zvířata pečovat, k prostorům, jež můžeme pro chovy uvolnit či vytvořit, i k finančním zdrojům, které jsme schopni poskytnout či získat na základě projektů.
15. Zajištění **služby u zvířat o prázdninách a ve dnech volna** – mohou to být i poučené starší děti. Provoz je možné koordinovat tak, aby se ke zvířatům nemuselo chodit během víkendu (záleží na výběru druhů).
16. Starší žáky a studenty je třeba učit systematickosti spočívající v pravidelné péči a **vedení záznamů** o chování a zdravotním stavu našich chovanců. Můžeme tak podchytit začínající onemocnění nebo nás nepřekvapí „neočekávané“ narození mláďat.
17. **Patronace nad konkrétním zvířetem nebo samostatný „odborný“ úkol**, které zadáme jednotlivým žákům, a potlačíme tak případný vandalismus. Děti si „svá“ zvířata budou samy hlídat. Podobně utlumíme sklony k „záškodnictví“, umožníme-li dětem založit si školní chovy z jedinců pocházejících z jejich vlastních domácích chovů.
18. Vybudováním **přírodní nebo permakulturní zahrady** posloužíme nejen zvířatům, která zde můžeme chovat, ale i kolegům, kteří (budou-li tvůrčí) mohou v zahradě učit nejen biologii, ale i jazyky, matematiku, fyziku, chemii a další předměty.

ETIKA CHOVŮ

V řadě evropských zemí je chov volně žijících zvířat nezřídka posuzován jako kontroverzní záliba. Konkrétně bývá kritizován až odsuzován chov za mřížemi, v malých prostorách nebo chov izolovaných jedinců (pokud se jedná o druhy, žijící v přírodě ve skupinách – např. králíci). Měli bychom velmi citlivě zvážit, jaké druhy zvířat budeme chovat a jestli jsme schopni vytvořit jim odpovídající podmínky. Školní chovatelské zařízení by mělo být tím nejlepším příkladem pro žáky, kteří chtějí případně zvířata chovat i doma. Nepodléhejme módnosti, s níž se občas chovatelsví potýká (čas od času nápadně narůstá obliba určitých druhů zvířat nebo plemen), a poradme se vždy raději s několika odborníky.

Ještě před založením chovu je nezbytné nastudovat všechny dostupné informace a poradit se již při budování chovatelských prostor. To je dnes díky internetu poměrně snadné – lze dohledat řadu firem vyrábějících a dodávajících vybavení do výběhů, chlévů, stájí, terárií, akvárií a dalších ubikací. Máme tím na mysli nádoby na krmení, napáječky, vytápění, osvětlení, vybavení prostor pro spaní zvířat, pro porody aj. Ale i zde si dávejte pozor na produkty, které tyto požadavky nejen nesplňují, ale navíc jsou i silně předražené.

Zvířatům je třeba věnovat čas téměř každodenně. V mnoha případech je nicméně možné upravit prostory a denní režim tak, aby provoz nevyžadoval naši přítomnost o víkendech. Musíme však věnovat pozornost například i počasí – za silných mrazů je nutné zateplit králíkárný, kurníky, chlévy a stáje. Za velkých veder je třeba dohlédnout na to, aby měla zvířata dostatečný přísun čerstvé vody a mohla se ukrýt do stínu.

Stejně důležitá je také kontrola zdravotního stavu chovanců. Díky své každodenní přítomnosti jsme schopni „načíst“ jejich zvyky a chování natolik, že nás změna jejich projevů dokáže upozornit na případný problém. Je velmi výhodné navázat trvalý kontakt s veterinářem – bude znát vás i zvířata a bude důvěřovat vašim informacím. Vy se naopak díky jeho radám naučíte zvířata odborně sledovat.

Zvířata nejsou hračka! Nedovolujte dětem, aby své „miláčky“ stále rušily, nosily je v náručí, hrály si s nimi a nedopřály jim chvíli klidu. Nedostatek spánku, odpočinku, přiměřeného času na krmení a pití – to vše může být mít pro zvíře fatální důsledky. Citlivé na rušení jsou především zvířecí matky pečující o potomstvo. V krajních případech se může stát, že se o svá mláďata přestanou starat, nebo je dokonce sežerou (drobní ptáci, křečci a další).

Naopak je velmi výchovné, a pro citový vývoj nesmírně důležité, když děti pochopí životní potřeby zvířete a učí se potlačit vlastní sobecké zájmy. Učme je radosti z nerušeného pozorování přirozených projevů našich zvířátek, učme je těšit se z drobných překvapení a příhod, učme je citlivému vnímání. Odtud pak dítě také získává smysl pro odpovědnost.

WELFARE – ŽIVOTNÍ POHODA ZVÍŘAT

Přestože chovatelská pravidla a podmínky jsou již obsaženy například v Zákoně na ochranu zvířat proti týrání č. 246/1992 Sb. (citujeme z něj v tomto textu mimo jiné § 13, a to v kapitole Legislativa), je na místě zmínit se také o pravidlech welfare, s nimiž se můžete v chovatelské literatuře rovněž setkat. Webové stránky [Zootechnik.cz](http://www.zootechnik.cz/zoo_oaw.php) (http://www.zootechnik.cz/zoo_oaw.php) popisují zmíněnou problematiku následovně (citace):

Welfare (pohoda) zvířat představuje stav, ve kterém se organismus zvířete snaží vyrovnat s prostředím, ve kterém žije (Broom, 1986). **Welfare se definuje jako stav naplnění všech materiálních a nemateriálních podmínek, které jsou předpokladem zdraví organismu, kdy je zvíře v souladu se svým životním prostředím. Nejedná se přitom jen o splnění základních podmínek života a zdraví zvířat, předpokládá stejně tak i ochranu před fyzickým i psychickým strádáním a týráním.** Zvíře má nárok na to, aby mu chovatel vytvářel předpoklady pro zabezpečení vyššího stupně uspokojení jeho životních potřeb. Welfare zvířat požaduje pro chovaná zvířata dosažení určité spokojenosti, pohody a komfortu. Tento požadavek je zdůvodněný eticky, ale vyplývá i z ekonomiky. Jen zvíře, které má na dostatečné úrovni zajištěny všechny své materiální (fyziologické) i nemateriální (mentální, psychické) potřeby, může poskytovat maximální užitek odpovídající jeho genetickému potenciálu, může optimálně zhodnocovat krmnou dávku, uchovat si zdraví, produkční schopnost i přirozené projevy chování, a jeho chov může být proto ekonomicky úspěšný.

Zásady a kritéria welfare

K dosažení životní pohody (welfare) v chovech zvířat je třeba vytvořit takové podmínky, které zajistí požadavky stanovené Britskou radou pro ochranu hospodářských zvířat (Farm Animal Welfare Council – FAWC), která těchto „**pět svobod**“ novelizovala v r. 1993 takto:

1. **Odstranění hladu, žízně a podvýživy** – neomezený přístup ke krmivu a čerstvé napájecí vodě v množství dostačujícím pro zachování dobrého zdravotního stavu, fyzické i psychické energie.
2. **Odstranění fyzikálních a tepelných faktorů nepohody** – zajištění odpovídajícího prostředí včetně zabezpečení před nepřízní počasí a pohodlného místa k odpočinku.
3. **Odstranění příčin vzniku bolesti, zranění, nemoci** – v první řadě prevence onemocnění, popř. rychlá diagnostika a terapie.
4. **Možnost projevů normálního chování** – zajištění dostatečného prostoru, vhodného vybavení a možnosti sociálních kontaktů s jedinci téhož druhu.
5. **Odstranění strachu a deprese (úzkosti)** – vyloučení takových podmínek, které by způsobovaly psychické strádání a utrpení.

Zvažte velmi dobře, jaké druhy vyberete pro daný věk dětí, protože je třeba myslet i na to, že některým chovancům (většinou terarijním) je nutno předkládat živé krmivo (např. myši holata, dospělé myši, křečky, laboratorní potkany, jednodenní kuřata apod.). Malé děti nemusí pak pohled na krmící se zvíře psychicky zvládat. Žádný chovatel se rovněž nemůže zcela vyhnout situaci, kdy je třeba zvíře utratit – ať už ze zdravotních důvodů, nebo proto, že mrtvé zvíře slouží jinému živočichovi jako potrava. Usmrcování zvířat by malé děti vidět neměly. Teprve ve věku, kdy už zvládají přijmout všechny informace o potravních pyramidách a jsou případně praktickými chovateli, si můžeme dovolit (po vzájemné diskuzi) pořídit masožravce, který má výše zmíněné potravní nároky.

ZOOTERAPIE

Máme-li ve škole integrované žáky se specifickými zdravotními či výchovnými problémy (například autismus, kombinované vady, nekomunikativnost, sklony k agresivitě), může nám školený zooterapeut prokázat jedinečné služby.

Problematikou zooterapie se v současnosti zabývá intenzivně prof. MUDr. Miloš Velemínský, CSc., dr. h. c., děkan Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity. V jeho knize je definována jako „...pozitivní až léčebné působení zvířete na člověka. Zvíře se v tomto případě dá nazvat jako *kooterapeut*, který vytváří roli prostředníka. Zvíře pro daného klienta může znamenat zprostředkování komunikace se svým okolím, pozvednutí nálady a sebevědomí nebo uvolnění od fyzických bolestí. Vždy je ale třeba brát na vědomí, že práce se zvířetem je vedena *zooterapeutem*.“ (Freeman, 2007)

Mojžíšová, Lacinová, Šemberová (in: Velemínský, 2007) nabízejí následující definici: „Zooterapie (zvířaty podporovaná terapie) je souhrnným termínem pro rehabilitační metody a metody psychosociální podpory zdraví, které jsou založeny na využití vzájemného pozitivního působení při kontaktu mezi člověkem a zvířetem.“ (Freeman, 2007)

K zooterapii bývají nejčastěji používáni psi, kočky, králíci, morčata nebo koně či lamy. K danému účelu je však možné využít také hospodářská zvířata (ovce, kozy, prasata), drobné savce, akvarijní rybičky, nebo i volně žijící zvířata. Odborná literatura uvádí jako možnou i ornitoterapii (kontakt a aktivity s ptáky), insektoterapii (kontakt a aktivity se hmyzem) a v zahraničí také delfinoterapii. Prvotní podmínkou je zajištění absolutní bezpečnosti pro obě strany – klienta i zvíře. Proto se ne každý člověk a ne každé zvíře (máme na mysli jedince) pro zooterapii hodí.

PROSTORY PRO CHOV ZVÍŘAT

Běžná třída	
Výhody	Nevýhody
<ul style="list-style-type: none">Není třeba přemísťovat se s celou třídou do biologické učebnyZvíře je možné využít bezprostředně ve výuceJe zajištěna stálá kontrola zdravotního stavu a kondice zvířatUčitel má průběžný přehled o kvalitě péče dětí o zvířataAtraktivita vzhledu učebny (zookoutek)Na úklidu se výrazněji podílí děti (nejen uklízečka)Lepší kontrola případného nevhodného chování dětí ke zvířatům	<ul style="list-style-type: none">Problémy s alergií ve tříděDěti jsou zvířaty rozptylovány během výuky (je možno tomu zamezit roletami, dvířky, závěsy apod.)Obtěžující pachy zvířat (záleží na volbě druhů)Nepořádek ve třídě spojený s provozem (krmivo, voda, podestýlka, chovatelské pomůcky)Zvířata jsou obtěžována hlukem a přílišnou „pozorností“ dětíZvířata jsou k dispozici omezenému počtu žákůProvoz vyžaduje specifické vybavení třídy (police na nádrže a ubikace se zvířaty, dřez na umývání misek, skříň či policí na uskladnění materiálu atd.), což zabírá prostor třídyJe nutno řešit likvidaci odpadu (odnášet jej ze třídy)

Biologická učebna	
Výhody	Nevýhody
<ul style="list-style-type: none">Odpovídající zázemí – sklad, speciální přívody vody, dřezy, náhradní ubikace a nádrže, přepravky, veterinární pomůcky apod.Vhodné prostředí pro odpolední zájmové kroužkyPracovna pro studentskou odbornou činnostPracovna pro odbornou přípravu pedagogaUmožňuje specifické výukové metody a postupy	<ul style="list-style-type: none">Nutná důsledná kontrola provozu a vedení záznamů (kdo, co, kdy – čištění a ošetření zvířete, důvod jeho případného přemístění, volba materiálů pro vybavení ubikace zvířete, datum přípouštění samic, datum narození mláďat, jejich počet apod.)Klade nároky na spolupráci pedagogů a případné rozdělení kompetencí

Učitelův kabinet	
Výhody	Nevýhody
<ul style="list-style-type: none">Kvalitní kontrola zdravotního stavu zvířatZvířata mají větší klidJe zajištěna jejich ochrana před krádeží či vandalismemJe možno dodržovat pravidelný režim péčeO zvířata pečují stále stejné osoby (pokud nezavedete služby žáků)	<ul style="list-style-type: none">Přítomnost zvířat může nepříznivě ovlivňovat mikroklima místnosti – pachy, vlhkost, teplota (záleží na druhu)Chovná zařízení zabírají prostor kabinetuProvoz u zvířat je spojen s nepořádkem (manipulace s krmivem, podestýlkou, vodou)Pedagogové jsou zatíženi stálou péčí o zvířataJe nutno zpřístupnit kabinet službě o víkendech, svátcích a prázdninách (pokud si zaměstnanci školy a děti nerozeberou zvířata o prázdninách domů)Omezený přístup ke zvířatům pro případné zájemce

Chodba či vestibul	
Výhody	Nevýhody
<ul style="list-style-type: none"> • Estetický přírodovědný kout se zvířaty a rostlinami je atraktivním prostředím pro žáky, zaměstnance i hosty školy (rodiče na třídních schůzkách, zástupci obce, zahraniční partner školy) • Zvířata jsou určena více třídám a většímu počtu dětí • Zookoutek nezabírá prostor ve třídě • Chovatelský provoz lze propojit s technickou místností (skladem, přívodem vody apod.) • Provoz může být usnadněn jednodušší likvidací odpadu (chodba má východ na dvůr s popelnicí či do zahrady s kompostem) 	<ul style="list-style-type: none"> • Vyšší nároky na technickou a estetickou kvalitu provedení stěny s akvárii, terárií či jinými ubikacemi zvířat • S tím spojená vyšší finanční náročnost • Větší nároky na estetičnost přírodovědného koutku, což vyžaduje pečlivější údržbu • Pachy na chodbě (záleží však na volbě druhů zvířat) • Problematictější kontrola případného nevhodného chování dětí ke zvířatům • Vyšší nároky na úklid pro uklízečku • Nepřítomnost zázemí (chybí-li sklad pro ukládání pomůcek, které ovšem narušují estetičnost koutku)

Samostatná místnost pro chovy zvířat	
Výhody	Nevýhody
<ul style="list-style-type: none"> • Řízená a kontrolovaná činnost žáků • Interiér může být technicky přizpůsoben požadavkům chovů • Provozní samostatnost – voda, odpady, vytápění, odvětrávání, elektrické obvody, skladování pomůcek, materiálů, krmiv a steliv • Samostatný zdroj vytápění přizpůsobený nárokům zvířat • „Špinavý“ provoz (včetně pachů) nezatěžuje běžné školní interiéry • Zvláštní vchod umožňuje vstup i veřejnosti (např. odpolední zájmové kroužky, exkurze jiných škol...) • Zvláštní vchod umožňuje přepravu materiálů a zvířat, aniž by byl rušen provoz školy 	<ul style="list-style-type: none"> • Vyšší investiční náklady • Nutnost vytápění dle nároků zvířat (vyšší náklady) • Další prostor vyžadující úklid a údržbu

Exteriér – speciální výběhy	
Výhody	Nevýhody
<ul style="list-style-type: none"> • Odpovídají specifickým požadavkům zvířat • Umožňují zdravější chov (slunce, vzduch) • Neobtěžují zápachem (samozřejmě za předpokladu kvalitní péče) • Jednodušší zajištění provozu – přísun krmiv, steliv a výbavy výběhů či ubikací (čištění krmných nádob a napáječek, čištění chovných prostor a koupacích jezírek, dodávání větví a okusů atd.) 	<ul style="list-style-type: none"> • Zajištění bezpečnosti zvířat (krádež, vandalismus) • Zajištění ochrany před nadměrným slunečním svitem nebo před chladem (zateplení) • Důležitý je správný odhad či výpočet velikosti plochy pro daný druh zvířete či pro počty zvířat (především nadměrné devastaci výběhu) • Často vyšší finanční náročnost spojená s budováním a údržbou výběhů či ubikací • Ztížená kontrola chování dětí ke zvířatům

Přírodní zahrada	
Výhody	Nevýhody
<ul style="list-style-type: none"> • Můžeme ji budovat společně se žáky či studenty (získají k ní úzký vztah) • Vhodný prostor pro akce školy – výuka biologických i nebiologických předmětů, projektové vyučování apod. • Umožňuje zařadit do výuky pozorování volně žijících i námi chovaných zvířat • Umožňuje provoz odpoledních zájmových kroužků • Pro zařízení k chovu zvířat platí totéž, co u speciálních výběhů (viz výše) • Atraktivní prostředí pro žáky, pedagogy, zaměstnance školy i hosty • Vhodné prostředí pro pořádání akcí pro veřejnost 	<ul style="list-style-type: none"> • Náročnější na vybudování (vhodné téma pro žádost o dotaci) • Náročnější na údržbu (vyžaduje kompetentní osobu koordinující činnost na pozemku, případně podílející se na údržbě) • Je nutné zajištění proti vandalům a zlodějům • Je třeba stanovit pravidla chování v zahradě pro žáky a studenty školy

Permakulturní zahrada¹ (Obr. 3 a 4 ve Fotografické příloze)	
Výhody	Nevýhody
<ul style="list-style-type: none"> • Můžeme ji budovat společně se žáky či studenty (získají k ní úzký vztah) • Využití vegetace je stejné jako u zahrad přírodních • Předpokládá chovy hospodářských zvířat (drůbež, králíci, kozy, prasata atd.), která zde plní svoje role ve správném ročním období (lze však i bez zvířat) • Stavby (chovná zařízení, kompostovací záchod, skleníky, altány atd.) spolupracují s pozemkem (sběr dešťové vody ze střech, vegetační střechy, obsah kompostovacího záchodu využíván v zahradě atd.) • Součástí zahrady jsou „mikrobiotopy“ – divočina, přírodní jezírka, vegetační ploty, suché skalky, lesní zahrada (patra ovocných dřevin, keřů a planých i kulturních rostlin), „hadník“, „ptáček“ apod. • Jejím budováním a užíváním vedeme žáky a studenty k filosofii tvorby udržitelných lidských sídel 	<ul style="list-style-type: none"> • Náročnější na vybudování (vhodné téma pro žádost o dotaci) • Nutná údržba staveb • Náročnější na údržbu (kompetentní osoba koordinující činnost na pozemku, případně podílející se na údržbě) • Je nutné zajištění proti vandalům a zlodějům • Je třeba stanovit pravidla chování v zahradě pro žáky a studenty školy

1 Permakulturní zahrada se od přírodní liší včleněním staveb, které jsou funkčně a harmonicky propojeny s přílehlým pozemkem. Mezi takové příklady patří: dešťová voda ze střech svedená do jezírka, tzv. „sedá voda“ z domácnosti – odpad z umyvadel, sprchových koutů, z vany – odváděná do zahradní kořenové čističky, vegetační střechy propojené případně s terénem v okolí (do terénu zahloubené stavby), víceúčelové hospodářské stavby např. typu skleníků, kurníků, výběhů pro zvířata nebo kompostovací záchody. V permakulturní zahradě vytváříme přírodu napodobující biotopy, jejichž cílem je harmonické propojení rostlinných a živočišných druhů. Tato přírodní rovnováha umožňuje chovy atraktivních plemen hospodářských zvířat (drůbeže, králíků, holubů apod.). Podaří-li se jí docílit, lze pak pěstovat rostliny a dřeviny bez chemie – pozemek poskytuje prostředí pro život predátorů likvidujících tzv. škůdce.

HYGIENA A BEZPEČNOST

Kdo začíná s chovem zvířat, měl by vědět, že existují choroby zvané zoonózy neboli choroby přenosné ze zvířat na člověka a opačně. Přenosní na člověka jsou také někteří parazité. Proto je třeba dodržovat důsledná preventivní hygienická opatření, abychom jakémukoli přenosu nákaz zabránili.

ZÁKLADNÍ HYGIENICKÉ ZÁSADY

1. **Chovné zařízení udržujeme v maximální možné čistotě.** Alespoň dvakrát za rok je mechanicky očistíme, umyjeme a vydezinfikujeme, např. 2–3% teplým roztokem chloraminu. Pokud jsme odstranili nemocná zvířata, je třeba důslednější řešení. Pro menší prostory můžeme použít např. Desident spray, pro větší pak roztok chloraminu nebo hypermanganu. K dezinfekci je možné použít také horské sluníčko (používejte je však obezřetně, dle návodu, protože dokáže i spálit rostliny). Pozor – dezinfekce a údržba akvárií má zcela jiné zásady – viz odborná literatura o akváriích.
2. Používáme-li k **napájení** jinou než pitnou vodu z vodovodního řadu, nechme preventivně hygienicky provětrít, zda je nezávadná. Chlorovanou vodu nechme raději den odstát.
3. **Potrava** by měla být čerstvá, nepovažujeme zvířata za „popelnice“ určené pouze ke zkrmování zbytků. Lidská strava je v drtivé většině případů pro zvířata nevhodná! Pro některé druhy je například sůl jedem. Pozor také na potravu zmrzlou nebo plesnivou – může způsobit zažívací problémy. Kontrolujeme hlavně zrní, neboť škrobová a olejnatá semena snadno kvasí či žluknou.
4. Abychom si do již zaběhnutého chovu nezavlekli žádné choroby, je třeba **nová zvířata umístit do izolace**, tedy odděleně od ostatních zvířat. Stejně bychom se měli zachovat, pokud jsme přivezli vlastní zvířata např. z výstavy, kde přicházela do kontaktu s neznámými chovy. V izolaci bychom je měli držet až 4 týdny. Izolační prostory je poté třeba dezinfikovat.
5. **Kontrolujeme trus zvířat.** Můžeme tak odhalit jak parazity, tak i poruchy trávení či choroby. Občasná laboratorní kontrola trusu pomůže včas zachytit přítomnost parazitů či choroboplodných zárodků.
6. Neužívejte při ošetřování zvířat **humánní léky** s výjimkou případů, kdy jsou veterinářem doporučeny. Léčebné postupy s ním vždy konzultujte.
7. Je morální povinností chovatele **doplňovat si informace o chorobách a parazitech**, u nichž hrozí nebezpečí přenosu ze zvířete na člověka.
8. Chovatel je povinen (podle veterinárního zákona – viz kapitola Legislativa) dodržovat veterinářem doporučená opatření a **poskytovat zvířatům první pomoc**. Součástí prevence jsou **povinná očkování (vzteklina)** – ta se podle veterinárního zákona týkají především psů a některých dalších zvířat držených v zajetí (například

kun, lišek, jezevců). Při dodržování dalších, nepovinných očkování účinně předejete některým nebezpečným nemocem (například psinka, parvoviróza, leptospirózy). Zvláště v případě psů si prověřte, zda bylo zvíře, které způsobilo člověku zranění, očkováno proti vzteklině. Pokud se vám to zjistit nepodaří, ohlaste situaci neprodleně lékaři a dbejte jeho pokynů. **Neléčená vzteklina je smrtelné onemocnění!** (Vzteklina byla na území ČR diagnostikována také u netopýrů, srnčí zvěře, dokonce i u krávy.) Zraní-li zvíře člověka, je povinností chovatele nechat je vyšetřit veterinářem pro vyloučení z onemocnění vzteklinou.

9. Nepodceňujeme rovněž **drobná poranění**, která vám či jiným pečujícím osobám zvíře způsobí. Existuje velká pravděpodobnost, že se do rány dostanou bakterie zpomalující hojení nebo takové, které vyžadují specifickou léčbu. Proto rány dobře dezinfikujeme a kontrolujeme průběh hojení. O zranění samozřejmě provedeme podrobný zápis do úrazového deníku pro případ, že bude později vyžadovat doléčení u lékaře.
10. Je povinností hlásit veterináři příznaky vyvolávající **podezření z výskytu nákazy** nebo hromadné či podezřelé úhyny (veterinární zákon). Jde o prevenci případných epidemií.
11. **Usmrcování nemocných zvířat** provádí jen veterinární lékař nebo zletilá osoba pod jeho dohledem (zákon na ochranu zvířat – viz kapitola Legislativa). Konkrétní stav zvířete a situaci konzultujte s veterinářem.
12. **Uhynulá zvířata** ze školních zájmových chovů doporučujeme dopravit k laboratornímu vyšetření veterinárnímu lékaři. Pitvy provedou odborníci i na veterinární fakultě.
13. Pokud neexistuje u uhynulého zvířete podezření na infekční onemocnění, můžete mrtvé zvíře, a to až do velikosti krávy, zakopat na vlastním pozemku. Výjimkou je však uhynulý kůň – situaci musí řešit veterinář (dle informace pracovníka krajské veterinární správy).
14. V případě hygienicky a epidemiologicky problematických úhynů provádí likvidaci kadáverů (mrtvých zvířat) veterinární asanační služba (kafilérie).
15. Zvláštní kapitolou je **odpadové hospodářství**. Prověřte si, jaká pravidla v tomto smyslu určuje obecní či městská vyhláška. Pokud škola smí provozovat vlastní hnojiště či kompostišťe, je tento problém usnadněn. Některá města mají centrální kompostárny.

OCHRANA DĚTÍ PŘI PRÁCI SE ZVÍŘATY

1. Než děti přijdou do těsného kontaktu se zvířaty, podrobně je poučte nejen o tom, jakým způsobem s nimi mohou manipulovat, ale také o zásadách osobní hygieny a pravidlech dodržování čistoty daného prostředí. Zdůrazněte nutnost klidného pohybu a nehlučného chování v blízkosti zvířat. Je vhodné tato pravidla vyvěsit na stěnu učebny či chovatelského zařízení.

2. Zjistěte, jaký je zdravotní stav dětí, které mají přijít do kontaktu se zvířaty – alergie, narušená motorika, epilepsie apod. Vše popsané může souviset s bezpečným obsluhováním chovatelských zařízení i zvířat samotných.
3. Nádrže, ubikace, klece, výběhy a další prostory určené pro chov zvířat konstruuje tak, aby je děti mohly snadno, pohodlně a bezpečně obsluhovat a dokázaly je s jistotou zavřít. Ušetříte si tak řadu nepříjemných zážitků s uprchlými zvířaty. Předvídejte, kde může být dětský odhad situace nedostatečný, kde dětské ruce nevyvinou stejnou sílu jako ruce dospělého (zástrčky či obrtlíky na dvířkách jako vstupy do zvířecích ubikací), případně do jaké výšky dítě nedohlédne, aby zvíře zkontrolovalo, než dvířka otevře, nebo jakou miskou neunes a nebude proto pohotové při obsluze apod.
4. Dbejte na to, aby měly skleněné nádrže a skleněná víka či dvířka zabroušené hrany a nedošlo tak ke zranění obsluhy. Umísťujte je do výšky přiměřené dětem.
5. Nádobí a pomůcky, které nám slouží k přípravě krmiva pro zvířata (misky, hrnce, nože, naběračky, lžíce, struhadla) důsledně odděluje od nádob a pomůcek užívaných lidmi pro jejich vlastní stravování.
6. Pro umývání veškerých misek, napáječků a pomůcek pro krmení zvířat používejte dřez nebo nádobu k tomu určenou, stejně tak hadry či houby by měly být vyčleněné pouze pro jejich údržbu. Zcela jiné umyvadlo či nádobu užívejte k osobní hygieně vaší i dětí po ukončení práce se zvířaty. Udržujte v čistotě ručníky. Nejvhodnější je užívat ručníky jednorázové (papírové).
7. Učte děti pracovat s chovatelskými pomůckami tak, aby se nezranily a postupně zvládaly samostatnou práci – kleštičky na stříhání drápků, pomůcky k odstraňování parazitů (klíšťat), hřeblo, kartáč či hřeben na údržbu srsti. Natrénujte manipulaci s obojky či popruhy na vodění zvířat apod.
8. Ukazujte dětem, jak postupujete při ošetřování zdravotních problémů zvířat – kapky do očí, ošetření drobných poranění, údržba srsti, drápků, kopyt, paznehtů apod.
9. Rozdělte práci při obsluze zvířat tak, aby si děti vzájemně nepřekážely, nestrkaly se a nedošlo proto k nepředvídatelným situacím (k útěkům zvířat či zranění dětí nebo zvířat). S tím souvisí i odhad schopností dětí pro určité úkony.
10. Pozor na zvířata s tělním pokryvem, který může způsobit zdravotní problémy – chloupky sklípkanů, chlupaté housenky...
11. Zvířata, která se projevují nevyzpytatelně či mají nevhodné projevy chování, jež by mohly vyústit ve zranění obsluhujícího personálu nebo dětí, vyřaďte z chovu.
12. Kontrolujte chování zvířat a jeho změny, abyste mohli včas děti upozornit na jiné, specifické zacházení se zvířetem (gravidní samice, samice po porodu hlídající si mláďata, agresivní samci v době námluv, zraněné zvíře apod.).

MANIPULACE SE ZVÍŘATY

Rozhodneme-li se nějaké zvíře chovat, vystane před námi nutnost umět s ním také zacházet. Máme tím na mysli umět s ním manipulovat. Jak zvíře chytit a jak je držet?

Každá skupina chovaných živočichů či každý druh zvířete vyžaduje specifický přístup k manipulaci s ohledem na jeho morfologii, anatomii a etologii. Někdy je dokonce nutné přihlédnout i k povaze jednotlivců. Manipulace by měla být bezpečná jak po člověka, tak pro zvíře. Musíme si být vědomi toho, že v zájmových chovech se setkáváme nejen se zvířaty domácími, ale i divokými, která neprošla dlouhodobým procesem domestikace.

Obecná pravidla manipulace se zvířaty

1. Zvíře je živý organismus, tudíž vnímá svoje okolí a reaguje na ně.
2. Zvířata obecně jsou plachá a na kontakt s člověkem si musí postupně navykát – nejlépe už od mládí.
3. Dospělí jedinci si zvykají na kontakt podstatně hůře než mláďata.
4. Jedinci pocházející z odchytu (z volné přírody) nejsou k chovu zpravidla vhodní, potřebují klid a delší čas na navyknutí, snáze také podléhají stresu.
5. Zvířata jsou stejně jako lidé individuality – najdeme mezi nimi jedince stejného druhu, z nichž někteří zkotrnou velmi rychle, zatímco u jiných to trvá několik týdnů či měsíců. Stává se dokonce, že někteří si na kontakt nepřivyknou nikdy.
6. Obecně ke zvířatům přistupujeme klidně, pomalu, tiše a dáváme o sobě vědět. Prudké pohyby navozují pocit nebezpečí – připomínají predátory, kteří útočí rychle a překvapivě – proto se zvíře snaží utéct nebo bránit. A predátoři, například plazi, na svou kořist trpělivě číhají a poté rychle reagují. Mohou seknout nebo kousnout.
7. Kontakt by měl být ze strany zvířete relativně dobrovolný. Násilím nic nezmůžeme, spíše vývoj navykání zpomalíme a zkomplikujeme.
8. Některé druhy či skupiny zvířat jsou spíše nekontaktní a přílišná pozornost u nich vyvolává stres. Pamatujme proto na přiměřenou dobu k odpočinku a zotavení.
9. Je nutné užívat přiměřené síly. Některá stvoření jsou drobná a křehká, a některá mohou dokonce uhynout vlivem stresu, který zapříčinil kontakt s člověkem (například někteří drobní ptáci).
10. I zvířata jsou „úplatná“ – nejjednodušším prostředkem usnadňujícím ochočování je jídlo.
11. Ochranné prostředky (například rukavice) používáme jen tehdy, je-li to zcela nezbytné. Ruce v rukavicích ztrácí cit a ztěžují uchopení.
12. Se zvířaty manipulujeme tak, aby nám nevyklouzla, nespadla a nezranila se.
13. Manipulaci se zvířaty jedovatými či s těmi, která užívají chemickou obranu (někteří brouci apod.), věnujeme zvýšenou pozornost a po kontaktu s nimi si umyjeme ruce. Pozor na otevřené ranky na rukou!
14. Situace, kdy je nutné uchopit a podržet nemocné či poraněné zvíře, vyžadují specifické postupy.

Manipulace s jednotlivými skupinami zvířat

Savci

Nejběžněji chovanou skupinou savců jsou různé skupiny hlodavců.

Hlodavce s dlouhým ocasem přenášíme tak, že je chytáme u kořene ocasu – nikdy ne za špičku, protože někteří hlodavci používají jako obrannou reakci vysvěcení kůže ocasu (činchily, myši bodlinaté) nebo se začnou točit kolem vlastní osy a ocas či jeho konec si ukrotí (pískomilové). Jiní hlodavci se po ocase dokážou vyšplhat a kousnout (myši). Ochočené hlodavce bereme do dlaní. Při přenášení kousavých jedinců nebo březích samic si pomáháme krabičkou, kterou je podebereme.

Křečci a křečci mají spíše soumráčnou až noční aktivitu, takže přes den odpočívají. Chceme-li je brát do ruky, musíme je upozornit, že se něco bude dít. Po prudkém probuzení bývají nevrlí a nezřídka kousnou. Nejšetrnější způsob manipulace je vzít je do dlaně jedné ruky a přidržovat druhou tak, aby nevypadli.

Potkany přenášíme úchopem za ocas u jeho kořene. Ochočené potkany bereme do dlaní.

Činchily, pokud jsou ve stresu, pouští celé chomáče srsti. Proto bychom měli brát do ruky jen navyklé jedince. Chytáme je za kořen ocasu a podepíráme pod předními končetinami.

Morčata chytáme pod předními končetinami a druhou rukou pod zadní částí těla.

Ptáci

Velkou „nevýhodou“ ptáků je jejich schopnost létat, proto nesmíme zapomenout na stálou kontrolu únikových cest (okna, dveře). I ten nejochočenější papoušek umí uletět. Násilný odchyt vyvolává u ptáků spíše plachost. Malí pěvci většinou nejsou příliš ochočitelní a dají se jen pozorovat. Většinu papoušků však lze ochočit snadno, i když mezi nimi bývají výrazní individualisté. K ochočení jsou nejvhodnější mláďata těsně před vylétnutím z hnízda – navykají si snadno na člověka. Ochočeného papouška je možno zlehka zvednout rukou, na niž si vyleze sám (případně i na rameno), a není potřeba ho chytat. Neochočené ptáky opatrně přitiskneme k podkladu a pevně uchopíme tak, aby hlava byla mezi ukazovákem a prostředníčkem. Poté ptáka zvedneme zbývajícími prsty.

Plazi

Jejich tělo bývá kryto ochrannými šupinami, proto je manipulace s nimi vesměs bezproblémová.

Suchozemské želvy chytáme po stranách krunýře.

Vodní želvy, jež se často brání kousáním, chytáme oběma rukama za zadní část krunýře. Je však třeba stále kontrolovat hlavu zvířete, aby se želva nezakousla do jiné části našeho těla.

Ještěři, kteří mají schopnost autotomie ocasu (odvržení ocasu), chytáme přímáčknutím k podkladu a pevným uchopením jejich těla do dlaně ruky. Pozor, za ocas nechytáme ani ještěři bez této schopnosti. Mohli bychom jim totiž část ocasu odlomit – a on jim už nedoroste. Klidné ještěři, jsou **gekončíky a agamy vousaté**, bereme do dlaně.

Leguány chytáme tak, že jim přitlačíme přední končetiny k tělu a zadní ke kořeni ocasu, a pak přenášíme. Klidné leguány si můžeme nechat vylézt na ruku či rameno. Vzhledem k jejich ostrým drápům je vhodné se dobře obléci.

Chameleony necháváme vylézt na prsty či na větvičku a takto je pak přenášíme.

Hady musíme na případný kontakt upozornit. Většinu času v klidu odpočívají, ale pokud se něco kolem nich rychle pohne – třeba naše ruka –, bleskově po ní seknou nebo kousnou v domnění, že jde o kořist či nebezpečí. To platí i pro hady navyklé na kontakt. Chytáme je opatrně za hlavou a pod tělem. Pokud had necítí dostatečnou oporu těla, pevně se chytne – „škrť“.

Obojživelníci

Vzhledem k jejich tenké pokožce, pokryté ochrannou vrstvou slizu (pomáhá výměně plynů a chrání proti plísním a dalším patogenům) je nejlepší na ně vůbec nesahat. Obojživelníci jsou zvířata určená vysloveně k pozorování. Občasnému kontaktu se ale v chovu vyhnout nedá. Obojživelníky přenášíme v plastových průhledných krabičkách, s jejichž pomocí je i chytáme.

Vodní obojživelníky odlovíme pomocí jemné sítky, vodního zvonu, případně krabičky s otvory (kvůli proudění vody). Pokud už na ně musíme sáhnout rukou, je vhodné si ruce umýt a navlhčit, abychom jim setřeli co nejméně slizu.

Velké ropuchy či skokany chytáme za „břicho“ těsně u zadních končetin (tím je vyřadíme z provozu, zůstanou viset) – stačí na to jedna ruka. Těžké jedince přidržujeme pod tělem. Klidné druhy, například ropuchy či litorie (rosnice – exotické žáby), bereme do dlaní. Po transportu jedovatých druhů obojživelníků si nezapomínejme umýt ruce. Naše ropuchy sice nemají prudký jed, ale po kontaktu s okem nebo sliznicemi vyvolává jejich sekret podráždění. Při jeho nechtěném pozření dokonce vyvolá nevolnosti až halucinace (po políbení žáby se „zjeví princ“).

Ryby

Patří mezi vysloveně nekontaktní zvířata a v ruce se ostatně ani dlouho udržet nedají. Pro manipulaci s nimi používáme sítky nebo akvarijní zvon.

Bezobratlí

Většinu druhů hmyzu můžeme jemně brát mezi prsty. **Strašilky** si necháváme vylézt na ruku nebo je opatrně uchopíme prsty. **Šneky** chytáme za ulitu. Pozor, ulity některých druhů jsou velmi křehké. **Sklípkany nebo štíry** necháváme po upozornění, že se něco děje, „nastoupit“ na dlaň, případně je přenášíme pomocí průhledných krabiček. **Po kontaktu se sklípkanem bychom si preventivně měli umýt ruce od jeho chloupků. Pozor, aby se vám nedostaly do očí! Takovou situaci řešte urychleně s lékařem!**

DĚTI A ZVÍŘATA

Obecně je možno říci, že pod zkušeným vedením lze chovat jakékoli zvíře s dětmi jakéhokoliv věku. Pokud však s chovem teprve začínáme, je výběr druhu zvířete vhodného pro konkrétní věk dětí velmi důležitý.

VÝBĚR ZVÍŘAT PRO NAŠI ŠKOLU

Nejde jen o věk, je třeba zvážit řadu dalších okolností:

1. Averse jednotlivce vůči určitému zvířeti (například když paní ředitelka nebo uklízečka nesnáší hady)
2. Obsluhující personál postižený některou z alergií
3. Personál školy trpící averzí (štitivostí) vůči srsti nebo naopak holé kůži zvířat
4. Páchnoucí zvířata (laboratorní potkani a myši, neudržované terárium s vodními želvami)
5. Hlučná zvířata – neměla by být ve třídě (většina ptáků)
6. Zvířata s noční aktivitou, která špatně snáší rušení přes den (křečci a křečci)
7. Prašnost, špína – souvisí s výběrem ubikace (odpad vypadává často z klecí, které nejsou nad podlahou opatřené plným lemem zabraňujícím vypadávání nečistot)
8. Velikost prostoru, který máme k dispozici
9. Finanční náročnost (vysoké jsou nejen pořizovací náklady akvárií a terárií s příslušenstvím, ale i náklady provozní – vyšší spotřeba elektrické energie)
10. Časová náročnost chovu konkrétního živočišného druhu
11. Specifické nároky zvířat například na krmivo (chameleon – hmyz; vodní želvy – maso, ryby; hadi – živé myši, kuřata, králíci apod.)
12. Dostupnost krmiv (tráva, olistěné větve, seno, živá potrava) nebo steliv (sláma, hobliny, kůra)
13. Finanční náročnost veterinárních služeb (pravidelná očkování, údržba kopyt, paznehtů, drápků atd.)

VÝBĚR VHODNÝCH DRUHŮ PODLE VĚKU ŽÁKŮ

Následující seznamy zvířat představují výběr doporučených druhů, které jsou vhodné pro jednotlivé věkové kategorie žáků s ohledem na jejich mentální a fyzické schopnosti.

1. stupeň ZŠ (7–11 let)

Králík domácí (*Oryctolagus cuniculus* f. *domesticus*), morče domácí (*Cavia aperea porcellus*), pískomilové (*meriones*), myš bodlinatá (*Acomys cahirrinus*), andulka vlnkovaná (*Melopsittacus undulatus*), suchozemské želvy, užovka červená (*Elaphe guttata*), pakobylky, tropičtí zlatohlávci skvrnití (*Pachnoda peregrina*), oblovky (plži). Vhodné je také akvárium s nenáročnými druhy ryb – paví očko (*Poecilia reticulata*), mečovka (*Xiphophorus helleri*), pancéřníčci (*Callichthyidae*).

Pro kategorii dětí 1. stupně doporučujeme zvířata chovatelsky nenáročná. Máme tím na mysli nároky na skladbu krmiv, dobrou zdravotní odolnost, klidnou povahu, malé nároky na prostor apod. Důležitá je také pohyblivost zvířete – velmi rychlá zvířata nejsou pro menší děti vhodná. Stejně tak nedoporučujeme zvířata s noční aktivitou, protože den zpravidla prospí. Jestliže je v tuto dobu děti ruší, může probuzené nevrle zvíře kousnout (křečci, křečící). Velmi nenáročná jsou například bezobratlé pakobylky.

Pozor, v případě nákupu suchozemských želv musíte získat od prodejce „Průkaz původu – registrační list“ zvířete (na základě zákona o CITES – viz kapitola Legislativa).

2. stupeň ZŠ (12–15 let)

Všechny druhy výše uvedené, dále potkan (*Rattus norvegicus* var. *alba*), osmák degu (*Octodon degus*) a další drobní hlodavci, vodní želvy, leguán zelený (*Iguana iguana*), náročnější akvarijní rybičky, ptáci (mimo třídu) – malí papoušci, kanárek (*Serinus canaria*), chůvička japonská (*Lonchura domestica*), zebříčka pestrá (*Poephila guttata*), z hmyzu strašilky, exotičtí švábi apod.

Děti na 2. stupni se již dokáží postarat o pohyblivější druhy (osmák degu nebo různé drobní hlodavci). Zvládají i péči o vodní želvy, které jsou náročnější na údržbu terária a jsou dravé, a proto kousavé – je třeba dávat si pozor. Z dalších terarijních zvířat můžeme doporučit také býložravého leguána zeleného nebo chameleona – pokud nepovažujete za problém, že chameleon je hmyzožravec. Z hadů je vhodné chovat vedle užovky červené (*Elaphe guttata*) také užovku černou (*Elaphe obsoleta*), případně užovku domácí nebo hnědou (*Lamprophis fuliginosus*). Nenároční jsou někteří obojživelníci – žába drápatka vodní (*Xenopus laevis*), žebrovník Waltlův (*Pleurodeles waltli*) nebo axolotl mexický (*Ambystoma mexicanum*). V úvahu připadají i bezobratlí – strašilky, exotičtí švábi (nehrozí přemnožení po případném útěku).

Střední školy (16–20 let)

Všechny druhy výše uvedené, dále činčily (*Chinchilla*), náročnější terarijní zvířata – gekončík noční (*Eublepharis macularius*), gekon obrovský (*Gekko gecko*), chameleon jemenský (*Chamaeleo calyptratus*), anolisové, nejedovatí hadi – hroznýš královský (*Boa constrictor*), náročná akvária (i mořská), bezobratlí (pavouci).

V tomto věku je již možno předpokládat respektování stanovených pravidel, proto si můžeme dovolit chovat zvířata náročnější. Mohou to být hadi i větších rozměrů (hroznýši, krajty) a další terarijní zvířata (gekoni, anolisové, agamy), případně náročnější akvária. Je vhodný i chov nejrůznějších ptáků, ale raději mimo učebny, protože jsou většinou hluční.

JAK ZVÍŘATA POŘÍDIT

Využijte soukromé chovy, kde vám nejlépe poradí. Je možné navštívit i zverimexy (prodejny se zvířaty) – kvalitu prodejny ale prověřte u zkušených chovatelů nebo položte prodavači odbornou otázku, na niž znáte sami správnou odpověď. Pokud bude „mlžit“ nebo řekne nepravdu, případně přizná, že neví, běžte jinam.

Také můžete využít prodejní výstavy, burzy, inzerci v odborných časopisech a samozřejmě internet. Doporučujeme **kupovat první zvířata za doprovodu odborníka**, který vás včas upozorní na případné nedostatky jedince. Preferujte však nákupy u soukromých chovatelů a **při pořizování zvířete pro školské zařízení trvejte na kupní smlouvě**.

Nechat si posílat zvířata některou z poštovních služeb je riskantní. Chovatel nemusí poslat zvíře zdravé nebo se také může něco přihodit v průběhu cesty a vy poté budete mít problémy s uplatněním reklamace. Z etických důvodů tento postup transportu zvířat nedoporučujeme.

Dalším možným zdrojem nákupu zvířat je **Český svaz chovatelů**. Zde najdete speciality na jednotlivé druhy i plemena drobných hospodářských zvířat (drůbež, králíci, holubi) nebo chovatele-odborníky na další zájmové druhy, jako jsou například morčata, činčily, exotičtí ptáci apod.

Doporučujeme spojit se se soukromým chovatelem, navštívit ho, vše konzultovat nebo se s ním po domluvě setkat na prodejní výstavě. Informaci o zvířeti ověřte předem u minimálně dvou chovatelů, abyste nenaletěli snaze někoho prodat své zvíře za každou cenu.

Někdy je možné zvířátko koupit či směnit **v přírodovědné stanici Domu dětí a mládeže** či v některém z **center volného času**. Výjimečně se k vám mohou dostat i nalezení.

Pozor na chráněné druhy! V jejich případě potřebujete od prodávajícího oficiální doklad o původu zvířete a povolení k chovu od kompetentních orgánů (krajské úřady, MŽP a další). V opačném případě můžete být pokutováni velmi vysokou částkou (pohybují se i v řádech statisíců)! Viz kapitola Legislativa.

CHOVNÁ ZAŘÍZENÍ

DĚLENÍ PODLE POUŽITÝCH MATERIÁLŮ

Skleněné nádrže

Klady: Jsou estetické a chovaná zvířata se v nich dobře pozorují. Pokud jsou vyšší než 40 cm, nemusíme na ně dávat víko (záleží však na druhu živočicha, kterého zde chováme) – potom dobře větrají a přitom nehrozí, že budou zvířata vystavena průvanu. Další výhodou je, že si můžeme slepit skleněnou nádrž takové velikosti a tvaru, jakou právě potřebujeme. Dají se dobře vymývat a dezinfikovat.

Zápory: Nevýhodou je jejich váha a malá odolnost vůči nárazu. Prasklé sklo je však možné vyříznout a po očištění hrany od původního lepidla můžeme vlepit novou stěnu.

Pozor – při konstrukci zejména terárií je nutno myslet na účinné větrání nádrže. Dbejme také na její vhodné umístění v interiéru či exteriéru tak, aby sluneční paprsky nezpůsobily nebezpečné přehřátí zvířat.

Nádrže z umělé hmoty

Hodí se spíše pro velkochovy, a to pro chov krmných zvířat – myší, potkanů či bezobratlých.

Klady: Umožňují snadno udržovat hygienu. Jsou lehké, omyvatelné a prázdné se dobře skladují (lze je vkládat do sebe).

Zápory: Nejsou příliš vzhledné a chovance je špatně vidět. I v tomto případě musíme dbát na to, aby uvnitř nedocházelo k přehřívání zvířat.

Klece (Obr. 5 ve Fotografické příloze)

Jsou vhodné pro ptáky, v případě savců pro činčily nebo osmáky degu a další podobná zvířata, která upřednostňují vzdušný (dobře větraný) prostor a pohyb po větvích ve větších výškách.

Klady: Výhodou je snadná manipulace a omyvatelnost (dno bývá plastové), a pokud nejsou velké, tak i nižší hmotnost.

Zápory: Pokud klícka obsahuje rošt, raději ho odstraňte (záleží však na velikosti mezer či ok). Stává se, že jím propadávají mláďata, a někdy mívá také devastující vliv na chodidlovou část končetin zvířat. Dřevěné rošty nebývají v tomto smyslu problémové, ale nezdídko „padnou za oběť“ ostrým zubům chovaných zvířat.

Další nevýhodou je, že zvířata při hrabání vyhadzují podestýlku mimo klec. Pozorování chovanců „přes mříž“ také není příliš estetické. Při nevhodném umístění klícky bývá

problémem i průvan, který má nepříznivý dopad na zdraví zvířat, a samozřejmě v nich nelze udržet stabilní teplotu. Chceme-li poskytnout zvířeti chovanému v kleci lepší teplotní komfort, musíme vytápět celou místnost. Z klecí se také výrazněji šíří pachy.

Ostatní

Králíkárny, kurníky, chlívy, stáje, výběhy a další chovná zařízení, která budujeme na základě specifických požadavků chovaných zvířat. Existují mnohá vtipná řešení – například tzv. „slepíčí traktor“, což je malý pojízdný výběh pro slepice, případně i s kurníkem. Je možné jej ručně přesouvat na vhodná místa v zahradě podle změn na pozemku v průběhu vegetační doby.

SPECIFICKÉ DRUHY CHOVNÝCH ZAŘÍZENÍ

Vivárium je zařízení upravené pro chov teplomilných živočichů (zejména cizokrajných). Obvykle je upravené tak, aby se co nejvíce podobalo přirozenému prostředí. Mezi vivária patří například akvária, terária, akvaterária, paludária, insektária či formikária.

Akvárium – pro chov ryb a některých obojživelníků (drápatky, žebrovníci, axolotli a další).

Terárium – zpravidla suché nebo s jezírkem, které zabírá jen část dna; je vhodné především pro plazy.

Akvaterárium – část prostoru tvoří souš a část vodní nádrž (latinsky *aqua* = voda a *terra* = země). Hodí se pro chov obojživelníků, případně plazů vázaných na vodu (například vodní želvy).

Paludárium (druh akvaterária) – kombinovaná nádrž, která nabízí spodní část s vodou (akvárium) a nad ní stěnu imitující skálu, kmen nebo „prales“ (vegetační stěnu). Dole ve vodě je možno chovat ryby. Horní část je vhodná například pro anolisy, rosničky nebo menší druhy pralesních agam a leguánů (bazilišky apod.). Slovo „paludárium“ pochází z latinského *paludal*, což znamená mokřady nebo bažiny, a koncovky *-arium*, což lze přeložit jako uzavřený v nádobě. Paludária mohou mít podobu malých nádrží nebo i obrovských halových ekosystémů (v zoologických zahradách). (Obr. 6 ve Fotografické příloze)

Insektárium – je určené pro chov bezobratlých. Může to být skleněná či plastová nádoba, případně dřevěný rám (krychle) potažený prodyšnou a pevnou látkou (nejlépe umělou) nebo jemným pletivem, které má velikost otvorů asi 1x1 mm.

Formikárium – vivárium určené pro chov mravenců. Existuje více druhů formikárií – sádrová, plastová nebo z jiné hmoty, ve které lze manuálně udělat cestičky s „místnostmi“ pro mravence. Potom se formikárium zakryje sklem tak, aby bylo možné život mravenců sledovat, jednotlivá hnízda mohou být propojena skleněnými trubkami, jimiž mravenci migrují.

POPIS A CHOV VYBRANÝCH DRUHŮ ZVÍŘAT

Na tomto místě nabízáme informace o chovu pouze některých druhů zvířat – vybíráme ta, která bývají zpravidla chována ve školských zařízeních. K dalšímu studiu najdete v knihkupectvích a knihovnách pestrý výběr publikací se všemi potřebnými informacemi o vámi zvolených zvířatech. Některé z chovatelských oborů jsou navíc natolik bohaté na specifické údaje (akvaristika, teraristika), že je v rámci naší metodiky nejsme schopni obsáhnout.

Pokud jste si již vybrali konkrétní druh, a nemáte s ním dosud žádné zkušenosti, doporučujeme vyhledat prostřednictvím známých chovatelů či na internetu odborníky-specialisty, kteří poskytnou cenné rady do začátku. Mnohé praktické zkušenosti získáte také od pracovníků přírodovědných stanic nebo zoologických zahrad. Neostýchejte se tato pracoviště oslovit!

Následující stručné texty můžete využít také pro práci s dětmi – s jejich pomocí mohou například vyrobit jmenovky a popisky na ubikace či nádrže chovaných živočichů.

SAVCI

Obecná rada: Obnovujte vybavení ubikací (nové větve, pařezy, kmeny, kameny, předměty na hraní, skrýše s pamlsky) – udržte tak chovaná zvířata aktivní a zachováte jejich zdravou psychiku. To platí především pro savce. Zvířata nepropadnou nudě, která bývá nezřídka příčinou pohybových stereotypů.

Křeček zlatý (*Mesocricetus auratus*)

Výskyt: Pochází z pouští a polopouští (Turecko, Sýrie, oblasti u Kaspického moře).

Délka života: 2–2,5 roku.

Popis: Délka těla 11–18 cm; hmotnost až 150 g; zlatohnědá barva se světlejší spodinou těla, tmavá kresba na hlavě a krku. V současnosti jsou vyšlechtěny stovky barevných forem s různými typy srsti.

Zvláštnosti: Mají lícní torby, v nichž shromažďují a přenáší potravu (v množství až poloviny své hmotnosti). Potřebují si obrušovat zuby (okusováním větví), aby jim nepřerostly – přerostlé zuby znemožňují přijímání potravy!

Projevy: Vykazují soumráčnou až noční aktivitu. Jsou samotáři, proto je nutné chovat je odděleně. Obvykle močí do jednoho rohu nádrže, ale trus odkládají všude.

Chov: Samec = terárium 25 × 30 × 40 cm; samice = 25 × 40 × 40 cm (počítáme s mláďaty); při výšce nádrže 40 cm není potřeba víko – nevyskočí.

Podestýlka: Hobliny z různých druhů dřeva (bez prachu!), ASAN (recyklovaný papír s dobrými absorpčními schopnostmi), dřevěné peletky nebo granulovaná dřevěná podestýlka.

Samice s mláďaty by měla mít vhodnou napáječku (aby se v ní mláďata neutopila). Důležitý je úkryt (např. květináč, upravená skořápka kokosového ořechu, papírová krabice – tu však musíme obnovovat). Můžeme vložit do terária také kovový kolotoč. Stráví v něm hodně času, protože se jim při běhání vyplavují do krve endorfiny, podobně jako sportovcům. Aby si na něj zvíře nevytvořilo návyk, ponechávejte mu jej jen asi 2 hodiny denně. Kůra, klacík nebo kámen jsou vhodné k zabavení zvířete, ale dávejte pozor, aby po nich nevyšlelo z nádrže.

Údržba: Místa, kde močí, čistíme 2–3krát týdně, celou ubikaci jednou týdně (nos napoví).

Potrava: Je býložravý, proto předkládáme semínka (max. 15g/den) – oves, pšenice, rýži, proso, občas oříšky (tučné); větvičky vrb a ovocných stromů (potřebuje je k obrousování zubů), ovšem **ne jehličnany**; seno, různé trávy a byliny (jitrocel, smetánka apod.); občas kousek ovoce a zeleniny (šťavnatého krmiva méně – způsobuje zažívací problémy). 2–3krát týdně nabídněte křečkoví živočišnou potravu – tvaroh, vařené vejce, kočičí nebo psí granule, moučné červy, sarančata, cvrčky apod. Krmné směsi pro křečky můžete jako kompletní krmivo koupit ve specializovaných obchodech.

Rozmnožování: Pohlavně dospělí jsou v 8 týdnech věku, připouštíme je v 10 týdnech. Rozdíl pohlaví: samice mají místo mezi pohlavním a análním otvorem holé, zatímco samci osrstěné. Samice mívá říji v 4–7denních intervalech, což poznáme podle prohýbání zad a zvednutí ocásku při pohlazení. Samce u ní ponecháváme 2 dny, abychom měli jistotu, že je nakrytá. Březost trvá zhruba 16 dní. Počet mláďat bývá 6–12 (ale i 20). Rodí se holá a slepá, váží 2g. Po dosažení pohlavní dospělosti je potřeba samce a samice oddělit.

Křečík džungarský (*Phodopus sungorus*)

Výskyt: Kazachstán, Mongolsko, severní Čína, část Ruska. Stepi a suché oblasti od nížin do hor 3000 m. n. m.

Délka života: 2–3 roky.

Popis: Délka těla 65–100 mm, hmotnost 30–55 g. Šedé zavalité tělo s tmavým pruhem na zádech, spodní část těla světle šedá až bílá. Někteří jedinci v zimě zbledají. Chodidla jsou ochlupená, slouží jako tepelná izolace.

Projev: Aktivní jsou hlavně ráno a navečer. Lícni torby využívají k vytváření zásob na zimu.

Chov: Terárium 50 × 24 × 40 cm je určeno pro pár. Lze je však chovat i ve skupinách (nejlépe mladá, přibližně stejně stará zvířata), např. jeden samec a tři samice. Terárium by pak mělo být o něco větší. Skupinu umístěte do čisté nádrže, v níž nezůstaly značky některého ze zvířat (hájilo by si teritorium).

Bohužel literatura často uvádí, že tato suchomilná zvířata nepotřebují vodu.

Opak je pravdou, i když jim často stačí příjem vody z ovoce, zeleniny či zelené potravy. Málokdo asi měl příležitost pozorovat křečičky v přírodě, aby potvrdil, že např. „píjí rosu“. **Každé zvíře musí mít přístup k vodě!** Proto jim ji nabízíme v miskách či napáječkách.

Je vhodné také jednou za 14 dnů poskytnout písečnou koupel. „Koupací písek“ lze koupit v obchodech s chovatelskými potřebami.

Potrava: 10–15 g semínek na den. Opatrně s dávkováním olejnatých semen a oříšků, křečičci mají sklony k tloustnutí. Nabízíme semínka trav, obilniny, proso, kukuřici v mléčné zralosti (pochoutka), slunečnici a různé oříšky. Nezbytné je kvalitní seno (vláknina + vystýlka hnízda), jitrocel, pampeliška (i květy), zelené části rostlin i kořeny, kořenová zelenina, salát, čínské zelí. Pozor: vodnaté ovoce a zeleninu předkládáme v menším množství – hrozí totiž zažívací potíže. K obrušování zubů poslouží větvičky vrby a ovocných stromů, křečičci mají rádi pupeny nebo tvrdé pečivo (neslané). Živočišné bílkoviny dodáváme v hmyzu, tvarohu, vejcích na tvrdo apod.

Rozmnožování: Po 18 dnech březosti rodí samice 2–10 mláďat. Samce neoddlujeme, protože asistuje při porodu a spolu se samičkou pečuje o mladá. Říje samice nastává ihned po porodu. Mláďata jsou od 3 týdnů věku samostatná.

Křeččík roborovského (*Phodopus Roborowskii*)

Výskyt: Severní Čína, východ Kazachstánu, Mongolsko. Písčité pouště a polopouště.

Délka života: 2–2,5 roku.

Popis: Nejmenší z křečičků – délka těla 7–9 cm, hmotnost 25–40 g. Horní strana těla je hnědá, břicho a končetiny bílé. Okolo očí má 2 bílé skvrny. Lícni torby slouží na zásoby. Ochlupená chodidla.

Projev: Jsou poměrně plaší (pozor na prudké pohyby u terária). Terárium vybavíme domečkem, kokosovou skořápkou či malým květináčem, dále vhodnými kameny, dutými pařízky nebo i trubičkami od toaletního papíru.

Potrava: Krmení stejné jako u křečka džungarského.

Chov: Nabídněte jim delší nádrž, protože raději běhají než šplhají – 50 (60) × 30 × 40 cm. Víko není potřeba. Jako podestýlku použijte ASAN, jemnější hobliny bez prachu nebo písek. Ten je dobré párkrát v kbelíku proprat a pak sterilizovat v troubě. Pokud „roboráčky“ nebudeme chovat na písku, je vhodné jim jednou za 14 dnů nabídnout písečnou koupel. Pomáhá jim při údržbě srsti.

Rozmnožování: Chováme je v párech nebo jednoho samce se dvěma samicemi. Samce je dobré po nakrytí samice oddělit. Připouštět by se měla zvířata až ve stáří 3 měsíců. Rodí 2–6 mláďat (rekordem je prý 9!). Samice má 8 mléčných bradavek. Březost trvá 19–21 dnů. Mláďata jsou zcela samostatná ve věku 4–5 týdnů. Před dalším připuštěním nechte samičku 8 týdnů odpočinout.

Morče domácí (*Cavia aperea* var. *porcellus*)

Výskyt: Pochází z divokého morčete, které obývá Ameriku na jih od Brazílie. Jeho domovem jsou v Argentině nejen nížiny, ale také Andy ve výškách kolem 5000 m. n. m. Upřednostňuje travnaté a křovinaté oblasti.

Délka života: 7–8 let.

Popis: Délka těla 30–35 cm, hmotnost 0,5–1,8 kg. Tělo je silné, válcovité na krátkých končetinách. Na předních nohách mají 4 prsty, na zadních 5. Ocas je téměř nevyvinutý. Malé ušní boltce.

Projev: Aktivní jsou přes den i za soumraku a v noci. Vyhrabávají si jednoduché nory, v nichž žijí ve větších skupinách. Vydávají celou škálu zvuků.

Chov: Samci jsou k sobě v přítomnosti samic nesnášenliví. Chováme je tedy raději po párech nebo ve skupinách s jedním samcem, nejlépe v teráriích nebo kotcích. Pro pár by měl stačit prostor 80 × 50 × 40 cm. Podestýláme hoblinami (bez prachu) nebo senem. Morčata se ráda skrývají a odpočívají v domečcích, které lze koupit nebo si je můžete vyrobit. Pozor, jsou citlivá na průvan! V létě ale mohou být venku. Sice poněkud zdivočí, ale zbaví se případné nadváhy. Je však třeba chránit je před útokem psů, koček, kun a dalších predátorů. Mohou být chována v králíkárnách nebo jim vyrobíme zastřešený kotec s ochranou před deštěm a prudkým slunečním svitem. Nesnáší totiž horko – ideální je 18–22 °C, 30 °C už pro ně znamená nebezpečnou teplotu. Vodu podáváme v automatických napáječkách a potravu je dobré dávat do těžkých kameninových misek. Dbejte na obrousování zubů (předkládejte větve nebo tvrdé, neslané pečivo). Pokud obrousování zanedbáte, řezáky morčeti zcela jistě přerostou a vy budete nuceni nechávat je zkracovat u veterináře. Jakmile se tak jednou stane, dolní a horní zuby do sebe správně nezapadají, a přestávají se tak obrousovat. Občas prohlédněte i drápy. Někdy je třeba zkrátit je vhodnými kleštičkami.

Potrava: Morčata mají poměrně dlouhé střevo, proto potřebují dostatečné mechanické nasycení, kterého dosáhneme tím, že jim budeme dávat dostatek sena (raději hrubšího). To dodá potřebné množství vlákniny pro správnou funkci střev. Aby nebylo brzy znečištěné, dáváme seno do jesliček. Protože organismus morčat nedokáže vytvářet vitamín C, musíme jej dodávat v zelenině a ovoci (mrkev, čekanka, jablka). Pozor, zelí a kapustu dávejte pouze dospělým jedincům, a to jen v menším množství, jinak hrozí průjem! Můžete rovněž koupit krmné směsi pro morčata, dbejte ale, aby neobsahovaly tučnou slunečnici a další olejiny. Pokud budete krmit trávou, nesmí být mokrá a zvířatům ji dávejte jen v množství, které se nezapaří. K obroušení zubů je nutné podávat suchý chléb a větvičky ovocných stromů, vrby či různých nejedovatých keřů.

Pozor na jedovaté rostliny – například vlašovičnik!

Rozmnožování: Rozznávání pohlaví: zvíře v náručí na zádech lehce smáčkne prsty po stranách pohlavního otvoru. U samečků se objeví penis. Zkušenější

chovatel pozná pohlaví i podle velikosti jedince. Samci bývají o poznání větší než samice. Pokud jste doposud zvířata chovali každé zvlášť a rádi byste vytvořili pár, dávejte VŽDY samičku k samci! Říje se dostavuje v pravidelných 15–17denních cyklech po celý rok. Ve dnech říje je však samice ochotná k páření pouze několik hodin! Březost trvá 58–72 dní. Většinou se rodí 2–4 mláďata, která jsou zcela vyvinutá, váží až 90g. Již 3. den začínají přijímat pevnou potravu. U samice je ponecháme raději až do věku 3–4 týdnů. Samce oddělujeme, aby samici hned po porodu opět nenakryl. Je vhodné nechat ji 14 dnů až měsíc odpočinout. V chovech, kde je více samic, se o mláďata starají všechny samice. Samice pohlavně dospívají v 60 dnech, samci v 70 dnech věku. Samice by měla mít první mláďata ve věku 7–9 měsíců.

(Obr. 7–10 ve Fotografické příloze)

Myš domácí – laboratorní (*Mus musculus var. alba*)

Výskyt: Kosmopolitní (všude – kde jsou lidi, tam jsou myši). Pocházejí nejspíš ze stepí Euroasie.

Délka života: 1–2 roky.

Popis: Délka těla 70–100 mm, hmotnost 10–30 g; poměrně dlouhý (55–87mm) šupinkatý ocas, který používají hlavně při skákání a šplhání k udržování rovnováhy. Jsou také výborní plavci.

Chov: Abychom jejich činnost mohli dobře pozorovat, je vhodné pořídit nejlépe skleněné terárium o rozměrech 50 × 24 × 45 cm. Tentokrát budete potřebovat i víko. Při výběru chovných prostor dbejte na to, aby myši nebyly schopné materiál prokousat (dřevo, měkké plasty). Terárium vybavíme automatickou napáječkou a miskou na potravu. Vhodné jsou různé úkryty, prolézačky, větve a na nich zavěšené provázky, po kterých mohou šplhat. Jako podestýlku zvolíme prosáté (prachu zbavené) hobliny.

Údržba: **Myši poměrně silně páchnou (tzv. myšina), proto ubikaci pravidelně čistíme.** Zařízení terária často měníme, aby měly myši neustále co objevovat a byly aktivní.

Potrava: Všežravci – vyžadují asi 10 g potravy denně. Krmivo pro myši lze zakoupit. Obsahuje vše, co potřebují. Doplnujte kousky ovoce a zeleniny (pozor na průjem) a živočišné bílkoviny – vařené vejce, měkké kosti z vařeného nebo pečeného kuřete, tvaroh, moučné červy, psí nebo kočičí granule apod. Aby myším nepřerůstaly zuby, nabídněte jim minerální kostku (lze koupit), vrbové větvičky, kámen atd. Myši také potřebují vlákninu, kterou jim dodá seno – je důležitá pro všechny hlodavce.

Rozmnožování: Do chovu zařazujeme zvířata ve věku 3 měsíců. Cyklus u samic se poněkud liší. Většinou jsou ochotné k páření jednou za 4–6 dní. Březost trvá 19–21 dní. Mláďata se osamostatní za 3–4 týdny. S oddělením neváhejte, pro-

tože samečci jsou pohlavně dospělí už v 5 týdnech. V případě, že je v teráriu při porodu více kojících samic, starají se o mláďata všechny samice.

Potkan (*Rattus norvegicus* var. *alba*)

Výskyt: Kosmopolitní; pochází z původních hnědých potkanů (*Rattus norvegicus*), kteří se do Evropy dostali lodní dopravou z jihovýchodní Asie.

Délka života: Potkani se dožívají obvykle 2–3, výjimečně i 7 let.

Zajímavosti: Potkan a krysa bývají často zaměňováni. Potkan má menší oči než krysa a kratší šupinkovitý ocas, u kořene silný. Krysa má ocas štíhlý, delší nebo stejně dlouhý jako tělo. Její hlava se při pohledu zepředu jeví špičatější. Samice potkanů mají 6 párů mléčných bradavek, samice krys 5 párů. Krysy vyhledávají spíše suchá místa (půdy), potkanům vyhovují spíše místa vlhká. Oba druhy jsou považovány za nebezpečné přenašeče virových onemocnění.

Popis: Aktivní za soumraku a v noci. Délka těla 160–270 mm, ocas 130–200 mm. Hmotnost v zajetí až 0,9 kg.

Projev: Jsou to velmi inteligentní a zajímaví společníci – výborně se hodí k ochočení. Jsou vynikající plavci (potápí se) a dobře šplhají.

Chov: Chováme je jednotlivě, v párech, dva jedince stejného pohlaví, případně ve skupinách s jedním samcem.

Vhodné je terárium opatřené víkem (staré akvárium) nebo klícka. Musí být z materiálu, který neprokoušou, vzdálenost mezi jednotlivými dráty by měla být taková, aby se tudy neprotáhlo mládě.

Jako podestýlku dáváme nejčastěji hobliny zbavené prachu (hrozí dýchací potíže a záněty očí). Potkani jsou velice šikovní, proto volíme opravdu bezpečné zajištění dvířek nebo víka – neměla by chybět automatická napáječka a těžší miska na krmivo. Uvítají úkryt, větve na šplhání, kameny apod. Dobře větraná ubikace se čistí jednou až dvakrát týdně. Občas se stává, že jim přerostou drápky – opatrně je zkrátíme vhodnými nůžkami.

Potrava: Všežravci s vyšším nárokem na podíl živočišné potravy. Při nedostatku živočišných bílkovin se může stát, že samice sežere mláďata. Krmíme granulovanými směsmi, ovocem a zeleninou, neměli by jíst mnoho olejnatých semen a ořechů. Pro obrušování zubů jsou vhodné větvičky ovocných stromů nebo vrby, minerální kostka a tvrdý chléb. Z živočišné potravy podáváme tvaroh, vejce na tvrdo, také sardinky nebo šproty, vařené hovězí nebo kuřecí maso, granule nebo konzervy pro psy či kočky, můžete nabídnout i jogurt – vše však v přiměřeném množství. Pro potkana je přiměřenou denní dávkou krmivo o váze asi jedné desetiny jeho hmotnosti.

Rozmnožování: Rozdíl mezi pohlavími: samci jsou větší a viditelně klidnější než samičky. Dalším rozpoznávacím znakem u mláďat je vzdálenost mezi pohlavním a análním (řitním) otvorem. U samců je tato vzdálenost výrazně větší

a mají také viditelná varlata. Říje probíhá u samic každý 4. až 5. den, samice žijící bez samce mají říji v podstatně delších intervalech. Doporučené stáří pro připouštění jsou 4 měsíce. Po 21–25 dnech se rodí 4–7, ale i 15 a více mláďat. Jsou holá, slepá, ale rychle se vyvíjejí a již ve věku 4–5 týdnů matku nepotřebují. Samec může být po celou dobu se samicí a s mláďaty, hrozí ale, že po porodu samicí opět nakryje. Pohlavní dospělost nastává ve stáří dvou měsíců.

Pískomil mongolský (*Meriones unguiculatus*)

Výskyt: Mongolsko, severní Čína, Zabajkalí a jižní část Sibiře; pouště a polopouště.

Žijí v koloniích, vyhrabávají si složité systémy nor.

Popis: Délka těla 12–15 cm, ocas 11–12 cm, váha 50–60 g. Ocas má na konci tmavé chlupy, používají ho jako kormidlo při dlouhých skocích a pro rychlé změny směru pohybu. Horní část těla je šedohnědá, někdy s nádechem do ruda, břicho šedobílé. Chodidla jsou porostlá srstí. Bylo vyšlechtěno několik desítek forem.

Projev: Soumrační až noční živočichové, bývají aktivní s přestávkami i přes den. Pískomilové téměř nezapáchají – vylučují nepatrné množství koncentrované moči. Při manipulaci je berte za kořen ocasu, nikoli za jeho konec – může dojít ke „svléknutí“ pokožky ocasu. Lepší je naučit zvířátko, aby vylezlo na ruku.

Chov: Velikost terária uzpůsobíme velikosti chovné skupiny. Chováme-li páry, postačí terárium o rozměrech 50 × 40 × 50 cm. Chováme-li pískomily ve skupinách, kde lze mít i několik samců, umístíme je do nádrže přiměřeně větší a opatříme ji drátěným víkem kvůli ventilaci.

Vodu přijímají sporadicky, ale přesto by automatická napáječka neměla chybět. Podestýláme prosátými hoblinami a potravu vkládáme do těžší kameninové misky. Je také vhodné jim alespoň jednou za týden nebo 14 dnů nabídnout písek na koupání, nejlépe v láhvi se širším hrdlem převrácené na bok (písek pak tolik nevyhazují). Prospívá to jejich srstí. Tyto koupele odpadají, pokud jsou zvířata chována na písku. Písek by měl být říční (ne stavební písek nebo křemenná drť). Musíme se však obrnit trpělivostí, až budeme vyhrabávat misku a ostatní zařízení terária.

Důležitá je budka jako úkryt. V případě větší chovné skupiny pořídíme raději budku větší. Pískomilové mívají ve zvyku odpočívat všichni pohromadě – nappou se vždy do jednoho úkrytu, i když jich nabídneme více. Terárium dále vybavíme dutými cihlami, pařízky, kameny, prolézačkami a větvemi na šplhání. Kolotoč na běhání kvůli délce ocasu nedoporučujeme. Raději jim pro zpestření častěji měňte zařízení terária.

Potrava: Můžeme koupit směsi pro hlodavce nebo pro malé papoušky, z nichž odstraníme většinu slunečnice a buráků. **Po olejnatých semenech tloustnou**

a mohou se i přestat množit. Neprospívá jim ani potrava bohatá na cukry. Podáváme zeleninu, ovoce, seno, obiloviny a jako u všech hlodavců také větvičky na obrušování zubů nebo minerální kámen. Z živočišné potravy nabízíme cvrčky, moučné červy, vařená vejce, vařené kuřecí a hovězí maso, granule pro psy a kočky. Živočišné bílkoviny podáváme omezeně, nepotřebují jich mnoho.

Rozmnožování: Pohlaví lze i v případě pískomilů rozlišit podle vzdálenosti mezi pohlavním a řitním otvorem. U samců je vzdálenost větší. Pohlavně dospívají přibližně ve věku 3,5 měsíce. Říje u samic probíhá jednou za 6 dnů. Březost trvá 25–28 dnů. Rodí se 3–8 mláďat, která z hnízda vylézají po 14 dnech. Od rodičů je oddělíme po 4 týdnech. Oddělení je nutné, protože jinak starší mláďata nepustí ta další, nově narozená, k mléku. Samce neoddělujeme, stará se o mláďata spolu se samicí.

Osmák degu (*Octodon degus*)

Výskyt: Jižní Amerika, chilské Andy. Žije ve velkých skupinách na skalách.

Délka života: 5–8 let.

Popis: Hnědošedý, konce chlupů černé, břicho krémově zbarvené. Délka těla 125–185 mm, ocas 100–170 mm, hmotnost 150–300 g. Jsou náchylní na přerůstání zubů. Kousací plocha stoliček má tvar osmičky – odtud jejich jméno.

Projev: Jsou aktivní ve dne. Samota u nich vyvolává stres a poruchy chování, proto je vhodnější chovat je v párech nebo ve skupinách i s více samicí. Při manipulaci je nechte za ocas, může se ulomit (nedorůstá ani částečně). Mají problémy s trávením tuků a cukrů (používají se jako laboratorní zvířata při zkoumání cukrovky). Netrpí nemocemi přenosnými na člověka.

Chov: Nejvhodnější k jejich ubytování je vysoká vitrína, v níž mohou využít svých šplhacích a skákacích dovedností. Ubikaci vybavíme větvemi na šplhání, kameny, prolézačkami a úkryty. Jako podestýlku použijeme opět hobliny zbavené prachu (pozor na hobliny z jedlového dřeva, jsou pro ně příliš aromatické). Vodu podáváme v automatických skleněných (nikoliv plastových) napáječkách a krmení v těžších kameninových miskách. Rádi si dopřávají písčnou koupel – doporučujeme čtyřlitrovou láhev se širším hrdlem převrácenou na bok (písek tolik nevyhazují) naplněnou pískem pro koupání činčil.

Potrava: Používáme například směs pro morčata nebo hlodavce, případně granule pro činčily. Opět se vyvarujeme slunečnice a burských oříšků (mohou být občas jako pamlsek). Vždy však musí mít dostatek sena. Dále ovoce, zelenina – mrkev, jablka, hrušky, smetánka, jitrocel a další zelené krmení. Na obrušování zubů dávejte osmákům větvičky ovocných stromů, vrbu, břízu nebo minerální kámen.

Rozmnožování: Pohlaví se rozeznává podle vzdálenosti mezi pohlavním a řitním otvorem – u samců je větší. Samice připouštíme ve věku 5–6 měsíců, přestože

jsou pohlavně dospělé už ve 3 měsících. Říje probíhá jednou za 2–3 týdny. Pokud chováte více samic pohromadě, obvykle svou říji sladí do stejné periody, takže porody pak následují v rozmezí jednoho nebo dvou dnů. Březost trvá 82–90 dnů, rodí se 3–8 (10) mláďat. Mláďata se rodí dobře vyvinutá, ihned vidí, jsou osrstěná a aktivně se pohybují. Třetí den již přikusují pevnou potravu. U matky by měla být do 6–8 týdnů věku.

Činčila vlnatá (*Chinchilla lanigera*)

Výskyt: Jejím původním domovem jsou vysokohorské oblasti And v severním Chile (3000 až 6000 m. n. m.). V přírodě je takřka vyhubená.

Délka života: 10–15 (20) let.

Popis: Délka těla 250–350 mm, váha 450–700 g, ocas 150–180 mm. Hmatové vousky na čenichu dosahují až 150 mm. Jsou výhradně vegetariáni.

Projevy a zajímavosti: Soumrační až noční živočichové. Jsou to sociální zvířata, proto je raději chováme v párech nebo v polygamních skupinách, nikoliv samostatně. Mají neobvykle hustou kožešinu (na 1 cm² až 50 tisíc chloupků) – z jedné vlasové folikuly vyrůstá celý svazek chlupů.

Chov: Činčily jsou choulostivé – mají specifické nároky na vzdušnou vlhkost (do 50 %) a na teplotu (rozmezí 15–20 °C). Proto bychom je měli chovat v klecích nebo dobře větraných voliérách, nikoliv v teráriích. Zařízení by mělo obsahovat skleněnou automatickou napáječku, těžší misku na krmení, koupelníčku s pískem a vhodný úkryt. Za podestýlku můžeme zvolit prosáté hobliny. V různých výškách klece (jejíž rozměr by měl být minimálně 50 × 50 × 60 cm pro jednu činčilu) můžeme udělat palandy, které využívají k odpočinku. Při manipulaci je nechte vlézt na ruku, nebo je berte za kořen ocasu.

Potrava: Granule pro činčily nebo různé směsi pro hlodavce. Vyvarujeme se slunečnice a dalších olejnatých semen. Velmi důležité je dostatečné množství kvalitního sena – nesmí být plesnivý nebo plný prachu. Zeleniny a ovoce podáváme malý kousek jednou týdně. Jsou náchylné k průjmům a při nedostatku tekutin také k zácpě. K obrušování zubů předkládáme větvičky ovocných stromů, vrby, břízy a dalších nejedovatých stromů a keřů.

Rozmnožování: Pohlaví lze rozlišit podle vzdálenosti řitního a pohlavního otvoru – u samců je větší. Říje se opakuje v 28–35denních intervalech po celý rok a trvá několik dnů. Březost trvá 111–113 dnů, rodí se 1–3 mláďata, která jsou velmi dobře vyvinutá. Jsou osrstěná, vidí a mají vyvinutý chrup. Proto již asi od 5. dne začínají přikusovat pevnou potravu. Od matky je odstavujeme raději až po 6–8 týdnech. Samice pohlavně dospívají ve věku 4–6 měsíců, samci ve věku 6–8 měsíců. Do chovu je zařazujeme ve věku 10 měsíců.

OBOJŽIVELNÍCI A PLAZI

Žebrovník Waltlův (*Pleurodeles waltl*)

Výskyt: Západní a střední Maroko a jihozápadní Španělsko a Portugalsko.

Délka života: Dožívají se až 20 let.

Popis: Evropská populace žebrovníků dorůstá do velikosti až 30 cm, čímž se řadí mezi největší evropské obojživelníky. Jejich pokožka je hrubolovitá, na bocích s bílými až oranžovými bradavičkami. Zbarvení bývá variabilní – horní strana těla šedočerná, zelená nebo olivová, po těle mívají nepravidelné tmavé skvrny. Pokožku svlékají v celku. Jméno dostal na základě toho, že se mu pod kůží na bocích těla zřetelně rýsuje špičky žeber.

Chov: Pro jeden pár je vhodné akvárium o velikosti alespoň 70 × 50 × 50 cm. Teplota vody by měla být 15–22 °C. Při déle trvajících vyšších teplotách (kolem 30 °C) mají zdravotní problémy a mohou uhynout. Dbejte proto na umístění nádrže – **obecně akvárium nepatří na okno ani k oknu!** Do akvária vkládáme šterk a instalujeme různé úkryty i dostatek rostlin. Kořeny mohou vystupovat nad hladinu. Výšku hladiny udržujeme na 15–20 cm. Je vhodné instalovat filtr. Vodu měníme jednou za 14 dnů, používáme dešťovou, nebo alespoň odstátou vodu, a to v množství zhruba jedné třetiny obsahu akvaterária.

Potrava: Žížaly, živé nitěnky, vodní šneci, kousky hovězího masa, hmyz.

Rozmnožování: Samci mají vystouplou kloaku a ocas delší než tělo. Samice mají ocas kratší než tělo nebo stejně dlouhý. Množí se po celý rok. Páření může trvat i několik hodin. Samice klade až 800 vajíček, která lepí na rostliny, kameny, kořeny nebo na dno akvária. Larvy se líhnou za 7–14 dnů. První týden je nekrmíme, tráví své zásobní látky. Poté je začneme krmit nálevníky, později perloočkami, roupicemi a sekanými nitěnkami. Pokud je to možné, oddělujeme mláďata podle velikosti, kanibalismu ale často stejně nezabráníme. Krmíme je několikrát denně. Přeměna v dospěléce je ukončena až za 3–5 měsíců. Pohlavně dospívají v 1–2 letech.

(Obr. 11 ve Fotografické příloze)

Axolotl mexický (*Ambystoma mexicanum*)

Výskyt: Jezera Xochomulco a Chalco v Mexiku.

Délka života: Dožívají se až 20 let.

Popis: Délka těla 25–30 cm, hmotnost až 300 g. Hlava je velká a široká, oči malé. Za hlavou mají tři žaberní výrůstky, které se větví na žaberní lupínky. Ocas je ze stran zploštělý, končetiny poměrně slabé. Na předních končetinách mají 4 a na zadních 5 prstů.

Zajímavosti: Obojživelník, který se v chovech i v přírodě vyskytuje v larválním stádiu. Dochází u něj k tzv. neotении, tedy k rozmnožování v larválním stádiu. V za-

jetí lze uměle vyvolat jeho proměnu do „pozemské“ formy. V přírodě je tmavě šedý nebo černý, ale v zajetí se chová téměř výhradně albinotická forma, i když již existuje několik barevných variant. Zčernání konečků prstů indikuje pohlavní dospělost a připravenost k rozmnožování. Axolotlové jsou schopni regenerovat ztracené části těla (oči, končetiny, ocas...).

Projev: Aktivní jsou ve dne i v noci.

Chov: Akvárium 50 × 40 × 40 cm, teplota vody 15–20 °C, na dno akvária dáme štěrk, oblázky, ploché kameny, kořeny a vhodné rostliny s tuhými listy. Je dobré vybavit akvárium vodním filtrem (filtrační čerpadla mohou nasát vajíčka i larvy) nebo je třeba častěji odkalovat a vyměňovat vodu. Opět používáme vodu dešťovou nebo 24 hodin odstátou vodu z vodovodu.

Pozor, největším rizikem pro axolotly je hrubší písek nebo jemný štěrk. Obvykle totiž loví potravu hltavě jejím nasátím do tlamy. Za potravu považují leccos, někdy právě i kousky štěrku, nebo se může stát, že nasají písek či štěrk s jinou potravou. Tím dojde k ucpaní střeva, k hnilobným procesům, nafouknutí břicha a následně uhynutí. Z tohoto důvodu je vhodné použít na dno velmi hrubý štěrk (kde jsou jednotlivé části podstatně větší než hlava axolotla), který nesežerou, nebo ploché kameny. Neměly by zde být ani další předměty, které by mohl sežrat. Pokud je použit písek, musí být velmi jemný. Ideální je však holé skleněné dno.

Potrava: Kousky libového masa, žížaly, rybky odpovídající velikosti, holátka myší, plži, hmyz. Je vhodné krmit jej pinzetou. Nedoporučuje se chov axolotlů s rybami – menší sežere a větší ho naopak mohou napadat nebo vyrušovat častým okusováním lemů na ocase.

Rozmnožování: Pohlavní dimorfismus – samci mají nápadně zduřenou kloaku. Samičky mají širší tělo a zpravidla jsou větší než samci. Chceme-li vyvolat rozmnožování, snížíme teplotu v akváriu na 12–14 °C (často stačí přidat studenou vodu nebo kousek ledu). Samice po oplodnění naklade 100–800 vajíček v rosolovitých obalech na rostliny nebo zařízení akvária. Larvy se líhnou podle teploty za 2–3 týdny, měří 10–12 mm. Potravu začínají přijímat po 4 dnech. Krmíme je často, a to tolik, kolik beze zbytku sežerou. Zkrmujeme buchanky, perloočky, sekané nitěnky. Larvám se postupně vyvíjejí přední, později zadní končetiny. Rostou nerovnoměrně. Větší jedinci požírají menší, proto je vhodné je podle velikosti rozdělit. Larvy potřebují pH neutrální až lehce kyselé. Pokud je voda příliš zásaditá, rozpustné soli vápníku se usazují a larvy je nejsou schopné použít na stavbu kostry. Při vyšších teplotách vody se vápník vytrácí. Za rok dorůstají axolotlové velikosti do 20 cm.

(Metamorfózu obojživelníků, tj. proměnu v dospělé, řídí tyroxin, hormon štítné žlázy. U axolotlů byla vyvolávána uměle v zajetí, v přírodě k ní nedochází. Může trvat od 14 dnů do několika měsíců. Prvními příznaky přeměny jsou snižování ocasního lemu, zkracování žaberních výrůstků a vystouplé oči. Těmto jedincům je třeba snížit hladinu vody a vytvořit ostrůvky z kůry nebo kamenů.)

Drápatka vodní (*Xenopus laevis*)

Výskyt: Angola, Kamerun, jižní části Afriky. Zavlečena do Spojených států, Mexika, Francie, Indonésie, Chile a dalších.

Délka života: Drápatky se dožívají 5–15 let. Rekordem je dokonce 30 let.

Popis: Velikost do 20 cm. Tělo je ploché se silnými zadními končetinami, které mají na třech vnitřních prstech tmavé drápy. Prsty na zadních končetinách jsou spojeny plovací blánou, která na předních končetinách chybí. Kůže je hladká. Hřbetní strana je olivově zelená až tmavě hnědá s tmavými skvrnami, břicho světlé. Zbarvení je olivně podkladem v akváriu. Na bocích jsou patrné smyslové orgány, kterými žáby vnímají vibrace ve vodě (v přírodě se často vyskytují v kalných vodách).

Zajímavosti: Jedná se o výlučně vodní žáby, obývající tekoucí i stojaté vody. Nemají jazyk (čeleď pipovití). Kůži svlékají a požírají. Dříve byly drápatky využívány k prokazování těhotenství. Moč ženy se injekčně vpravila do žáby, která reagovala na přítomnost hormonu gonadotropinu (jenž je obsažen v moči gravidních žen) tím, že začala během několika hodin či dnů klást vajíčka.

Chov: Pro pár je přiměřené akvárium o objemu minimálně 40 litrů, voda by měla mít teplotu 18–24 °C. Akvárium vybavíme filtrem a pravidelně odkalujeme a měníme část vody. Nádrž osadíme vodními rostlinami, a to i plovoucími – pomohou udržovat v nádrži příznivé prostředí. Na dno položíme několik větších oblých kamenů předem dezinfikovaných povahením.

Chov drápatek je nevhodnější ve skupince. Pro 3–6 jedinců je třeba připravit akvárium o rozměrech alespoň 80 × 40 × 50 cm. Čím více pohybu žábám dopřejete, tím lépe se budou cítit. Manipulujeme s nimi zásadně za pomoci sítky, protože v ruce je není možné udržet.

Potrava: Proužky masa, žížaly, mouční červi, hmyz, drobné rybky a podobně. Při krmení pinzetou udržíme vodu čistější a odpadne také odkalování nesežraných zbytků potravy.

Rozmnožování: Pohlavní dimorfismus – samice jsou mohutnější a mezi zadníma nohama mají malou trubičku – kloakální pysky. Pro samce jsou v období námluv typické tmavé pářící mozoly na prstech předních nohou. Drápatky nemají zvukový vak, přesto samci při námluvách skřehotají, a to pomocí hrtanových svalů.

Pro vyprovokování páření, které probíhá až 4krát ročně, by se měla snížit na několik týdnů teplota vody až na 15 °C a poté opět zvýšit na 25 °C. Samice naklade během páření 500–2000 vajíček, která samec průběžně oplodňuje. Po naklazení vajíček žáby odlovíme.

Pulci se líhnou za 2–3 dny. Zpočátku filtrují vodu a živí se nálevníky (které jim dodáváme v nálevu z vylouhovaného sena), ale i sušenými kopřivami nebo sušenou vojtěškou. Později přecházejí na buchanky a perloočky. Za 14 dní se

začínají objevovat zadní končetiny a za další týden přední. Přeměna pulce na žábu trvá asi 8 týdnů (podle teploty a krmení).

Gekončík noční (*Eublepharis macularius*)

Výskyt: Od severní části Indie přes Pákistán až po jihovýchodní části Afgánistánu – pouštní a polopouštní oblasti.

Délka života: Dožívají se 20 let a více.

Popis: Velikost 20–30 cm. Zbarvení je hnědožluté s černými skvrnami. Na končetinách má 5 prstů s drápkou. Oči mají vertikální zornici. Tukové zásoby uchovávají v ocase. Vydávají pištivé zvuky (zejména mláďata). Svléčenou kůži požírají. Dospělé jedince lze brát do ruky, na chovatele si zvyknou. Nechytat za ocas, odlamuje se a regenerovaný ocas je nevzhledný.

Chov: Samci jsou vůči sobě agresivní a jedna samice je pro samce málo, proto vytváříme chovné skupiny jednoho samce a tří, čtyř a více samic – pro takovou skupinu volíme nádrž o velikosti 70 × 45 × 35 cm. Jako substrát použijeme říční písek, lignocel či rašelinu, případně lignocel či rašelinu smícháme s pískem. Důležitou součástí vybavení terária je miska s vodou, kterou denně vymýváme a doplňujeme. Terárium 1–2krát týdně rosíme. Z kokosových skořápek a menších květináčků, případně ze stromové kůry vytvoříme několik úkrytů, které gekončíci rádi vyhledávají. Terárium osvětlujeme a vytápíme žárovkou na 25 °C (pod žárovkou může být až 35 °C). Můžeme také použít topný kámen. Je praktické před kladením vajec umístit do terária krabičku se substrátem, který udržujeme stále vlhký. Samice do něj vejce zahrabe a my nemusíme prohledávat celé terárium. Gekončíky není vhodné chovat s jinými druhy plazů.

Potrava: Krmíme pouze živou potravou odpovídající velikosti gekončíků. Vhodní jsou cvrčci, švábi, sarančata, v létě hmyz, příležitostně mouční červi nebo larvy zophobasů. Dospělá zvířata pozřou i holátka myší. Veškerou potravu obalujeme ve směsi vitamínů a minerálních látek (Roboran H, Nekton MSA, Bone Aid, Platin aj.). Vitamíny po několika týdnech střídáme. Do terária můžeme také vložit misku, do které dáme na prášek nadrcené vaječné skořápky a nadrcenou převařenou sépiovou kost (kvůli doplnění minerálů).

Rozmnožování: Pokud chceme zvířata připravit na páření, měli bychom je zazimovat. Teplotu v teráriu postupně snižujeme na pokojovou a tu udržujeme 2–3 měsíce. Při krmení vynecháme holátka myší. Po uplynulé době postupně zvyšujeme teplotu na původní, gekončíci jsou připraveni k páření. Při námluvách samec vrtí ocáskem a vráží do samičky. Před nebo při aktu se zakousne samici do krku, podsune pod ni ocas, až dojde ke spojení, které trvá několik vteřin a několikrát denně se opakuje.

Samice klade vajíčka po dvou kusech několikrát za rok (až 8krát). Vajíčka je nutné do 24 hodin po nakladení přemístit do inkubátoru – nesmí se otáčet!

Pokud manipulujeme s vajíčky později, hrozí odumření zárodku. Inkubujeme je v plastových krabičkách na perlitu, seramisu nebo vermikulitu, substráty musí být vlhké. Vajíčka vložíme asi třetinu jejich velikosti do substrátu. Na teplotě v inkubátoru závisí doba líhnutí, zbarvení zvířat a poměr narozených samců a samic. Krátce před líhnutím opatříme krabičky sítkou. Při teplotě 27–28 °C je inkubace 60–70 dnů a rodí se převážně samičky. Při teplotě 31–41 °C (což je nejvyšší možná inkubační teplota) se líhne okolo 90 % samečků, narozená zvířata mají menší počet černých skvrn a jsou celkově světlejší. Inkubace v tomto případě trvá 46–50 dnů.

Mláďata váží 2 g, měří 70 mm a jsou příčně pruhovaná. Mladé gekončíky odchováváme v počtu nejvíce 10 jedinců v menších teráriích nebo krabicích. Do nízkých napájecích misek dáváme pouze 1 cm vody a několik kamínků (tak máme jistotu, že se mládě neutopí). Misku denně čistíme. Z hygienických důvodů často měníme podklad – místo substrátu můžeme používat nasákový papír. Důležité je vytvořit několik úkrytů. Stačí rozpůlená a mírně zmáčknutá rolka papíru. Nádrž 2krát denně přiměřeně rosíme. Zvířata pak nemají problémy se svlékáním.

Krmíme 2krát denně cvrčky nebo šváby velikosti půlky hlavičky mláděte. Potravu obalujeme ve vitamínech a minerálech. Je vhodné ponechat v odchovné nádobě kousek jablka nebo mrkve jako lákadlo pro hmyz, aby malé gekončíky neokusoval. Důležité je mláďata při větším počtu rozdělovat a chovat pohromadě pouze jedince přibližně stejné velikosti.

(Obr. 12 ve Fotografické příloze)

Chameleon jemenský (*Chamaeleo calytratus*)

Výskyt: Saudská Arábie, Jemen. Žije v křovinatých místech až do nadmořské výšky 2000 m. n. m. Většinou se zdržuje ve větvích keřů a stromů.

Délka života: Většinou do 5 let.

Popis: Samci měří až 60 cm (i s ocasem), samice 45 cm. Mají velmi dlouhý, na konci zploštělý jazyk, který jim slouží k lovení potravy. Je stejně dlouhý jako tělo i s ocasem. Ocas je chápavý. Na hlavě mají týlní přílbový hřeben, který u samců měří 5–8 cm. Tělo je ze stran zploštělé. Dlouhé končetiny mají prsty, které jsou kromě posledního článku srostlé a postavené proti sobě. Jsou opatřeny drápkami. Oční víčka pokrývají srostlé šupiny. Oči se pohybují autonomně (jedno nezávisle na druhém). Svlekají se v cárech.

Projev: Mimo dobu páření žijí samotářsky. Samci jsou silně teritoriální – nepříteli zastrašují nafukováním krku a těla, kýváním ze strany na stranu, otevíráním tlamy a syčením. Jsou obdařeni schopností barvoměny s velkou škálou barevných změn, která z části plní roli krycího zbarvení, ale obecně slouží jako komunikační prostředek mezi jedinci. Vyjadřuje také náladu zvířete a samice

navíc určitým vzorem vybarvení upozorňují samce na svou graviditu. Barvoměna pomáhá i při termoregulaci.

Chov: Chováme vždy buď jednoho samce, nebo pár zvířat (samce se samicí), případně skupinu, ale vždy jen s jedním samcem. Optimální je chovat jednoho jedince v teráriu. Pokud nechcete chameleony množit, pořídte si samce, ti lépe zvládají stres a dříve si zvyknou na chovatele.

Terárium opatříme větracími mřížkami tak, aby v teráriu nebyl průvan. Minimální rozměry terária pro jednoho chameleona jsou 50 × 60 × 60 cm. Teplotu zajišťujeme normální nebo UV žárovkou opatřenou krytem, aby se nemohli spálit. Jako substrát použijeme rašelinu smíchanou s pískem nebo dno nádrže vyložíme jen bílým papírem. Pro správné vstřebávání a ukládání vápníku doporučujeme použít UV-B žárovku (to platí pro naprostou většinu ještěřů). K žárovce připojíme časovač a svítíme přes poledne 2–3 hodiny.

Do terária umístíme několik větví, vodorovně a šikmo v několika patrech, aby si mohli najít optimální teplotu. Nezbytná je miska s vodou, ze které se časem naučí pít. Zpočátku kapeme vodu do tlamy (kapátkem nebo injekční stříkačkou) nebo rosíme rostliny, z nichž chameleoni vodu olizují. Tím, že kapeme vodu vedle hlavy chameleona, jej často vyprovokujeme k tomu, že začne kapky olizovat sám.

Terárium opatříme rostlinami, část z nich mohou být umělé (těmi zajistíme hustotu osazení). Z živých rostlin se hodí: různé voděnky, *Philodendron scandens*, *Chrysalidocarpus lutescens*, dracéna, *Cissus*, různé druhy fikusů, juky, bromélie, *Tillandsia* apod. Pozor na toxické nebo dokonce jedovaté rostliny! V teplých měsících je možné chovat chameleony i venku.

Potrava: Hlavní složkou potravy je živý hmyz – švábi, cvrčci, sarančata. V létě v porostu smýkaný hmyz (ne vosy a včely). Velmi střídavě také holátka myší. Občas si vezmou i pomeranč, jablko, pampelišku, voděnku apod. Hmyz obalujeme ve vitamínových a minerálních přípravcích (pro chameleony je vhodný KORVIMIN). Pokud nechtějí přijímat potravu, lze je zpravidla vyprovokovat zelenými kobyčkami.

Rozmnožování: Samce rozeznáme podle velké přilbice, kterou mají na hlavě, a také podle ostruhy na zadních nohách, kterou mají hned po narození. Jsou také větší a ocas mají u kořene silnější. Pokud chováme samce s jednou nebo více samicemi, dochází k nekontrolovatelnému páření (ihned po naklazení vajec), což samice vyčerpává a žijí podstatně kratší dobu.

Připouštíme jednoletá zvířata. Samičky mohou klást vajíčka již v 5 měsících. Sameček se začne samicí předvádět. Pokud je samička klidná a její zbarvení ztmavne, je připravena k páření. Březí samice se pak zbarví výraznými barvami. Samce necháme u samice 2 dny.

Následně 30–40 dnů po spáření klade samice 20–90 vajec do předem vyhrabané díry hluboké až 30 cm. Předtím vložte do terária vyšší krabici s vlhkým

pískem, do níž samice vajíčka naklade. Vložíme je ihned po dokončení snášky do inkubátoru (např. do krabiček s vlhkým vermikulitem). Při teplotě 26 °C se mláďata rodí za 160–170 dnů, měří 7 cm. Mláďata odchovááme ve skupinách, později je třídíme podle velikosti. Několikrát denně terárium vlhčíme. Krmíme potravou o velikosti půlky hlavy mláďate – vhodné jsou cvrčci, sarančata a další drobný hmyz. Potravu obalujeme ve vitaminových a minerálních přípravcích. Do napáječky – mělké misky s vodou – vložíme několik kamínků (mláďata se mohou utopit v překvapivě malém množství vody). V 9–10 měsících věku mají chameleoni tendenci k přežívání. Krmte přiměřeně pestrou stravou.

(Obr. 13 ve Fotografické příloze)

Agama vousatá (*Pogona vitticeps*)

Výskyt: Savany a kamenité pouště středovýchodní Austrálie.

Délka života: Při dobré péči se dožívají až 15 let.

Popis: Velikost 40–50 cm, hmotnost až 0,5 kg. Zbarvení světle hnědé až pískové. Na bocích jedna řada ostnů.

Projev: Komunikují spolu pomalým kýváním nohama. Většinou se tak chovají samičky k samcům.

Chov: Samci jsou v dospělosti teritoriální, proto chováme ve skupině vždy jen jednoho samce a s ním jednu či více samic (lze chovat 4 i více). Zdůrazňujeme však, že o mláďata není na burzách v současnosti zájem. Pro skupinu jednoho samce a dvou samic je vhodné terárium o rozměrech 100 × 60 × 50 cm. Při lepení terária vytvoříme v zadní a jedné z bočních stěn větrací otvory.

Terárium vyhříváme normální nebo bodovou žárovkou a topným kamenem. Pod žárovkou může být 40–45 °C, zvířata ale musí mít možnost ochladit se v jiné části terária. Proto vyhřívání nikdy neumísťujeme doprostřed. Pro ještěry (zejména pouštní a polopouštní) je důležité UV-B záření – umožňuje přeměnu provitamínu D3 na vitamín D3, který zajišťuje syntézu vápníku v organismu. Pod strop terária proto umístíme lineární UV-B zářivku ReptiSun nebo kompaktní zářivku Lucky Reptile. Opatříme je časovačem a svítíme přes poledne 2–3 hodiny.

V teráriu použijeme jako substrát písek zbavený prachu (opakovaně propraný vodou) o výšce 10 a více centimetrů. Dále terárium vybavíme plochými kameny (i pod žárovku). Kámen pod žárovkou naakumuluje teplo a hřeje zvířata zespodu. Umístíme sem i dekorativní kořeny a větve, po kterých agamy šplhají. Větší plochá miska s vodou je velmi důležitá. Vodu denně měníme a misku čistíme.

Potrava: Švábi – nejvhodnější jsou druhy, které nelezou po skle a při náhodném úniku z terária dlouho nepřežijí, a hlavně se nerozmnoží. Jde například o tro-

pické druhy *Blaptica dubia* nebo *Blaberus giganteus*, které při teplotě pod 20 °C hynou. Dále podáváme sarančata, cvrčky, kobylky, žížaly. Moučné červy a zophobasy podávejte pouze příležitostně (velké množství chitinu). Samičkám po snášce můžeme předkládat také holátka myší (1–2 myšata) pro rychlejší regeneraci.

Uvádí se, že u mladých agam vousatých by mělo být potravní spektrum tvořeno ze 70 % živočišnou a ze 30 % rostlinnou stravou. U dospělých je poměr 40 % živočišné a 60 % rostlinné potravy. Při nadměrném krmení živočišnými bílkovinami mohou agamy onemocnět dnou, která je prakticky neléčitelná (soli kyseliny močové se ukládají v kloubech a způsobují jejich degenerativní změny). Rostlinná složka – jetel, sedmikráska, jitrocel, pampeliška, ze zeleniny rajčata, čínské zelí, okurka. V přírodě na ovoce nenarazí, takže podáváme pouze příležitostně meloun, jablka, hrušky, broskev, angrašt. Avokádo je pro ně jedovaté! Minerály dodáváme prostřednictvím Roboranu H, Reptivite či Plastinu – těmito přípravky obalujeme hmyz a poprášíme i podávanou rostlinnou stravu, kterou krájíme na přiměřeně velké kousky. Dospělá zvířata krmíme 3krát týdně, mláďata 2krát denně, v jednom roce potom jedenkrát denně. U dospělých agam zařadíme občas týdenní hladovku, ne však v případě gravidních samic.

Rozmnožování: Samce od samic rozeznáme podle robustnější hlavy, mohutnější stavby těla, znatelnějších stehenních pórů a viditelného ztlustění okolo hemipenisu. V období rozmnožování samcům zčerná brada a vousy. Ideální věk pro zabřeznutí samice je 1–1,5 roku. Snáška je pro ně velice vyčerpávající, nedoporučuje se tedy častěji než 3krát do roka. Březost trvá asi 20 dnů. Samice může naklást 15–30 vajec, která zahrabává na vlhkém místě. Abychom nemuseli vajíčka v teráriu hledat, dáme 2–3 dny před snůškou na vhodné místo (28 °C) krabici s tlustou vrstvou písku, který neustále udržujeme vlhký – samička nejspíše naklade vajíčka tam. Poté je ihned přemístíme do inkubátoru – do krabic s vermikulitem, lignocelem nebo servisem. Substrát v krabičkách udržujeme stále přiměřeně vlhký. Při teplotě 28 °C se mláďata líhnou za 75 dnů, při 26 °C za 85–90 dnů. Krátce před líhnutím zajistěte krabičky s vejci sítkou.

Mláďata měří po vylíhnutí 19–20 cm. Zpočátku je odchováme na papírových kuchyňských ubrouscích. Na čerstvě narozená mláďata se nelepí písek a lépe a rychleji se udržuje hygiena. Krmíme 2–3krát denně potravou přiměřené velikosti – hmyz, ovoce či zelenina velikosti třetiny až poloviny mláďěte. V žádném případě nenecháváme u mláďat přes noc cvrčky (byly už případy, kdy cvrčci mláďě do rána okousali nebo dokonce usmrtili). Raději jim přes noc nechejte kousek ovoce. Pokud je to možné, odchováme mláďata v menších skupinách. Při odchovu ve větší skupině častěji rosíme, mláďata se pak tolik neperou. Rozmnožování by mělo předcházet zimování – listopad až leden.

Zvířata musí být vyprázdněna a v dobré kondici. Zimovat můžeme přímo v teráriu při pokojové teplotě 18–20 °C. Krmení přizpůsobíme sníženému metabolismu a pravidelně zajišťujeme čistou vodu.

(Obr. 14 ve Fotografické příloze)

Leguán zelený (*Iguana iguana*)

Výskyt: Jižní a Střední Amerika a několik ostrovů v Karibiku.

Délka života: V zajetí 15 a více let (i 25).

Popis: Délka těla i s ocasem 1,5–2,3 m. Mláďata jsou zelená, starší exempláře oranžově zelené až šedé, s tmavými příčnými pruhy na těle i na ocase. Ocas používají při sebeobraně jako bič, může se však i odlomit. Doroste sice, ale bývá regenerovaný, bez páteře, a nemá zelené šupiny. Hlavně samci mají velký, hrdelní lalok a hřbetní hřeben z kožnatých ostnů, který dosahuje až na ocas. Pod horní čelistí je velká zaoblená šupina.

Projev: Ještěři s denní aktivitou; rádi se v přírodě zdržují na stromech v blízkosti vodních toků. Navyknou si na fyzický kontakt s člověkem, který pak i vyhledávají.

Chov: Leguáni potřebují prostorné terárium. Chováme vždy pouze jednoho samce, protože jsou přísně teritoriální. Pro skupinu jednoho samce a dvou samic by mělo mít terárium rozměry 200 × 100 × 200 cm. Na dno terária je vhodná rašelina nebo lignocel (případně smíchané s pískem). Terárium vybavíme silnějšími větvemi, rostliny použijeme raději umělé (živé zničí pohybem svého těžkého těla). Je vhodná velká miska s vodou na koupání. Terárium denně rosíme (vlhkost 60–90 %). Vyhříváme pomocí výhřevných bodových žárovek, lze použít také UV-B zářivku (podporuje metabolismus vápníku). Pod tepelným zdrojem by mělo být 35 °C, v dalších prostorách terária ale jen 25 °C. V noci necháme teplotu klesnout na pokojovou.

Potrava: Mladé jedince krmíme z části hmyzem (ne víc jak 15 %) – cvrčci, sarančata, švábi atd. Ze zeleného krmení předkládáme celou škálu rostlin – smetanku (celé rostliny), jetel, vojtěšku, kontryhel, kokošku pastuší tobolku, čekanku, řebříček obecný a další byliny. Také jsou vhodné listy vrby a jiných stromů. Doplnkově přidáváme zeleninu či ovoce. Dospělí jedinci jsou téměř výhradně vegetariáni. Potravu obalujeme ve směsi vitamínových a minerálních přípravků.

Rozmnožování: Samci jsou větší než samice, mají výraznější lalok, stehenní póry a taktéž hřbetní hřeben. Samici připouštíme ve dvou letech věku. Dva měsíce po páření nakladou 20–75 vajec, která ihned přemístíme do inkubátoru a necháme je líhnout ve větších plastových krabicích například na vlhkém vermikulitu. Při teplotě 25–32 °C se po 62–115 dnech vylíhnou mláďata dlouhá 20 cm.

(Obr. 15 ve Fotografické příloze)

Želva nádherná (*Trachemys scripta elegant*)

Výskyt: Jihovýchodní část Spojených států, Střední Amerika a severozápadní část Jižní Ameriky.

Délka života: Dožívají se 20 a více let.

Popis: Velikost karapaxu (hřbetní části krunýře) samce je 20 cm, samice 30 cm i víc. Základní barva je zelená s černými skvrnami a pruhy. Na uších jsou sytě červené či oranžové skvrny. Plastron (břišní část krunýře) je žlutavý s černými skvrnami. Nohy jsou po stranách zploštělé a mezi prsty mají plovací blány. Čelisti jsou pokryty rohovinovou pochvou připomínající ptačí zobák.

Chov: V teplých měsících (květen–září) můžete želvy nádherné chovat ve venkovním jezírku, ovšem je třeba učinit opatření zamezující jejich možnému úniku. Propojte břeh s vodou vhodnou větví, na které se budou rády slunit. Doma chováme tyto želvy v akváriu 120 × 50 × 50 cm. Vodní hladina by měla být vyšší, než je šířka krunýře největší želvy. To proto, aby se želva v případě přetočení na záda mohla vrátit do správné polohy a neutopila se. Teplota vody by měla být 19–20 °C, pod žárovkou až 35–40 °C. Pokud je nedáváte slunit, je vhodné použít UV-B lampu s časovačem. Důležitý je také kvalitní filtr. Souš by měla tvořit třetinu až polovinu plochy dna.

Potrava: Dospělé jedince krmíme 1–3krát týdně, potrava by měla být vyvážená. Želva nádherná je všežravec, při přílišném krmení živočišnou potravou (kterou snáze přijímá, a hlavně mláďata po ní rychle rostou) se však dostávají metabolické poruchy a rachitis. Do jídelníčku patří: ryby, žížaly, mouční červi, cvrčci, pavouci, plži, mouchy, kobyly, kuřecí a hovězí maso, vodní rostliny, salát, pampelišky, ptačinec, jetel, ale i ovoce (banány, jahody, jablka a okurky apod.). Pro vodní želvy se prodávají také granulovaná krmiva, která obsahují vitamíny. Používáme je jako doplňkové krmivo. Minerály dodáváme injekční stříkačkou do masa nebo do mrtvých rybek, případně si uděláme roztok z vaječných skořápek (na prášek rozdrcených) nebo z Plastinu či Roboranu H, který vpravujeme do potravy nebo dáváme na její povrch a nabízíme ji želvě opatrně z pinzety.

Rozmnožování: Pohlavní dimorfismus – samci mají mírně prohloubený plastron, u kořene zesílený delší ocas a na předních nohách delší drápy.

Přes zimu snížíme teplotu na 10–15 °C a dobu svícení zkrátíme na 5–6 hodin. Želvy se páří obvykle krátce po zimě. V dubnu až květnu klade samice ve třech snůškách s měsíčním intervalem okolo 10 vajec (4–15). Před snáškou vložíme do akvária krabici s vlhkým pískem. Inkubujeme při teplotě 28–30 °C. Dvoucentimetrová mláďata se líhnou za 65–100 dnů. Potřebují větší množství vápníku a vitamínu D3. Zpočátku je krmíme 2–3krát denně stejnou potravou jako dospělá, rozdíl je jen v přiměřené velikosti soust.

Momentálně platí zákaz dovozu těchto želv do zemí EU, a to od roku 2003 (ve

Spojených státech existují chovné farmy), ale dováží se jiné druhy s podobnými nároky (*Chrysemys picta*, *Pseudemys nelsonii*, *Trachemys scripta troostii*, *Trachemys scripta scripta* a další).

Želva zelenavá (*Testudo hermanni*)

Je spolu s želvou žlutohnědou (viz níže) nejčastějším chovaným druhem suchozemské želvy, obě mají stejný původ – a tedy také velmi podobné nároky na chov.

Výskyt: Pochází ze stepních, křovinatých a skalnatých oblastí Balkánu, Turecka a dalších zemí lemujiících Středo­zemní moře a zasahujících i do Malé Asie.

Délka života: Dožívá se 60–80 let, některé prameny uvádí až 100 let.

Popis: Existuje několik poddruhů lišících se velikostí i zbarvením. Hřbetní část krunýře (karapax) má žlutohnědé až hnědočerné zbarvení, které se může měnit při dlouhodobém pobytu ve venkovním prostředí. Velikost želvy se pohybuje mezi 14 a 28 cm.

Chov: Nádrž o rozměrech 40 × 60 × 30 cm stačí dvěma želvám v prvních dvou letech věku, později potřebují větší. Dno terária pokryjeme vrstvou písku (asi 3 cm), nad ní umístíme ve výšce asi 15 cm výhřevnou žárovku. Želvám prospívají teploty kolem 30 °C, a to jen v části terária – musí mít možnost se ochladit. Na noc teplotu snižujeme zhruba na 10 °C. Terária v tmavších částech místnosti přisvětlujeme zářivkou. Ubikaci vybavíme těžšími miskami na vodu a potravu.

Velmi vhodné jsou venkovní výběhy. Měly by mít výšku ohrádky 2–2,5 krát vyšší, než je délka krunýře želvy, a měly by být zapuštěny do země, protože suchozemské želvy se dokážou podhrabat. Vhodné jsou kruhovitě ohrádky, protože zvířata se nejčastěji pokouší uprchnout v rozích výběhu. I ve výbězích by měly mít možnost ukrýt se do stínu. Jejich bezpečí zajistíme pevným pletivem (strop výběhu), které je ochrání před predátory (psi, kočky, kuny apod.). V případě dlouhotrvajícího špatného počasí je nutno zřídit želvám izolovaný či temperovaný venkovní domeček nebo je umístit do vyhřívaného terária v interiéru.

Zazimování by mělo probíhat postupně. Želva se musí vyprázdnit, proto ji 10–14 dnů před zazimováním nekrmíme. Přemísťujeme ji postupně do stále nižší teploty a nakonec ji uložíme do bedničky vystlané mírně vlhkou asi 30cm vrstvou rašeliny, písku, ale i sena či hadrů (v nouzi), s teplotou 5–7 °C. Období klidu má trvat 3–4 měsíce. Je nutno bedýnku zabezpečit proti potkanům. Po ukončení zimování teplotu opět postupně zvyšujeme a zvířata omyjeme či ponoříme do vlažné vody, aby se napila a pročistila.

Potrava: Přijímá hlavně rostlinnou potravu – pampelišky, jetel, jitrocel (a celou řadu dalších bylin), sezonně i čínské zelí, salát, okurky a další. Ovoce – například jablka, hrozny, meloun používáme ke krmení jen okrajově pro sezonní

doplnění. Nevhodná jsou rajčata, citrusy, rebarbora, šťovík a další druhy obsahující kyselinu šťavelovou či citronovou, které způsobují odvápnění organismu. Potravu si želvy v přírodě obohacují o bílkoviny – žerou i mršiny. Můžeme jim občas nabídnout kousek masa: žízalu, mrtvé saranče, slimáka, případně tablety Pangaminu (pivovarské kvasnice).

Prosluněné venkovní výběhy pomáhají želvám doplnit vitamín D. Nezbytné jsou i doplňkové minerály – výborným zdrojem vápníku je uhličitán vápenatý (Calcii Carbonas) či NutriMix. Použít se dají také Plastin, Roboran H nebo Biomin, které lze koupit v lékárnách. Někteří chovatelé používají i rozdrčené vaječné skořápky (předtím asi 5 minut povařené), zvětralou vápennou omítku, drobnou vápennou drť z lomu apod. Pokud želvy nejsou zimovány, doporučují někteří chovatelé obohacení potravy speciálními granulemi (např. od firmy Kaytee), které podávají 3–4krát v týdnu (namočené) v množství 2–3 granule na jednu želvu.

Nepodceňujeme přísun vody. Kromě denně čerstvé vody na pití a koupání dopřejme želvám také rosení venkovního výběhu nebo terária v místnosti.

Rozmnožování: V zajetí se tento druh rozmnožuje velice dobře. Po zimování nastává období zvýšené aktivity a dochází k páření. Samci jsou aktivní, bojují o samice – pronásledují je a koušou do nohou.

Za nějakou dobu po spáření vyhrabe samice zadníma nohama v zemi jámu, do níž klade bílá vejce ve tvrdé skořápce (mladé samice 1–2 vejce, starší až 10). Jámu zahrabou a udusají. Inkubace trvá asi 60–100 dnů, délka závisí na teplotě. Nevhodnější teplota pro vývoj plůdku je 23–29 °C, důležitá je také vlhkost. Pokud substrát okolo vyschne, vyschnou a zahynou také vajíčka, při vysoké vlhkosti mohou vajíčka zplsnivět.

(Obr. 16 ve Fotografické příloze)

Želva žlutohnědá (*Testudo graeca*)

Existuje několik druhů a poddruhů zbarvených ve škále od světlé pískové barvy až po celé tmavé jedince. Dorůstá velikosti kolem 30 cm. Od předchozího druhu je rozlišíme podle trnových výrůstků, které mají vzadu na stehnech.

Výskyt a délka života Viz želva zelenavá výše.

Chov: Je možné je chovat i zimovat venku, ovšem za předpokladu, že jim dopřejeme klid. Nesvědčí jim ani časté rušení (dětmi) ani časté změny prostředí, a tím i teplot, na což jsou citlivé. Nejsou tak aktivní jako předchozí druh, jejich výhodou je naopak větší vzájemná tolerance (menší agresivita mezi jedinci). Ostatní nároky jsou v podstatě stejné jako u předchozího druhu.

Rozmnožování: V přírodě se tyto želvy páří v srpnu a v září a vejce kladou v květnu až červnu. Námluvy neprobíhají většinou tak „akčně“ jako u želvy zelenavé. Typickým projevem samce je kývání hlavou a kroužení okolo samice. Záleží však také na jeho povaze.

V teráriích se páří zpravidla na jaře a vejce kladou asi o 1,5–2 měsíce později. Samice si vyhrabe v kypré písčité půdě jamku, do které naklade 2–8 oválných vajec. Při teplotě 30–32 °C se mláďata líhnou po 58–70 dnech, pokud je teplota o něco nižší, líhnou se po 80–100 dnech. Jestliže líhnutí probíhá v inkubátoru, měla by být vlhkost nastavena na 80–100 %.

Pohlaví určíme podle ocasu – samci ho mají silnější a delší – a podle spodní části krunýře (plastronu) – u samců není dovnitř vyklenutý, jako tomu bývá u většiny suchozemských želv.

Užovka červená (*Elaphe guttata* nově *Pantherophis guttatus*)

Výskyt: Jih, východ a střední část Spojených států, severovýchodní Mexiko. Žije poblíž vod na křovinatých kamenitých svazích a v jehličnatých lesích.

Popis: Velikost až 1,5–1,8 m. Má červenou, oranžovou nebo hnědou barvu, někdy šedé skvrny. Po stranách břicha má šachovnicový vzor.

Projev: Velmi klidný had atraktivního vzhledu; v zajetí se dobře množí.

Chov: Středně velké terárium o rozměrech 60 × 40 × 50 cm. Substrát tvoří rašelina s pískem nebo lignocel. Terárium vybavíme kameny, úkryty, větvemi a živými rostlinami. Vytápíme žárovkou nebo topným kamenem na 22–28 °C přes den, v noci necháme klesnout až na 18 °C. Vlhkost udržujeme rosením a miskou s vodou.

Potrava: Myši, křečci, v dospělosti i menší potkani.

Rozmnožování: Připouštíme jedince ve stáří 3 let a při velikosti 1 m. Pokud se o ně dobře staráme, kladou samice až 3krát ročně 8–30 vajíček. Inkubujeme je při teplotě 26–31 °C. Mláďata se líhnou za 60–80 dnů a měří 15–25 cm. Potravu jim předkládáme hned po prvním svlékání. Krmit začínáme holátký myší.

Hroznýš královský (*Boa constrictor*)

Výskyt: Střední a Jižní Amerika; křovinaté a lesnaté oblasti.

Délka života: Dožívají se 20–30 let.

Popis: Délka těla 2,5–5 m, dosahuje hmotnosti 50 kg. Existuje osm poddruhů různého zbarvení – základní barva je světlá, žlutohnědá, žlutá, může přecházet téměř do černé. Červenavé nebo tmavě hnědé skvrny po celém těle. Pokožku svlékají v celku. U kloaky mají pozůstatky nohou (tzv. ostruhy). Tepelné senzory jsou tvořeny hlubokými jamkami na horní a dolní čelisti. Jsou schopni jimi určit rozdíly v teplotě o hodnotě i 0,025 °C.

Projev: Jsou aktivní převážně v noci. Navykáme-li je od mládí na kontakt s člověkem, jsou mírní a v dospělosti se s nimi dá dobře manipulovat.

Chov: Pár hroznýšů potřebuje dobře větrané terárium o rozměrech 140 × 100 × 100 cm. Substrát tvoří rašelina s pískem. Vyhříváme na 22–25 °C, pod lam-

pami až na 38 °C. Terárium vybavíme silnými větvemi a velkou miskou s vodou, do které by se měl had stočený vejít. Terárium denně vlhčíme.

Potrava: Křečci, myši, potkani, holubi, kuřata, králíci. Při krmení jednotlivce hlídáme nebo krmíme odděleně, aby např. dva hadi nezačali polykat stejnou kořist.

Rozmnožování: Samce rozeznáme od samice podle větších ostruh a rozšířeného ocasu za kloakou (kde má uloženy hemipenisy). Chcete-li si být jisti, nechte si pohlaví určit zkušeným teraristou pomocí sondy: samicím jde sonda zasunout do kloaky do vzdálenosti 2–4 šupin, zatímco u samců až k 10. šupině.

Hroznější jsou vejcoživorodí – mláďata se rodí v ochranných obalech, které ihned po porodu opouští. Některé skupiny hroznější se množí i bez období klidu. Toto období případně udržujeme po dobu 2 měsíců (listopad, prosinec): teplota by měla být v rozmezí 16–19 °C, dobu svícení zkrátíme na 6 hodin denně. Po uplynutí této doby dejte samce k samici. Pokud máte možnost půjčit si nějakého dalšího samce, zvýší se tím naděje na páření (samci se vzájemně stimulují). K páření může dojít ihned po připuštění, nebo až po 3–5 týdnech námluv.

Březost trvá 6,5–11 měsíců. Před porodem je samice neklidná. Mláďata se obvykle rodí v počtu 35–40 jedinců (ale i 60), po narození měří 30–50 cm. Odchováváme je ve vlhčích teráriích v menších skupinách. Poprvé se svlékají po 2–3 týdnech, teprve pak je začínáme krmit. Předkládáme jim nedospělé myšky (tzv. skákavky), křečky a dalšími hlodavce vhodné velikosti. V prvních dvou letech hroznější velmi rychle rostou. Pohlavně dospívají ve 3.–4. roce.

Krajta královská (*Python regius*)

Výskyt: Západní a rovníková Afrika; tropické pralesy i sušší savany.

Popis: Velikost až 1,5 m. Zbarvení hnědé se žlutými skvrnami, břicho krémově žluté. Od hlavy přes spánky až po krk mají po stranách úzký žlutý pruh a pod ním ještě jeden tmavší. Na bocích mají velmi variabilní kresbu.

Projev: Ráda se koupe. Mláďata šplhají po větvích, dospělci jsou samotářští. V nebezpečí se krajty stáčí do koule a hlavu schovávají uvnitř.

Chov: Terárium o rozměrech 120 × 60 × 60 cm, substrát rašelina s pískem. Vyhříváme lampami na 25 °C, pod zdrojem 35 °C. Terárium vybavíme silnými větvemi a větší miskou s vodou. Vlhkost udržujeme rosením na 75–85 %. Vhodné jsou úkryty s jedním otvorem v horní části.

Potrava: Křečci, myši a menší potkani.

Rozmnožování: Pohlaví zjišťujeme sondou – u samic ji lze zasunout na 3 šupiny, u samce do vzdálenosti až 10 šupin. V zimním období udržujeme přes noc nižší teplotu (přes den 28–30 °C), nižší vlhkost a na vodu používáme menší misku. Krajty v tomto období obvykle nepřijímají potravu. Po připuštění samce by mělo dojít k páření. Měsíc po páření zvýšíme v teráriu teplotu a vlhkost.

Samce oddělíme a samici vložíme do terária krabici s vlhkou rašelinou. Zhruba 4 měsíce po páření naklade 6–8 (10) vajec. V inkubátoru při teplotě okolo 30 °C se mláďata líhnou po 3 měsících, měří okolo 40 cm. Odchováváme je v menších skupinách a krmit je začneme po prvním svlékání. Předkládáme potravu vhodné velikosti.

(Obr. 17 ve Fotografické příloze)

PTÁCI

(Obr. 18–22 ve Fotografické příloze)

Andulka vlnkovaná (*Melopsittacus undulatus*)

Výskyt: Australský druh. Jedná o pouštního ptáka, který vydrží v přírodě dlouho bez vody (kolem 20 dní). Živí se převážně semeny trav. Když začne pršet a andulky mají dostatek potravy, oddělují se z velkého hejna malá hejnka, ze kterých se dále oddělují páry. Začíná hnízdění.

Délka života: Dožívá se 10 až 18 let.

Popis: Původní divoká andulka měla pouze zelené vybarvení. Dnes je vyšlechtěna pestrá škála barevných variant. Patří k drobným druhům papoušků – velikost asi 18 cm, hmotnost zhruba 26–29 g.

Projev: Je snášenlivá, žije v párech, ale je možno ji chovat také v hejnech ve venkovních voliérách.

Zajímavosti: „*Melopsittacus*“ znamená „zpěvný papoušek“, „*undulatus*“ znamená „vlnkovaný“. Pokud chceme andulku naučit „mluvit“, je vhodnější chovat izolovaně jednotlivce, kterému se věnujeme. K tomuto účelu se více hodí samečci, které poznáme podle modrého ozobí (okolí zobáku). Samičky mají ozobí hnědé. Ochočit lze obě pohlaví, musíme ale začít v co nejučtějším věku.

Chov: Pro jeden pár stačí klec 70 × 40 × 50 cm, pro dva páry 100 × 40 × 50 cm, i když velké voliéry jsou samozřejmě vhodnější. Doplníme je větvemi, závěsnou napáječkou, miskou na zrniny a případně další miskou na vaječnou míchanici. Vhodná je také „koupelnička“. Pro čínorodé andulky lze koupit ve specializovaných obchodech také hračky, nejpřirozenější ale je obměňovat v kleci větvičky a předkládat jim různé druhy zeleného krmení. Pokud chováme andulky venku, vytvořme jim závěťř a kryt před deštěm a sněhem. Vhodnější je však umístit je na zimu do nevytápěné místnosti a na jaře pak do venkovní voliéry.

Potrava: Základ tvoří proso (zrno i celé klasy), doplněné loupáným ovsem, zralými i nezralými klásky různých travin a zelené krmení (listy pampelišek apod.). V období hnízdění podáváme vaječnou míchanici, která nahrazuje přírodní živočišné bílkoviny. Ta obsahuje tři základní složky: nastrouhanou mrkev, nastrouhané natvrdo uvařené vejce a strouhanku. Někteří chovatelé ji doplňují o strouhaný tvaroh, vařenou rýži, obilné klíčky, drcené sušené kopřivy, strou-

hané piškoty, sušené dafnie (krmivo pro akvarijní ryby), med a další přísady. Je vhodné do ní doplnit také vitamíny a minerály (Roboran, Pangamin, Combial AD3, Plastin, Konvit apod.). Míchanci zvlhčíme vodou – měla by být sypká, ale ne suchá. Nezkrměnou ukládáme do chladničky, aby nezkvasila. Vydrží několik dní. Vyrábí se i instantní sušené míchance, které se jen ředí vodou.

Rozmnožování: Vhodný věk pro rozmnožování začíná v 10 měsících – začněte předkládat vaječnou míchanci, zpestřete potravu a umístěte do klece budku o rozměrech 15 × 15 × 20 cm s vletovým otvorem o průměru 4,5–5 cm. Pokud o sebe pár andulek jeví zájem, začnou se připravovat k hnízdění. Samička snáší obden, celkem snese 4–6 vajíček. Jsou-li oplozena, začnou se mláďata líhnout za 18 dní, a to postupně, ve dvoudenních intervalech. Po celou dobu, kdy rodiče krmí mláďata, jim předkládáme vaječnou míchanci. Mladé andulky opouští hnízdo zhruba za měsíc, stále jsou ale závislé na rodičích. Osamostatní se po 10 dnech. Andulky jsou schopny hnízdit celý rok. Aby se ale příliš nevy-silovaly, umožněte jim maximálně 2–3 hnízdění za rok.

Kanár (*Serinus canarius*)

Výskyt: Kanárské ostrovy a další ostrovy afrického pobřeží – Madeira, Azory. Po Evropě jej rozšířili Španělé.

Délka života: V zajetí se kanár dožívá při správném ošetřování 10, výjimečně i 14 let.

Popis: Původně zelenošedý ptáček, dnes v mnoha barevných variantách.

Chov: Pro jednotlivce stačí klec o délce 50 cm, pro pár pak přiměřeně větší. Kanára je možné dobře ochočit.

Potrava: Základní potravou je různé zrní v nejpestřejší směsi – řepka, lesknice, mák, loupáný oves, semenec, drcená slunečnice a proso. Přidáváme zelené krmení, naklíčené zrní a v době krmení mladých i míchanci (podrobněji o její přípravě píšeme výše), případně také ovoce (jablko, banán apod.).

Rozmnožování: Ptáky motivuje k hnízdění délka dne okolo 12–14 hodin a zavěšení umělých hnízd. Samice hnízdo vystýlá nabídnutým materiálem (různá světlá vlákna, cupovaný papír apod.) a snáší 3–6 vajec, na kterých sedí 13–14 dnů. Vylíhnutá mláďata většinou v hnízdě krmí oba rodiče a samice je hlavně v počátku neustále zahřívá. Mláďata sama začínají přijímat potravu ve stáří 21–24 dnů. Většina chovatelů nechává ptáky hnízdit přibližně 3krát za sezonu.

Chůvička japonská (*Lonchura domestica*)

Výskyt: Její pravlastí je Čína, ve své současné podobě ale v přírodě nikdy nežila. Vznikla již před staletími křížením několika druhů jihoasijských panenek (ast-rildovití).

Popis: Dnes existuje v řadě různobarevných variant. Její velikost je přibližně 11–12 cm.

Projev: Velmi družní drobní ptáčci – chůvičky nejraději spí všechny pohromadě v jedné budce, čímž vzniká nebezpečí, že zničí vajíčka (snůšku) jedné ze samic. Proto je vhodné chovat je pouze v párech. Svě jméno získaly na základě obětavé péče o mláďata – jsou ochotny přijmout a vychovat i mláďata jiných druhů.

Chov: Jedná se o druh velmi vhodný pro začátečníky. Na velikost klece není náročná. Je však vhodné umístit jí do klece koupelníčku, protože všichni astrildovití se rádi koupou.

Potrava: Drobná semena – proso, lesknice, řepka, travní semena a zelené krmení (ptačinec, špenát, pampeliškové listy, brokolice apod.). V době krmení mladých přidávejte také vaječnou míchanici (podrobněji o její přípravě píšeme výše). Regulujte však její množství, protože nadměrné podávání vyvolává u rodičovského páru pud znovu urychleně zahnízdit a hrozí nebezpečí, že mláďata z hnízda vyhází.

Rozmnožování: Rozlišení pohlaví je velmi obtížné, ptáci vypadají naprosto stejně. Jediným vodítkem je zpěv samečka, má vyšší hlas. Jsou schopny hnízdit celoročně, při teplotě 18 °C a více. Budka může být libovolného tvaru – dokážou zahnízdit i v misce nebo koupelníčce vhodného tvaru. Materiálem ke stavbě hnízda může být suchá tráva, psí nebo kočičí srst, kousky papíru, hadříky apod. Jedna snůška obsahuje 5–7 bíle zbarvených vajíček. Zahřívají ji střídavě oba rodiče a zhruba za 14 dní se líhnou mláďata. Ta hnízdo opouští po 3 týdnech a za dalších 10 dnů jsou již samostatná. Je vhodné oddělit je od rodičů, aby je nerušili při případném dalším hnízdění. Chůvičky jsou schopny za sezonu vyvést až 35 mláďat. Je vhodné jim poskytnout alespoň půlroční odpočinek tím, že oddělíme samce od samičky. Odebrání budky nestačí.

Zebřička pestrá (*Taeniopygia guttata*)

Výskyt: Jejím domovem je otevřená křovinatá australská krajina. V křovinách hnízdí a živí se semeny trav.

Chov: Velmi nenáročný ptáček vhodný pro klecový chov. Je možno ji chovat jak v páru, tak i ve skupinách; je snášenlivá také vůči dalším druhům ptáků. Podmínky chovu jsou stejné jako u chůvičky.

Rozmnožování: Rozlišit pohlaví u zebřiček pestrých není problém ani pro chovatele začátečníka, a to díky dobře vyvinutému pohlavnímu dimorfismu. Pouze u bílé mutace jsou obě pohlaví zbarvena stejně.

BEZOBRATLÍ

Často chován bývá hmyz ze skupiny strašilek (řád *Phasmida*). Lze říct, že patří mezi nejpodivnější živočichy. Většina jejich zástupců totiž napodobuje tvarem svého těla prostředí, v němž žije. Pakobylky například napodobují větvičky, lupenitky připomínají listy a jiné druhy dokonce i květy.

(Obr. 23–24 ve Fotografické příloze)

Pakobylka indická (*Carausius morosus*)

Její chov má v Evropě již stoletou tradici. Je velmi nenáročným chovancem.

Délka života: Přibližně půl roku.

Popis: Zelenošedá, někdy hnědá, „větvička“ s dlouhýma nohama a dlouhými tykadly; dospělé samice měří asi 8 cm, samci (téměř se nevyskytují) jen 5–6 cm.

Chov: Vhodná je pokojová teplota kolem 20 °C, snese ale i dočasný pokles na 0 °C. Přehřátí naopak nesnáší, hyne při teplotě 40 °C – pozor proto na přehřátí ve skleněných nádržích (insektářiích)!

Pro chov je vhodná nádrž s průhlednými stěnami, která má buď odklápací víko z „mušího“ pletiva, nebo přední posuvná skleněná dvířka. Výhodné je dno z pletiva s oky o velikosti 1 mm a pod ním umístěný vysouvací šuplík. Pokud takové nemáme, je možné použít i starší akvárium s plným dnem, na něž nasypeme zhruba 1 cm písku a do sklenice s vodou umístíme větvičky – potravu pakobylek. Doporučujeme buď hrdlo sklenice rostlinami zcela zaplnit, nebo mezery mezi stonky utěsnit vatou, aby se malé pakobylky ve sklenici netopily. Vyžadují vyšší vlhkost, proto je třeba rostliny v nádrži rosit. Sucho způsobuje problémy při zbarování se svlečky (exuvie) – pakobylky pak přicházejí o končetiny.

Potrava: Odborná literatura uvádí, že vhodnou potravou je ostružiník, maliník, šípková růže, voděnka, břechťan, ptačí zob, zimolez, švestka a podobně. Vždy ale zjistěte, čím byly pakobylky krmeny u předchozího majitele. Zpravidla se totiž nedaří převést je na jiný druh krmiva. Případně zkoušejte nabízet pestrou směs rostlinných druhů. Vzhledem k tomu, že v zimě se můžete dostat do potíží s čerstvým krmením, doporučujeme zaměřit se např. na břechťan nebo na ostružiny (jsou dostupné i v zimě a na jejím konci si větvičky můžete nechat v interiéru včas vyrašit, abyste měli další zásobu předjarního krmení). Vodu ve sklenicích je třeba měnit spolu s výměnou krmení.

Po dobu delší nepřítomnosti nádrž co nejvíce zaplnit zelenými větvičkami, přikrýt víko tak, aby zůstaly jen malé průduchy, a celou nádrž umístit do chladnější místnosti (kolem 15 °C). S menšími ztrátami vydrží pakobylky asi 2–4 týdny.

Rozmnožování: Množí se partenogeneticky (bez přítomnosti samců). Z vajíček se však líhnou pouze samice, samci jen výjimečně (1 samec na 1000 samic). Soudkovitá vajíčka (vhodná na mikroskopická pozorování) kladou samice do substrátu na dně nádrže. Mladí jedinci se líhnou po asi 3–4 měsících.

Strašilka australská (*Extatosoma tiaratum*)

Napodobuje tvarem a barvou svého těla listy nebo jejich hmyzem okousané části. Dorůstá velikosti až 15 cm. Samice je zavalitější a má krátká křídla, čímž se liší od štíhlejšího samce s křídly dobře vyvinutými. Tento druh, podobně jako **strašilka madagaskarská** (*Clitumnus extradentatus*) se chovem zcela podobá pakobylce.

Strašilka peruánská (*Peruphasma schultei*)

Výskyt: Sever Peru.

Popis: Černě zbarvený druh se sametovým povrchem těla. Má dva páry černých mikrokřídel s bílou síťovitou kresbou. Druhý pár křídel při vyrušení roztahuje, což působí efektně, protože tak ukazuje svou červeně zbarvenou spodní stranu těla. Obě pohlaví mají žluté oči a červená ústa. Tělo samců měří 4–5 cm, u samic je to 5–7 cm.

Chov: Nádrž (insektárium) by měla mít výšku alespoň 25 cm. Vhodné je spíše sušší prostředí s asi 40–60% vlhkostí, proto rosíme jen asi 3krát týdně. Důležité je odvětrávání nádrže.

Potrava: V přírodě se živí pepřovcem (*Schinus* sp.), v zajetí rostlinami z čeledi olivovníkovitých (*Oleaceae*) – ptačí zob, šeřík, zlatice, zimolez. Nejvhodnější jsou samozřejmě stálezelené druhy – ptačí zob a zimolez.

Rozmnožování: Páření jsou častá. Vajíčka černá, oválná, 4 mm dlouhá. Dospělá samice jich klade i 12 kusů denně. Inkubace probíhá 4–5 měsíců při teplotě 20 °C (při vyšší teplotě i rychleji). Vývoj nymfy trvá až 6 měsíců, opět v závislosti na teplotě.

Zajímavosti: Tento druh užívá chemickou obranu – vypouští dráždivou látku bílého zbarvení. Pozor tedy při výměně potravy, máme-li více jedinců pohromadě. Pokud se více nadýcháte dráždivé látky či se vám dostane do oka nebo nosu, má za následek kýchání, slzení nebo kašel. V oděrkách např. na rukou pálí asi jako slabá dezinfekce (pozor na ruce poškrábané od ostružin).

V přírodě žije strašilka peruánská v přírodní rezervaci o výměře pouhých 5 ha, která byla zřízena na ochranu tohoto endemitního druhu. Záštitu nad ní převzal biologický institut NRO INBICO a peruánská vláda.

Zlatohlávcí (*Eudicella*)

Výskyt: Tanzánie, Malawi, Zimbabwe, Rwanda.

Popis: Samci měří až 3,5 cm, samice 3 cm (chybí jí 0,5 cm dlouhý roh ve tvaru písmene Y).

Chov: Pro skupinu brouků (5–8) postačí dobře větrané terárium o rozměrech 40 × 30 × 30 cm s 10cm vrstvou substrátu. Vhodná je hrabanka z listnatého lesa nebo starý kompost smíchaný v poměru 3 : 1 s tlejícím dřevem. Přidáme

zetlelé dubové a bukové listí. Substrát musí být přiměřeně vlhký. Nepoužíváme tlející dřevo z jehličnanů, protože obsahuje látky, které jsou toxické pro larvy. Terárium vybavíme větvemi a mělkou miskou s vodou a vlhčíme podle potřeby postřikovačem. Svítíme alespoň 10 hodin denně.

Potrava: Zralé až přezralé ovoce, strouhaná mrkev, sterilizovaný hrášek, květ bezu a pampelišky, pár kapek piva a medu. Potrava se mění každý druhý den a podává se v misce, aby se v ní nemnožili nežádoucí půdní roztoči a bakterie.

Rozmnožování: Po páření klade samice do země 1–3 vajíčka, larvy se líhnou po 2–4 týdnech. Dva týdny po vylíhnutí vyhledáme larvy a přemístíme je do vhodné krabice se stejným složením substrátu, jako mají dospělí brouci. Na substrát pokládáme tzv. příkrm: psí nebo kočičí granule nebo krmení pro rybičky, ovoce a zeleninu. Přikrmujeme ve všech 3 instarech (vývojových stádiích), kterými larvy procházejí, abychom docílili maximální velikosti imag (dospělců). Příkrm často měníme. Larvy se plazí v substrátu na zádech těsně pod povrchem a hledají potravu. Larva po dosažení určité velikosti přestane přijímat potravu a začne budovat kokon z vlastních výměšků a okolního substrátu. Po 4 týdnech se z kokonu líhnou imaga. Nikdy nevytahujeme brouky z kokonů – při manipulaci hrozí deformace.

Oblovka žravá (*Achatina fulica*)

Výskyt: Tropické lesy střední Afriky. Patří mezi invazivní druhy.

Popis: Délka ulity 12–20 cm, váha do 300 g. Pohybuje se pomocí svalnaté nohy, která je až o 10 cm delší než ulita. Zbarvení ulity v různých variantách hnědé – často se světlými pruhy.

Chov: Terárium pro skupinu dospělých oblovek by mělo mít velikost 80 × 60 × 50 cm. Jako podklad použijeme rašelinu nebo lignocel, a to ve vyšší vrstvě. Na instalujeme větve, kořeny a ploché kameny. Teplotu udržujeme a 22–26 °C, v noci ji necháme klesnout na pokojovou. Vlhkost v teráriu udržujeme rosením na 80–90 %.

Potrava: Různé druhy salátu, kopr, čínské zelí, paprika, petržel, smetánka, jetel, jitrocel, strouhaná okurka a mrkev, granule pro hlodavce, kočky, želvy nebo psy. Podáváme i kousky libového masa, tvrdý rozmočený chleba, houby, piškoty a vařené těstoviny. Pro přísun vápníku na stavbu ulity jsou důležité drcené vaječné skořápky nebo sépiová kost.

Rozmnožování: Jsou to hermafroditi, pohlavně dospívají v 9 měsících. Mohou se dát jednou za měsíc zimovat při 15 °C ve vyšší vrstvě rašeliny. Do důlku v substrátu kladou 20–400 vajíček, která oddělíme od dospělců. Při pokojové teplotě se za 10–20 dnů ze substrátu vylíhnou 0,5 cm dlouzí šnečci s průhlednou ulitou. A pak už jen krmíme a dbáme na přísun vápníku.

Veleštír císařský (*Pandinus imperator*)

Nepatří mezi nebezpečné ani agresivní štíry. V nebezpečí se brání klepety a může i bolestivě štípnout – bodne však jen velice vzácně a bodnutá osoba to zaznamená většinou až po 10 minutách, kdy jed způsobí svědění. To do dvou hodin odezní (při dotyku může svědění přetrvat ještě jeden den).

Výskyt: Nigerie, Ghana, Kongo. Pralesní druh žijící ve skupinách o 5–10 jedincích.

Popis: Délka 200–300 mm. Jeho klepeta mají velkou sílu. Má soumráčnou a noční aktivitu.

Chov: Vlhké terárium (70–80 %) s 10cm vrstvou rašeliny. Chováme je při pokojové teplotě 22–25 °C. Důležité je množství úkrytů, zejména kůra stromů zabraňující vysychání substrátu. Úkryty hrají svoji roli také při svlékání veleštírů. Mimo období svlékání se sdružují většinou pod jedním úkrytem. Vodu pijí z kapek, proto denně nádrž rosíme.

Potrava: Švábi, cvrčci, sarančata, kobylky, 1–2krát do roka holátka myši.

Rozmnožování: Páří se po celý rok. Gravidita trvá 6–12 měsíců. Gravidní samice oddělíme od skupiny do menšího terária. Rodí se zpravidla 8–20 larev, které samice nosí na zádech. V této době nepřijímají potravu. Po prvním svlékání (ve věku 15 dnů) postupně tělo matky opouštějí a začínají lovit drobnou potravu. V substrátu si vyhrabávají nory. Mláďatům podáváme potravu přiměřené velikosti.

Sklípan Smithův (*Brachypelma smithi*)

Výskyt: Mexiko, pouště a polopouště.

Popis: Velikost 80 mm, rozpětí nohou až 160 mm. Atraktivní barevný zemní druh. Zbarvení hřbetu je černé, na končetinách je barva místy oranžová, hlavohruď je oranžově lemovaná a abdomen (zadeček) tmavě hnědý.

Chov: Chováme je jednotlivě v teráriu o rozměrech 40 × 30 × 40 cm, při teplotě 25–28 °C a vlhkosti 70–80 %. Jako substrát použijeme lignocel. Většinu času tráví mimo úkryt a lezu dokonce i po skle. Na jednom či dvou místech v teráriu udržujeme vyšší vlhkost. Vhodná je mělká miska s vodou. Jako úkryty použijeme kůru nebo skořápky kokosových ořechů.

Potrava: Cvrčci, švábi, sarančata, kobylky apod. Dospělé krmíme 1krát týdně, mláďata 3krát týdně.

Rozmnožování: Samci jsou celkově menší než samice. U pohlavně dospělých samců se na koncích makadel objeví tzv. bulby a na třetím článku prvního páru končetin tzv. tibiální háky.

Před pářením samici pořádně nakrmíme a připustíme samce. Ten ji při páření drží nadzvednutou pomocí háků na předním páru nohou, přitom jí zasunuje do pohlavního otvoru jeden z bulbů. Po páření samec uteče, aby neskončil jako potrava samice. Proto ho oddělíme.

Pět týdnů po spáření vytvoří samice kokon, do kterého naklade 200–600 (1000) vajíček. Mláďata kokon opouští po 7–10 týdnech. Krmíme je stejnou potravou jako dospělé (přiměřené velikosti), doplníme octomilkami. Při vydatném krmení dospívají zhruba v roce a půl věku, může to ale trvat i 4 roky. Mláďata se během růstu často svlékají.

Zajímavosti – obranné taktiky sklípkanů: Většina sklípkanů používá **obránné postavení s kousnutím**. Nejdříve zaujme obranné postavení – vzpřímí hlavohrud' a roztáhne klepítka. Pokud to nepříteli neodradí, bleskurychle se na něj vrhne a silně jej udeří. Pokud ani toto nezapůsobí, vrhne se na nepříteli podruhé, tentokrát již s jedovatým kousnutím. Pro člověka je kousnutí sice velmi bolestivé, ale ne smrtelně nebezpečné. Nejnebezpečnější jsou rody z Asie a Afriky. Ostatní sklípkaní mají jed neškodný.

Sklípkaní z Ameriky používají metodu **uvolnění žhavých chloupků**. Pokud je pavouk v nebezpečí, nastaví proti útočnickovi zadeček a rychlými pohyby nohy vrhá chloupky proti nepříteli. Tyto chloupky způsobují na kůži svědění a pálení (pavoukovi se obnovují při dalším svlékání). **Pozor, chloupky se vám nesmí dostat do očí. Proto je důležité si po kontaktu se sklípkanem důkladně umýt ruce. Po zasažení očí okamžitě navštivte lékaře!**

Další obrannou taktikou je **ostříkování výkaly**. Při tomto druhu obrany pavouk nadzvedne zadeček a vystříkne na útočníka proud trusu. Tuto taktiku však sklípkaní používají jen zřídka.

LEGISLATIVA

V této nejspíš nepříliš populární kapitole bychom si měli připomenout, že na chovy zvířat se vztahují také zákony, vyhlášky a další předpisy. Jejich nedodržování může být pokutováno někdy i velmi vysokými částkami. Ve snaze zjednodušit vám hledání těch částí zákonů, které poskytují praktické informace vztahující se nejen k vlastnímu chovu, ale i k výuce, vám v následujících řádcích předkládáme alespoň ty nejdůležitější.

Jednou z novinek, které se nás také týkají, je **nový občanský zákoník 89/2012 Sb., jenž nabývá účinnosti 1. 1. 2014** a podle něhož zvíře konečně přestává být „věcí“. S touto skutečností se také pojí změna filozofie nakládání se zvířaty. Podle tohoto zákona má živé zvíře zvláštní význam a hodnotu již jako smysly nadaný živý tvor. Živé zvíře není věcí a ustanovení o věcech se na živé zvíře použijí obdobně jen v rozsahu, ve kterém to neodporuje jeho povaze (např. zřízení zástavního práva na psovi, exekuce na stádo krav apod.).

Nový občanský zákoník také definuje divoké, zkrocené a domácí zvíře.

SEZNAM PŘEDPISŮ VZTAHUJÍCÍCH SE K PROBLEMATICE ZÁJMŮVÝCH CHOVŮ

1. **Zákon č. 166/1999 Sb.** (ve znění změn a doplňků) – **Zákon o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů, tzv. veterinární zákon**
2. **Zákon č. 246/1992 Sb.** (ve znění změn a doplňků) – **Zákon na ochranu zvířat proti týrání**
3. **Vyhláška č. 411/2008 Sb.** (ve znění změn a doplňků) – **stanovení druhů zvířat vyžadujících zvláštní péči**. Specifikuje jednotlivé druhy zvířat, na něž se vztahuje zvláštní péče a k jejichž chovu musí být povolení Krajské veterinární správy. Chovatelem může být pouze osoba starší 18 let.
4. **Zákon č. 114/1992 Sb.** (ve znění změn a doplňků) – **Zákon o ochraně přírody a krajiny**
5. **Vyhláška č. 395/1992**, kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. **Obsahuje seznam zvláště chráněných druhů živočichů.**
6. **Zákon č. 252/1997 Sb.** (ve znění změn a doplňků) – **Zákon o zemědělství. Stanovuje povinnost pro chovatele ohlásit umístění objektu využívaného k chovu zvířat**. Vztahuje se na všechna hospodářství (s chovem turů, koní a oslů a jejich kříženců, prasat, ovcí, koz, běžců, zvěře ve farmovém chovu, drůbeže, plemenných a neplemenných ryb) chovatele **podle zákona č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat** a o změně některých souvisejících zákonů neboli **plemenářský zákon**.
7. **Zákon č. 100/2004 Sb. (ve znění změn a doplňků)**, tzv. zákon CITES – o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin **regulováním obchodu s nimi a dalších opatřeních k ochraně těchto druhů a o změně některých zákonů (zákon**

o obchodování s ohroženými druhy). Velmi často se dotýká zájmových chovů, např. v případech, kdy jsou chována terarijní zvířata nebo ptáci, a to nejen exotičtí.

8. **Zákon č. 20/1966 Sb.** (ve znění změn a doplňků) – **Zákon o zdraví lidu** zabývající se hygienickými předpisy.
9. **Zákon č. 258/2000 Sb.** (ve znění změn a doplňků) – **Zákon o ochraně veřejného zdraví** a o změně některých souvisejících zákonů, kde se upravují podmínky pro výchovu, vzdělávání a zotavení dětí a mladistvých, podmínky vnitřního prostředí stavby a hygienické požadavky na venkovní hrací plochy pro hry dětí apod.

PODROBNĚJŠÍ CITACE NĚKTERÝCH PŘEDPISŮ

Zákon č. 166/1999 Sb. – Zákon o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů neboli tzv. veterinární zákon

Hlava II, oddíl 1, § 4, odst. 1

Chovatel je povinen

- a) chovat zvířata způsobem, v prostředí a podmínkách, které vyžadují jejich biologické potřeby, fyziologické funkce a zdravotní stav, a předcházet poškození jejich zdraví,
- b) sledovat zdravotní stav zvířat, v odůvodněných případech jim včas poskytnout první pomoc a požádat o odbornou veterinární pomoc,
- c) bránit vzniku a šíření nálezů a jiných onemocnění zvířat a plnit povinnosti stanovené tímto zákonem nebo na jeho základě k zdolávání těchto nálezů nebo jiných onemocnění zvířat,
- d) poskytnout nezbytnou součinnost a pomoc k tomu, aby mohlo být řádně provedeno nařízené vyšetření zvířete, odběr vzorků, ochranné očkování nebo jiný odborný veterinární úkon, například fixace zvířete, předvedení zvířete v zájmovém chovu,
- e) podávat zvířatům léčivé přípravky, jejichž výdej je vázán na předpis veterinárního lékaře, jen podle jeho pokynů,
- f) zajistit, aby byli psi a některá další zvířata držena v zajetí, zejména liška, jezevec,

kuna, ve stáří od 3 měsíců do 6 měsíců platně očkovaní proti vzteklině a poté během doby účinnosti předchozí použité očkovací látky přeočkovaní, uchovávat doklad o očkování po dobu platnosti očkování a na požádání jej předložit úřednímu veterinárnímu lékaři,

- g) zajistit, aby byli psi, kočky a fretky v zájmovém chovu, pokud budou přemístováni mezi členskými státy k neobchodním účelům, onačeni stanoveným způsobem a provázeni dokladem, který obsahuje údaje umožňující zjištění totožnosti zvířete a kontrolu jeho stavu (dále jen „pas“), vydaným veterinárním lékařem schváleným pro tuto činnost; evidenci těchto pasů vede Komora veterinárních lékařů ČR (dále jen „Komora“). Schválení soukromého veterinárního lékaře může být pozastaveno nebo odejmuto, jestliže tento lékař vydal pas s prokazatelně nepravdivými údaji, vyplněný neúplně nebo nesprávně anebo v rozporu s podmínkami stanovenými tímto zákonem nebo předpisy EU o veterinárních podmínkách pro neobchodní přesuny zvířat v zájmovém chovu. Prováděcí právní předpis upraví

podrobněji označování psů, koček a fretek v zájmovém chovu, přidělování identifikačních prostředků a stanovní náležitosti, způsob vydávání a číslování pasů, vedení jejich evidence, údaje, které musí pas obsahovat, a jejich vzor,

h) zajistit, aby bylo neprodleně a v rozsahu nezbytně nutném pro vyloučení podezření

z onemocnění vzteklinou veterinárně vyšetřeno zvíře, které poranilo člověka nebo s ním přišlo do přímého kontaktu způsobem nebo za okolností, které mohou vyvolávat podezření z onemocnění touto nákazou,

i) dodržovat povinnosti plynoucí z předpisů Evropské unie.

Zákon 246/1992 Sb. – Zákon na ochranu zvířat proti týrání

§ 4

(1) Za týrání se považuje

- a) nutit zvíře k výkonům, které neodpovídají jeho fyzickému stavu a biologickým schopnostem a prokazatelně překračují jeho síly,
- b) podrobit zvíře výcviku nebo veřejnému vystoupení anebo obdobnému účelu, je-li toto pro zvíře spojeno s bolestí, utrpením, zraněním nebo jiným poškozením, jakož i vychovávat, cvičit nebo účelově používat zvíře k agresivnímu chování vůči člověku nebo jiným zvířatům,
- c) z jiných než zdravotních důvodů
 1. omezovat výživu zvířete včetně jeho napájení, nestanoví-li zvláštní předpis jinak,
 2. podávat zvířeti potravu obsahující příměsi nebo předměty, které mu způsobují bolest, utrpení nebo jej jinak poškozují,
 3. omezovat bez nutnosti svobodu pohybu nutnou pro zvíře určitého druhu, pokud by omezování způsobilo utrpení zvířete,
- d) vydat slabé, nevléčitelně nemocné, vyčerpané nebo staré zvíře, pro které je další přežívání spojeno s trvalou bolestí nebo utrpením, k jinému účelu než neodkladnému a bezbolestnému usmrcení,
- e) podávat zvířeti dopingové látky a jiné látky poškozující organismus s cílem

změnit jeho výkon nebo vzhled,

- f) cvičit nebo zkoušet zvíře na jiném živém zvířeti s výjimkou výcviku loveckého dravce, mimo výcvik a zkoušení psů norníků v umělých norách, používat jiných živých zvířat jako lákadel nebo nástrah, aniž by to vyžadoval lov, štvát zvířata proti sobě, aniž by to vyžadoval lov, výcvik nebo použití ovčáckého nebo pasteveckého psa, příprava zvířete k jeho vypuštění do volné přírody nebo k činnosti uvedené v §14 odst. 8; způsoby výcviku a zkoušení psů norníků v umělých norách, při kterých může dojít k přímému kontaktu se zvěří, stanoví ministerstvo vyhláškou,
- g) provádět chirurgické zákroky za účelem změny vzhledu nebo jiných vlastností zvířete, a to i v případě, že by uvedené zákroky byly provedeny za použití prostředků pro celkové nebo místní znecitlivění, prostředků snižujících bolest nebo jiných metod, nejde-li o případy uvedené v §7 odst. 3 a 4 zejména
 1. kupírovat uši, ničit hlasivky nebo používat jiných prostředků k omezení hlasitých projevů zvířat anebo z jiných než zdravotních důvodů amputovat drápy, zuby, jedové nebo pachové žlázy,
 2. z jiných než zdravotních důvodů řezat parožní nebo jeho části ve vývojové fázi živé tkáně,
 3. poškozovat kosti, svaly nebo nervy

- křidel ptáků starších 3 dnů tak, aby bylo zabráněno jejich létání,
- h) používat podnětů, předmětů nebo bolest vyvolávajících pomůcek tak, že působí klinicky zjevné poranění nebo následné dlouhodobé klinicky prokazatelné negativní změny v činnosti nervové soustavy nebo jiných orgánových systémů zvířat,
 - i) podávat zvířeti bez souhlasu veterinárního lékaře veterinární léčiva a přípravky s výjimkou těch, které jsou volně v prodeji, provádět krvavé zákroky, pokud nejsou prováděny osobou odborně způsobilou, nebo úprava kopyt a podkovářské úkony, pokud nejsou prováděny osobou, která splňuje odbornou způsobilost podle zvláštního právního předpisu; za tyto zákroky se nepovažují paznehtářské úkony,
 - j) vyvolávat bezdůvodně nepřiměřené působení stresových vlivů biologické, fyzikální nebo chemické povahy,
 - k) chovat zvířata v nevhodných podmínkách nebo tak, aby si sama nebo vzájemně způsobovala utrpení,
 - l) zasahovat do průběhu porodu způsobem, který neodpovídá obtížnosti porodu, zvyšuje bolest anebo poškozují zdraví matky i mláďete,
 - m) zacházet se zvířetem, přepravovat je nebo je pohánět způsobem, který vyvolává nepřiměřenou bolest, utrpení nebo poškození zdraví anebo vede k jeho neúměrnému fyzickému vyčerpání,
 - n) používat k vázání nebo k jinému omezení pohybu zvířete prostředky, které zvířeti způsobují, anebo lze předpokládat, že budou způsobovat, poranění, bolest nebo jiné poškození zdraví,
 - o) usmrtit zvíře způsobem působícím nepřiměřenou bolest nebo utrpení,
 - p) překrmovat nebo krmit zvíře násilným způsobem, nejde-li o zákrok nezbytný k záchraně jeho života nebo zachování jeho zdraví,
 - r) používat živá zvířata ke krmení těch druhů zvířat, u nichž z biologických důvodů není takový způsob výživy nutný,
 - s) opustit zvíře s výjimkou zvířete volně žijícího s úmyslem se ho zbavit nebo zvíře vyhnat,
 - t) při manipulaci s živými rybami zbavovat ryby šupin nebo ploutví, vsouvat rybám prsty pod skřele do žáber nebo jim vtlačovat prsty do očnic anebo násilně vytlačovat jikry nebo mlíčí, pokud se nejedná o výzkum a umělý chov ryb a nejde-li o postup stanovený zákonem o rybářství a zákonem o ochraně přírody a krajiny,
 - u) označovat zvíře vymrazováním s výjimkou ryb, a označovat zvíře výžehem, s výjimkou koní, stanoví-li tak zvláštní právní předpis,
 - v) používat elektrický proud k omezení pohybu končetin nebo těla zvířete mimo použití elektrických ohradníků nebo přístrojů pro elektrické omračování a usmrcování zvířat anebo odchyt ryb podle zvláštního právního předpisu,
 - w) jiné tímto zákonem zakázané jednání, v jehož důsledku dojde k utrpení zvířete.
- (2) Ustanovení odstavce 1 se nevztahují na zákroky nebo činnosti
- a) spojené s naléhavou potřebou záchran života zvířat nebo lidí v naléhavých situacích záchranných prací podle zvláštních právních předpisů,
 - b) prováděné podle schváleného projektu pokusů.
- (3) Ustanovení odstavce 1 písm. b) se nevztahuje na výchovu, výcvik a použití zvířete k plnění úkolů stanovených ozbrojeným silám, bezpečnostním sborům nebo obecní policií zvláštními právními předpisy, jakož i na výchovu a výcvik psů provádě-

děný chovatelskými sdruženími nebo organizacemi v rámci zájmové činnosti.

§ 4a

Za propagaci týrání se považuje zejména

- a) vystavování, jiné demonstrace nebo předvádění zvířete, na kterém byl proveden zákrok uvedený v § 4 odst. 1 písm. g), na veřejném vystoupení,
- b) zveřejnění popisu, vyobrazení nebo audiovizuálního záznamu, které navádí k postupům, praktikám chovu nebo výcviku, odchytu nebo usmrcování, úpravám vzhledu zvířete a zásahům do jeho zdravotního stavu spojeným s týráním zvířete tak, jak je vymezeno tímto zákonem, pokud v doprovodné informaci není uvedeno nebo to jinak nevyplývá, že se jedná o činnosti zakázané tímto zákonem.

§ 5

- (1) Nikdo nesmí bez důvodu usmrtit zvíře.

§ 5b

Porážení nebo utrácení nemocných, vyčerpaných nebo zraněných zvířat

- (1) Pokud je přežívání nemocného, vyčerpaného nebo zraněného zvířete spojeno s jeho nepřiměřeným utrpením, provede se jeho porážka nebo utrácení na místě, kde k nemoci, vyčerpání nebo zranění zvířete došlo, a to za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem.

§ 13

Ochrana zvířat v zájmových chovech

- (1) Každý je povinen zabezpečit zvířeti v zájmovém chovu přiměřené podmínky pro zachování jeho fyziologických funkcí a zajištění jeho biologických potřeb tak, aby nedocházelo k bolesti, utrpení nebo po-

škození zdraví zvířete, a učinit opatření proti úniku zvířat. Zvíře nesmí být chováno jako zvíře v zájmovém chovu, jestliže nejsou zabezpečeny přiměřené podmínky pro zachování jeho fyziologických funkcí a zajištění jeho biologických potřeb nebo jestliže se zvíře nemůže adaptovat, přestože tyto podmínky zabezpečeny jsou.

- (2) Každý, kdo chová zvíře v zájmovém chovu nebo se ujal toulavého, případně opuštěného zvířete, odpovídá za jeho zdraví a dobrý stav; za splnění této povinnosti se považuje i oznámení místa nálezu obci nebo předání toulavého, případně opuštěného zvířete do útulku.
- (3) Je zakázáno chovat zvířata v zájmových chovech, jestliže chovatel nebo občan vytvořil takové podmínky chovu, že v dalších generacích zvířat na základě dědičnosti budou zvířatům chybět části těla nebo orgány nebo budou-li orgány zvířat funkčně nezpůsobilé anebo znetvořené.
- (4) víře v zájmovém chovu nesmí být prodáno nebo darováno osobě
 - a) mladší 15 let bez souhlasu jejích rodičů nebo jiné osoby mající k uvedené osobě mladší 15 let rodičovskou odpovědnost,
 - b) která byla pravomocným rozhodnutím soudu zbavena způsobilosti k právním úkonům,
 - c) již byla pravomocným rozhodnutím soudu způsobilost k právním úkonům omezena, bez souhlasu jejího opatrovníka.
- (5) Chovatelem druhu zvířete vyžadujícího zvláštní péči může být fyzická osoba starší 18 let nebo právnická osoba; je-li chovatelem takového zvířete právnická osoba, musí stanovit osobu starší 18 let, jíž bude svěřena péče o zvíře. Nejde-li o chov zvířat v zoologických zahradách a záchraných stanicích nebo o chov loveckých dravců držených podle zákona

o myslivosti, je k chovu zvířete vyžadujícího zvláštní péči potřeba povolení krajské veterinární správy příslušné podle místa chovu zvířete.

- (6) Žádost o povolení chovu podle odstavce 5 musí obsahovat
 - a) identifikační údaje žadatele a místo chovu na území České republiky,
 - b) druh a počet chovaných jedinců,
 - c) stručný popis chovu a jeho vybavení,
 - d) souhlas odpovědné osoby s prováděním kontroly chovaného jedince nebo skupiny druhu zvířat vyžadujícího zvláštní péči, míst a zařízení, v němž jsou tato zvířata chována, a prostor s chovem spojených, zejména prostor pro skladování krmiv.
- (7) Krajská veterinární správa neudělí povolení podle odstavce 5, nejsou-li dodrženy podmínky podle odstavce 1. Krajská veterinární správa v povolení podle odstavce 5 stanoví maximální počty zvířat, které je možno chovat ve vybavení uvedeném v žádosti podle odstavce 6 písm. c). Krajská veterinární správa může rozhodnutím povolení změnit nebo odejmout, jestliže se změnilo nebo zaniklo podmínky, za jakých bylo uděleno. Povolení k chovu druhu zvířat vyžadujícího zvláštní péči se vydává na tři roky a může být na písemnou žádost prodlouženo. Krajská veterinární správa, která povolení vydala, je povinna alespoň jednou za rok provádět dozor nad dodržováním podmínek chovu. Záznamy o provedené kontrole uchová po dobu pěti let.
- (8) Dojde-li ke změně podmínek, za nichž bylo povolení vydáno, je chovatel povinen do 30 dnů tuto změnu oznámit krajské veterinární správě.
- (9) Chovatel, jemuž bylo vydáno povolení podle odstavce 5, je povinen bez zbytečného odkladu oznámit změny v údajích uvedených v žádosti podle odstavce 6, k nimž dojde po vydání povolení. Má-li dojít k rozšíření chovu zvířat vyžadujících

zvláštní péči z hlediska jejich počtu nebo druhů, je chovatel povinen podat novou žádost o povolení chovu.

- (10) Ministerstvo (zemědělství) stanoví prováděcím právním předpisem druhy zvířat vyžadující zvláštní péči a vzor žádosti o povolení chovu druhů zvířat vyžadujících zvláštní péči.

§ 20

Ministerstvo

projednává, koordinuje a kontroluje plnění úkolů ochrany hospodářských zvířat, pokusných zvířat, zvířat v zájmových chovech a volně žijících zvířat, včetně zvířat v zoologických zahradách, a předkládá příslušným státním orgánům návrhy na nezbytná opatření.

§ 27b

Zákaz chovu zvířat a propadnutí týraného zvířete

- (1) Obecní úřad obce s rozšířenou působností může rozhodnout o uložení zákazu chovu zvířat, jestliže je důvodná obava, že pachatel správního deliktu
 - a) bude v týrání zvířete pokračovat, zejména, jde-li o pachatele, který byl za týrání zvířete v posledních 3 letech potrestán za správní delikt nebo odsouzen,
 - b) neposkytne týranému zvířeti péči, kterou vyžaduje jeho zdravotní stav, nebo
 - c) začne chovat další zvířata stejným způsobem, za který byl v minulosti v souvislosti s jiným zvířetem potrestán za správní delikt nebo odsouzen.
- (2) Propadnutí týraného zvířete může obecní úřad s rozšířenou působností rozhodnutím uložit, jestliže týrané zvíře náleží pachateli správního deliktu a je důvodná obava, že pachatel správního deliktu
 - a) bude v týrání zvířete pokračovat, ze-

jména jde-li o pachatele, který byl za týrání zvířete v posledních 3 letech postřán za správní delikt nebo odsouzen, nebo

b) neposkytne týranému zvířeti péči, kterou vyžaduje jeho zdravotní stav.

- (3) Pokud je uložen zákaz chovu zvířat nebo propadnutí týraného zvířete, musí obecní úřad obce s rozšířenou působností uložit

vždy také pokutu podle tohoto zákona. Zákaz chovu zvířat nebo propadnutí týraného zvířete nelze uložit, pokud je závažnost správního deliktu tak nízká, že je pokuta, která byla zároveň uložena, na dolní hranici sazby stanovené za daný správní delikt.

- (4) Vlastníkem propadlého zvířete se stává stát.

Vyhláška č. 411/2008 Sb. – stanovení druhů zvířat vyžadujících zvláštní péči

Ministerstvo zemědělství stanoví podle § 29 odst. 1 zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění zákona č. 77/2004 Sb. a zákona č. 312/2008 Sb. (dále jen „zákon“), k provedení § 13 odst. 11 zákona:

§ 1

Předmět úpravy – tato vyhláška stanoví:

- a) druhy zvířat vyžadující zvláštní péči,
b) vzor žádosti o povolení chovu druhů zvířat vyžadujících zvláštní péči.

§ 2

Druhy zvířat vyžadující zvláštní péči

- (1) Z třídy plazů (Reptilia) jsou druhy zvířat vyžadující zvláštní péči
- a) všechny jedovaté druhy,
b) z řádu krokodýli (Crocodylia) všechny druhy.
- (2) Z třídy ptáků (Aves) jsou druhy zvířat vyžadující zvláštní péči
- a) z řádu kasuáři (Casuariiformes) všechny druhy, s výjimkou rodu *Dromaius*,
b) z řádu dravci (Falconiformes) z čeledi jestřábovití (Accipitridae) z rodů *Aquila*, *Hieraaetus*, *Pithecophaga*, *Spizaeetus*, *Harpia* a *Haliaeetus* všechny druhy,
c) z řádu sovy (Strigiformes) z čeledi sovovití (Strigidae) z rodu *Bubo* všechny druhy,
d) z řádu krátkokřídli (Gruiformes) z čeledi jeřábovití (Gruidae) z rodu *Grus* všechny druhy,

e) z řádu brodiví (Ciconiiformes) z čeledi volavkovití (Ardeidae) z rodů *Ardea*, *Ardeola* a *Egretta* všechny druhy.

- (3) Z třídy savců (Mammalia) jsou druhy zvířat vyžadující zvláštní péči

a) z řádu primátů (Primates) všechny druhy,

b) z řádu šelmy (Carnivora) všechny druhy včetně ploutvonožců (Pinnipedia), s výjimkou domestikovaných druhů pes (*Canis familiaris*), kočka (*Felis catus*), fretka (*Putorius furo*) a zvířat chovaných jako zvěř v zajetí podle zákona o myslivosti,

c) z řádu chobotnatci (Proboscidea) všechny druhy,

d) z řádu lichokopytníci (Perissodactyla) všechny druhy, s výjimkou druhů označovaných nebo evidovaných podle plemenářského zákona,

e) z řádu sudokopytníci (Artiodactyla) všechny druhy, s výjimkou druhů označovaných nebo evidovaných podle plemenářského zákona, zvířat chovaných jako zvěř v zajetí podle zákona o myslivosti a lamy krotké (*Lama glama*) a alpaky (*Vicugna pacos*).

Zákon č. 252/1997 Sb. – Zákon o zemědělství

Jeho novela nabyla účinnosti dne 1. října 2009. Ukládá chovatelům povinnost ohlásit umístění objektu využívaného k chovu zvířat ve lhůtě do 90 dnů od nabytí účinnosti této novely. Pro hospodářství registrovaná v ústřední evidenci zvířat po 1. říjnu 2009 je lhůta pro toto ohlášení 15 dnů, tato lhůta je uplatňovaná i v případě změn (např. ukončení využívání některých objektů k chovu).

Povinnost ohlásit umístění objektu využívaného k chovu zvířat se vztahuje na všechna hospodářství (s chovem turů, koní a oslů a jejich kříženců, prasat, ovcí, koz, běžců, zvěře ve farmovém chovu, drůbeže, plemenných a neplemenných ryb) chovatele podle zákona č. 154/2000 Sb. (plemenářský zákon). Povinnost se nevztahuje na provozovny, k jejichž provozování je nutný souhlas místně příslušné krajské veterinární správy (provozovny jatek, asanačních, shromažďovacích středisek, užitelských zařízení, líhní a provozovny obchodníků). Ohlášení umístění objektu se provádí na místně příslušném pracovišti agentury pro zemědělství a venkov (AZV), kde pracovníci AZV provedou vlastní zákres do mapového podkladu evidence využití půdy podle užitelských vztahů (systém LPIS). Ohlášení se provádí osobní návštěvou pracoviště místně příslušné AZV. Objektem příslušejícím k hospodářství se rozumí každá jednotlivá stáj, zimoviště, rybochovná zařízení, pastvina apod.

Zákon č. 100/2004 Sb., tzv. zákon CITES

CITES je zkratka anglického Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, přeloženo **Úmluva o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin**, jež vznikla roku 1973 ve Washingtonu a v platnost vstoupila roku 1975. Jejími signatáři jsou už skoro všechny země světa, které se rozhodly, že se pokusí ochránit druhy ohrožené nadměrným lovem a sběrem pro primárně komerční účely. Československo ji podepsalo a uvedlo v platnost na svém území v roce 1992 – jako 114. stát. Česká republika převzala tyto závazky po rozdělení státu o rok později.

Účelem úmluvy je zavést společnou kontrolu pro mezinárodní obchod s volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami ve všech zemích světa, a tím zachránit ohrožené druhy fauny a flóry před úplným vyhubením vlivem bezohledného získávání pro obchodní účely.

Předmětem ochrany CITES je v současné době více než 5 000 druhů zvířat a kolem 28 000 taxonů rostlin. Podle stupně ohrožení své existence v přírodě jsou rozděleny do tří kategorií:

Druhy přímo ohrožené vyhynutím – vyjmenovány v příloze CITES I

V ČR se jedná o tyto druhy: orel královský, orel mořský, sokol stěhovavý, vydra říční. Dále podle nařízení ES/EU: vlk obecný, medvěd hnědý, kočka divoká, rys ostrovid, čáp

černý, kolpík bílý, čírka modrá, polák malý, všichni evropští dravci (rod Falconiformes), jeřáb popelavý, drop velký, hrdlička divoká, všechny evropské sovy, motýl jasoň červenooký a všechny druhy evropských vstavačovitých rostlin.

Druhy, jejichž situace není v přírodě kritická, ale které by mohly být ohroženy, pakliže by využívání pro mezinárodní obchod nebylo regulováno – v příloze CITES II

V ČR všichni draví ptáci a sovy, dále vlk, medvěd, rys, kočka divoká, čáp černý, drop velký, úhoř říční, pijavka lékařská, jasoň červenooký, celá čeleď vstavačovitých, sněženka podsněžník a brambořík nachový.

Druhy ohrožené na území určitého státu, který požádal o regulaci obchodu s nimi – příloha CITES III

Protože je Česká republika členem Evropské unie, vztahuje se na náš stát také následující rozšíření: **EU se rozhodla ochranu stanovenou úmluvou CITES ještě zpřísnit, roztříдила ohrožené druhy navíc do příloh A–D.** Přílohy jsou průběžně aktualizovány a aktuální předpis lze najít na www.cizp.cz.

Základní nařízení, které upravuje ochranu CITES druhů v rámci EU, je nařízení Rady ES č. 338/97 a k němu prováděcí vyhláška nařízení Komise ES č. 865/2006. Z těchto předpisů vychází i náš zákon, do kterého musely být tyto předpisy EU implementovány a jsou pro nás závazné. Je jich ještě mnohem více a často se mění. O těch aktuálně platných se opět nejlépe dozvíte na www.cizp.cz.

Podle CITES je třeba vystavit „registrační list“ na všechna zvířata, která spadají do seznamů a s nimiž chovatel obchoduje. Sleduje se důsledně jejich původ. Stejně tak je kontrolován obchod s přírodninami spojenými s chráněnými druhy – např. slonovina, kožešiny, korály, mušle, orchideje. Je také zakázáno volně převážet výrobky z uvedených přírodnin – peněženky, boty, kožichy, sošky apod.

PRAKTICKÉ INFORMACE A DOPORUČENÍ

Neexistuje žádný oficiální obecně platný předpis ze strany hygieny (krajských hygienických stanic) o chovech zvířat na školách. Existuje však **Nařízení vlády č. 27/2002 Sb.**, kterým se stanoví způsob organizace práce a pracovních postupů, které je zaměstnavatel povinen zajistit při práci související s chovem zvířat. Zjistíte naleznete v uvedeném dokumentu podnětné informace.

Proveďte si, jestli nemá vaše obec (město) specifický legislativní předpis týkající se chovů zvířat. Např. obec Milotice nad Opavou uplatňuje v rámci své Obecně závazné vyhlášky č. 2/96 tento bod: „Se souhlasem Okresní veterinární správy a Okresní hygienické stanice lze chovat zvířata v zařízeních sloužících k výuce nebo zájmové činnosti mládeže a dětí.“ (Viz odkaz ve zdrojích.)

Pokud vaše zvířata patří mezi „druhy vyžadující zvláštní péči“, musí mít chovatel, dle vyhlášky č. 411/2008 Sb., chovatelské zařízení schválené krajskou veterinární správou (KVS). Jedná se například o primáty (tedy i drápkaté opičky), krokodýly, jedovaté hady a další. Pracovníci KVS takováto chovatelská zařízení v určitých intervalech kontrolují. Chovatelem může být pouze osoba starší 18 let. Seznam druhů vyžadujících zvláštní péči najdete v tomto textu v kapitole Legislativa – citace z Vyhlášky č. 411/2008 Sb.

Všechna hospodářsky chovaná zvířata musejí být dle platné legislativy ČR (novela zákona č. 252/1997 Sb., o zemědělství) a navazujících zákonů EU **centrálně evidovaná**. Povinnost ohlásit umístění objektu využívaného k chovu zvířat se vztahuje na všechna hospodářství (s chovem turů, koní a oslů a jejich kříženců, prasat, ovcí, koz, bězců, zvěře ve farmovém chovu, drůbeže, plemenných a neplemenných ryb) chovatele podle zákona č. 154/2000 Sb., (plemenářský zákon). **Týká se to nejen samotné existence zvířat, ale také přesunů (prodeje), rozmnožování, kastrace i závěrečného porážení a zařazení do potravinového řetězce.** Všichni chovatelé na základě této legislativy zasílají pověřené osobě Ministerstva zemědělství všechny události týkající se chovaných zvířat. Tato hlášení jsou centrálně zpracovávána a chovatel zpětně získává zákonem dané výstupy (průvodní listy skotu, inventární sestavy, chybníky apod.). Nad celým mechanismem působí dozorové orgány Ministerstva zemědělství, které kontrolují chovatele v tom, jak všechny zákonné předpisy dodržují.

Integrovaný zemědělský registr (IZR) je systémem, který umožňuje detailní sledování každého hospodářsky chovaného zvířete na území České republiky. V praxi to znamená, že se tak průběžně kontrolují miliony kusů zvířat – veškerý chovaný skot, ovce, kozy i prasata – v průběhu celého jejich životního cyklu. Tento systém je Evropskou unií považován za jeden z nejkvalitnějších systémů tohoto druhu ve všech členských zemích Evropské unie. **Poradenství v této oblasti vám poskytne například Českomoravská společnost chovatelů, a. s., nebo Ministerstvo zemědělství ČR.**

Nejsložitější je situace u chráněných zvířat. Proto pozor při pořizování druhů, na něž se může vztahovat některý ze stupňů ochrany:

Druhy chráněné v ČR, tj. kriticky ohrožené, silně ohrožené a ohrožené (ZCHD – zvláště chráněné druhy) jsou uvedeny v příloze III ve vyhlášce č. 395/1992 k zákonu č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (v aktuálním znění). **Jejich držení a chov jsou zákonem zakázány, ale je možné je chovat na výjimku podle § 56 zákona 114/1992, kterou v odůvodněných případech uděluje místně příslušný krajský úřad.**

V případě, že je živočich z těchto seznamů **odchovaný v zajetí**, je možné požádat na příslušném krajském úřadu o tzv. osvědčení podle § 54 odst. 4–10 zákona č. 114/1992, tj. **osvědčení o tom, že živočich byl odchován v zajetí z legálně získaných rodičů a nepochází z volné přírody.**

Chránění jsou všichni ptáci vyskytující se ve volné přírodě v rámci EU, a to podle evropské legislativy (směrnice č. 79/409/EHS, tzv. Směrnice o ptácích). To znamená, že **k jejich držení a chovu je rovněž potřeba povolení** dle § 5 b zákona č. 114/1992. Jedná se o tzv. odchylný postup neboli odchylku, **doklad vydává příslušný obecní úřad nebo obec s rozšířenou působností**. Bez povolení tedy není možné chovat ani vrabce či kosa. Ale i tyto běžné druhy, pokud jsou odchované v zajetí, může vzít příslušný obecní úřad nebo obec s rozšířenou působností do evidence podle § 54 odst. 4–10 zákona č. 114/1992.

Na základě zákona č. 100/2004 Sb. (v aktuálním znění), tzv. **zákon CITES**, který **chrání druhy zařazené do příloh CITES**, je třeba věnovat pozornost chovu dalších druhů živočichů. Do přílohy CITES A (nejpřísněji chráněné druhy) EU zařadila druhy ohrožené na svém území, to znamená, že se sem dostali např. **všichni přirozeně se vyskytující dravci a sovy vyskytující se na území EU**, včetně např. káně lesní či poštolky obecné, které nejsou dle naší legislativy ani ZCHD (zvláště chráněné druhy) a spadají pouze do obecné ochrany. Druhy zařazené do příloh CITES A–D lze nalézt v nařízení Komise (EU) č. 1158/2012 ze dne 27. listopadu 2012, ale je potřeba počítat s průběžnou aktualizací seznamů. Aktuální předpis najdete na www.cizp.cz nebo se informujte na pracovištích Agentury ochrany přírody a krajiny či na Ministerstvu životního prostředí ČR.

Pokud vlastní chovatel **živočišný druh z přílohy „A“**, vztahuje se na něj **povinnost registrace (registrační list)** podle § 23 zákona č. 100/2004 (kromě druhů, které jsou uvedeny v příloze č. 6 vyhlášky č. 210/2010, což je prováděcí vyhláška k zákonu č. 100/2004). **Registraci provádí příslušný krajský úřad.**

Navíc se **povinnost registrace** vztahuje i na některé další druhy, které jsou uvedeny v příloze č. 2 zákona č. 100/2004 (jsou zde např. všechny **kočkovité šelmy kromě kočky domácí, všichni primáti či dva druhy orlů** z přílohy CITES II/B). **Registraci provádí příslušný krajský úřad**, kde je rovněž možné si pro druhy z přílohy A vyžádat tzv. **výjimku z obchodních činností**, na jejímž základě je možné s jedincem komerčně nakládat (§ 15 a zákona č. 100/2004). Tato výjimka je nezbytná ke komerčnímu nakládání s exemplářem, ale slouží i jako **doklad o legálním původu v rámci celé EU** a rovněž nahrazuje osvědčení podle § 54 odst. 4–10 zákona č. 114/1992.

Na druhy z přílohy A, na které se nevztahuje zákaz komerčního využívání (tedy že k nakládání s nimi není potřeba výjimka z obchodních činností), jsou uvedeny v příloze X nařízení Komise ES č. 865/2006.

V nejkomplicovanějších případech může dojít k souběhu několika stupňů ochrany. Příklad: sokol či roroh patří mezi druhy řazené mezi zvláště chráněné v ČR (v kategorii kriticky ohrožené druhy), zároveň jsou chráněni dle Washingtonské konvence (příloha CITES I) a navíc jsou řazeni mezi zvěř (další stupně ochrany). V případě vydry platí všechno jmenované a k dovršení všeho je ještě zařazena mezi „druhy vyžadující zvláštní péči“.

Obecné doporučení

Pokud vám někdo donese zraněné zvíře, o němž víte či předpokládáte, že se na něj vztahuje přísná ochrana, kontaktujte neprodleně některou ze stanic pro handicapované živočichy, případně některé z pracovišť Agentury ochrany přírody a krajiny ČR (AOPK ČR) nebo zoologickou zahradu a zraněné zvíře předejte do rukou kompetentních osob. Nápomocná by vám měla být i městská policie.

PÁR SLOV NA ZÁVĚR

Pevně věřím, že vás právě dočtené informace neodradily od zamýšlené realizace zookoutku či chovů zvířat vůbec.

Jak jsme již v úvodu naznačili, přístup člověka k chovaným zvířatům se spolu s vývojem lidské společnosti kvalitativně mění. V kulturních oblastech se již nesetkáme s pochybnou zábavou, jakou jsou zápasy lidí se zvířaty, na něž zvířata většinou fatálně doplácela. Zmizely také zvěřince – předchůdci zoologických zahrad, ve kterých se zvíře pohybovalo na několika metrech čtverečních a nenacházelo zde nic, co by mu umožňovalo přirozené chování. Pravda je, že tlak nevládních organizací a aktivních jednotlivců na cirkusy a na jejich způsob chovu zvířat v posledních letech poněkud polevil, a to se znovu negativně projevuje ve zneužívání zvířat a v špatných chovných podmínkách v cirkusech. Je opět na místě zesílená občanská aktivita a zveřejňování podobných případů, nejlépe v médiích a odborných kruzích.

Zoologické zahrady se stále modernizují. Vidíme to nejen na jejich zdokonalujících se výběžích, pavilonech a chvályhodném technickém zázemí, ale i na personální skladbě zaměstnanců, do níž zařazují dokonce i psychology. Ti se starají o to, aby se zvířata nenudila, což se v minulosti nezřídka projevovalo smutnými pohybovými stereotypy.

Také legislativa se mění a jsou v ní prosazována práva zvířat. Trestány jsou například občasné případy nelegálně organizovaných zápasů zvířat (psů, kohoutů apod.). Pravda, někdy to trvá překvapivě dlouho, než zákon přestane označovat zvíře za „věc“, a to dokonce i ve státech, které se považují za vyspělé. Ohlédneme-li se ale do lidské historie zpět, můžeme být mírní optimisté. K použití přívlastku „mírní“ mě vede fakt, že stále ještě existují například velkovýrobní drůbežího masa a vajec, které se nápadně podobají koncentračním táborům. Jako vždy hrají roli peníze.

Ale i tuto realitu může ovlivnit každý z nás. Všimějme si, co nakupujeme v obchodech. Začněme registrovat nejen to, zda potravina či produkt pochází z České republiky, ale i to, jak byla vyprodukována. Údaje na obalech nám pomohou. Nemáme-li vlastní chov slepic, vybírejme přednostně vejce z chovů na podestýlce nebo ještě lépe z chovů v ekologickém zemědělství – biovejce. Ano, budeme muset sáhnout „hlouběji“ do peněženky, ale vztah ke zvířatům tím rozhodně projevíme a věřím, že docílíme i následného efektu. A protože jsme pedagogové, šířme tuto informaci dál. Když ne my sami, pak určitě citliví a odvážní mladí lidé, s nimiž jsme denně v kontaktu, prosadí další změny ve společnosti.

A jak je to s chovy ve škole? I zde se můžeme pokusit o vývoj. Učme děti nesobeckému vztahu ke zvířecím kamarádům a zdůrazňujme: buď zvířeti připravme odpovídající podmínky k životu, nebo je raději nechovejme vůbec! A protože nežijeme v tropech, nebudeme držet v nepřirozených podmínkách náročná zvířata z těchto oblastí, ale

upřednostníme naše, středoevropská. Vždyť je a jejich život známe často méně než exotické živočichy.

A pokroche ještě o kousek dál: Musíme skutečně držet zvíře v zajetí, nebo je mnohem zajímavější pozorovat jeho projevy v přirozeném prostředí? Hned prozradím, kam mířím. Zrušila vaše škola před lety školní zahradu a pozemek zůstal nevyužitý? A pokud ne, neexistuje takový zanedbaný pozemek ve vaší obci? Co takhle spolu s dětmi či studenty vytvořit přírodní zahradu? Bude poskytovat zajímavý prostor pro výuku, do něhož můžeme zahrnout jak chovaná, tak i volně žijící zvířata. Jestliže jste se pro chovy rozhodli, podpořte tímto rozhodnutím ještě další myšlenku – pojdte se podílet na zachování tradičních historických českých plemen. Tím, že žákům a veřejnosti představíte Českou zlatou kroupku (slepice), Hanáckého voláče nebo Moravského pštrosa (holubi), Českého strakáče (králík), Šumavku či Valašku (ovce) nebo Hnědou bezrohou krátkosrstou kozu, se zapojíte do udržení a prezentace národní kulturní hodnoty. Pomůžete udržet genofond dnes již ojediněle chovaných plemen a přitom uspokojíte dětskou touhu vlastnit zvíře a pečovat o ně. Navíc v přírodní zahradě vytvoříte zákoutí, domečky a „hotely“ pro řadu volně žijících druhů bezobratlých, obojživelníků a plazů, ptáků i savců. Vaše výuka biologických předmětů získá rázem zcela jinou váhu a atmosféru.

A ještě příběh na závěr. Se skupinou dětí jsme navštívili krásné bukové lesy na Broumovsku. Jeden z místních obyvatel, který postřehl naše přírodovědné nadšení, se nám pochlubil vlastní ochranářskou činností. Měl v lese zavěšeno několik budek a průběžně sledoval jejich zvířecí obyvatele. Zavolal nás k jedné z nich a připraveným hákem ji sundal. Stálo nás kolem asi patnáct. Opatrně nazvedl víko – uvnitř ležely jako dva rohlíky proti sobě zkroucené dvě samice plcha velkého a obě kojily „mateřskou školku“ mláďat, která se vrtěla mezi nimi. Ani jsme nedýchali. Plchové nejevili známky žádného vzrušení a ochranář je opět i s budkou zavěsil na strom. Co říkáte, není tohle ta nejlepší výchova k lásce ke zvířatům?

Přeji vám zajímavou a inspirativní práci s dětmi a hodně krásných zážitků.

POUŽITÁ LITERATURA

- BROOM, D. *Animal welfare: future knowledge, attitudes and solutions*. Commonwealth of Australia [online]. ©2013. [cit. 2013-11-01]. Dostupné z: http://www.daff.gov.au/_data/assets/pdf_file/0003/1046451/26-donald-broom.pdf
- BRUINS, E. *Encyklopedie teraristiky*. Čestlice: Rebo Productions, 1999.
- FREEMAN, M. Terminologie v zooterapii. In: VELEMÍNSKÝ, M. a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007.
- SMRČKOVÁ, L. a M. SMRČEK. *Začínáme se zvířaty*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1990.
- Vergner, J. a O. Vernerová. *Chov terarijních zvířat*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1986.
- VERHOEF-VERHALLENOVÁ, E. J. J. *Encyklopedie králiků a hlodavců*. Čestlice, Rebo Productions, 1999.
- WEBSTER, J. *Welfare – životní pohoda zvířat aneb střizlivé kázání o ráji*. Praha: Nadace na ochranu zvířat, 1999.
- Zvíře jako partner a průvodce člověka: Sborník ze semináře konaného ve dnech 12. až 14. září 1997 ve Slapech nad Vltavou*. Praha: Archa pro vnitřní potřebu Ekumenické akademie Praha, 1999.
- ZYCH, J. *Želvy v přírodě a v péči člověka*. Praha: Nakladatelství Brázda, 2006.

DOPORUČENÉ INFORMAČNÍ ZDROJE

Zooterapie

- IAHAIO – *International Association of Human-Animal Interaction Organizations* [online]. Dostupné z: <http://www.iahaio.org/> – Mezinárodní organizace sdružující společnosti zabývající se výzkumem vztahů mezi člověkem a zvířaty
- HELEBRANDOVÁ, I. *Význam zooterapie při posilování sociálních a personálních kompetencí u žáků základní školy speciální*. Brno, 2012. Diplomová práce [online]. Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta. [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/385711/pedf_m/diplomova_prace.pdf
- JANČAŘÍKOVÁ, K. Zkušenosti s chovem exotických zvířat v českém školství. In: *Sborník příspěvků konference Terapie a asistenční aktivity lidí za pomoci zvířat*. 1. vyd. [online]. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2008, s. 53–58. Dostupné z: <http://www.ekopsychologie.cz/citarna/studie/zkusenosti-s-chovem-exotickyh-zvirat/>
- LINHARTOVÁ, K. *Zooterapie a možnosti jejího využití ve výchově ke zdraví*. Brno, 2012. Diplomová práce [online]. Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta. [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/252844/pedf_m/DP_Katerina_Linhartova.pdf
- VELEMÍNSKÝ, M. a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007.

Chovy zvířat ve školách

BABÁČKOVÁ, L. *Podmínky chovu živočichů na základních školách v ČR*. Brno, 2011. Bakalářská práce [online]. Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/162906/pedf_b/

PIPKOVÁ, Z. Chov živočichů ve škole. In: *Metodický portál RVP: Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. Národní ústav pro vzdělávání: 17. 1. 2008 [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/ZM/1817/CHOV-ZIVOCICHU-VE-SKOLE.html/>

Příklady chovů ve školách

Biopark GT. *Gymnázium Teplice* [online]. Gymnázium Teplice. [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <http://www.gymtce.cz/index.php?sectionID=202>

Přírodovědné centrum Hradec Králové [online]. ©2010–2013 [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <http://www.prirodovednecentrumhk.cz/>

Zookoutek. *Základní škola 1. Máje Karlovy Vary – Dvory* [online]. Základní škola 1. Máje Karlovy Vary – Dvory. [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <http://www.skoladvory.cz/zookoutek/>

Zookoutek ZŠ 28. října Česká Lípa [online]. ZŠ 28. října Česká Lípa. [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <http://zookoutek.unas.cz/>

Školní ZOO Koutek. *Základní škola a Mateřská škola Frymburk* [online]. ©2011 [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: http://www.zsfrymburk.cz/?cz_skolni-zoo-koutek,529

Další rozvoj školní zahrady. *ZWMŠ* [online]. Waldorfská základní škola a mateřská škola Brno. [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <http://www.waldorf-brno.cz/matferska-skola/aktualne/dalsi-rozvoj-skolni-zahrady>

Biopotraviny do Waldorfské školy Brno. *ZWMŠ* [online]. Waldorfská základní škola a mateřská škola Brno. [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <http://www.waldorf-brno.cz/projekty/zahrada-smyslu-174/biopotraviny-do-waldorfske-skoly-brno>

Atrium. *ZWMŠ* [online]. Waldorfská základní škola a mateřská škola Brno. [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <http://www.waldorf-brno.cz/projekty/atrium/>

Představení školy. *Základní škola Vyškov, Letní pole* [online]. Základní škola Vyškov, Letní pole [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: http://www.zsletnipole.cz/index.php?it_page=8&hl=1 – na budování areálu „školní přírodovědné učebny“ se podílejí žáci

Otevřená zahrada. *Lipka* [online]. Lipka: ©2013 [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <http://www.lipka.cz/otevrenazahrada?idm=144>

Školní přírodní zahrady. *Lipka* [online]. Lipka: ©2013 [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <http://www.lipka.cz/lipka?idm=151> – zahrady zaměřené na výuku, poradenství a pořádání permakulturních kurzů

Přírodní zahrada všemi smysly. *Lipka* [online]. Lipka: ©2013 [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <http://www.lipka.cz/projekty?idc=1157>

Hygiena a bezpečnost

Úplné znění: Nařízení vlády č. 27/2002 Sb., kterým se stanoví způsob organizace práce a pracovních postupů, které je zaměstnavatel povinen zajistit při práci související s chovem zvířat. *eAgri* [online]. Ministerstvo zemědělství: ©2009–2013 [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/tematicky-prehled/Legislativa-ostatni_uplna-zneni_narizeni-vlady-2002-27-organizace-prace-chov.html

Veterinární asanační činnost – povolení krok za krokem. *BusinessInfo.cz* [online]. CzechTrade: ©1997–2013 [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/veterinarni-asanacni-cinnost-1750.html>

VESELÁ, J. *Ochrana zvířat v zájmovém chovu*. Brno, 2012. Bakalářská práce [online]. Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta. cit. 2013-12-01]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/238545/prav_b/Bakalarska_prace_-_J._Vesela.pdf

Kde pořídit zvířata

Český svaz chovatelů: *Seznam chovatelských svazů u nás* [online]. Český svaz chovatelů ©2010 [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://cschdz.cz/>

Český svaz chovatelů [online]. Český svaz chovatelů: ©2010 [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://www.cschdz.eu/>

Výstavy, veletrhy a burzy terarijních zvířat. *Robimaus* [online]. [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://www.robimaus.cz/cs/robimaus/21-vystavy-veletrhy-a-burzy-terarijnich-zvirat->

Příklady chovných zařízení

Insectarium.cz [online]. Václav Skoupý. [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://www.insectarium.cz/> – chov mravenců

Chov cvrčků. *Lizards.cz* [online]. Jakub Nožička: ©2006–2007 [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: http://www.lizards.cz/chov_cvrcku.htm

Blog.cz: Moje zvířata [online]. [Cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://zviremoje.blog.cz/> – chov bezobratlých

Paludarium [online]. Paludarium: ©2010 [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://akvamalawi.com/paludarium/>

Teraechis: kompletní terária, paludária a plazi inkubátory [online]. Teraechis Tomáš Mazuch: ©2006–2013 [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://www.teraechis.cz/>

Fotogalerie. *Chov bílých krmných myší* [online]. ©2009 [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://www.krmnemysi.cz/fotogalerie/>

Osmák degu – octodon degus. *Spirit Of Angmar & Bithynie* [online]. [Cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://osmak-degu.spibi.cz/Degu-Jakvyrobit-Klec.html> – jak vyrobit klec podle vlastních rozměrů

Člen klubu chovatelů Teddy – KpTnS: *Moje rady pre vás*. *Lahko.sk* [online]. 13. 8. 2013 [Cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://www.teddyzoziliny.wbl.sk/Moje-rady-pre-Vas.html>

Slepičí traktor. *Potravinové zahrady* [online]. Potravinové zahrady: ©2013 [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://www.potravinovezahrady.cz/slepici-tractor-2/>

Lokální potravinová soběstačnost: *Slepičí traktor*. *Hejrup.net: spolupráce, radost, prosperita* [online]. ©2012 [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://hejrup-net.webnode.cz/kategorie/lokalni-potravinova-sobestacnost-/>

Rady pro chov vybraných druhů zvířat

Protože odkazů najdete na internetu nepřeberné množství, uvádíme jen několik příkladů webových stránek zaměřených na chovatelství. Snažte se však vždy radit se zkušeným chovatelem.

Knihy. *Robimaus* [online]. [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://www.robimaus.cz/cs/27-knihy>

Strášílky [online]. Strášílky: ©2001–2008 [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://www.strasilky.cz/psg270.htm>

Světželv.cz [online]. [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://www.svetzelv.cz/index.php/obecne-informace-chov-zelv>
Euzelva [online]. ©2013 [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://www.euzelva.cz/>
Příručka pro chovatele potkanů [online]. [Cit. 2013-12-12]. Dostupné z: http://sedmikrasky.skauting.cz/texty/potkani_prirucka_1.pdf

Legislativa

Sbírka zákonů a Sbírka mezinárodních smluv. *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. Ministerstvo vnitra ČR: ©2010 [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/> – poskytuje přehled zákonů a vyhlášek, je však třeba si zde nebo jinde dohledat aktuální novely
Právní předpisy MZe. *Ministerstvo zemědělství ČR* [online]. Ministerstvo zemědělství: ©2009–2013 [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze> – předkládá právní předpisy vztahující se k problematice chovů hospodářských zvířat
CITES. *Česká inspekce životního prostředí* [online]. ČiŽP: ©2004–2011 [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://www.cizp.cz/CITES>
ŠONKOVÁ, R. *Welfare v ekologickém zemědělství. Šance pro lepší život hospodářských zvířat*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 2006. Dostupné z: [http://www.kis-vysocina.cz/userfiles/File/Welfare%20v%20ek.zemdlstv\(1\).pdf](http://www.kis-vysocina.cz/userfiles/File/Welfare%20v%20ek.zemdlstv(1).pdf)
Registrace zvířat, legalizace chovů. *Zootechnika.cz* [online]. ©2013 [cit. 2013-10-25]. Dostupné z: <http://www.zootechnika.cz/clanky/povinnosti-chovatele--registrace-chovu--evidence/legalizace-zvirat-a-chovu-ovci -koz -skotu .html>
Obecně závazná vyhláška č. 2/96 obce Milotice nad Opavou o chovu a držení zvířat [online]. Milotice nad Opavou: ©1996 [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: http://miloticenadopavou.cz/deska_jednani/ozv_1.pdf – příklad obce, která definuje podmínky chovu zvířat ve školských zařízeních specifickými předpisy

Obr. 1: Jestliže škola umožní dětem představit jejich domácí miláčky, nebo jim nabídne atraktivní chovatelské kroužky, zcela jistě k ní získají vřelejší vztah. Foto archiv Alcedo Vsetín

Obr. 2: Akce se zvířaty pro veřejnost výrazně zvýší popularitu školy. Foto archiv Alcedo Vsetín

Obr. 3: Rozložitelnou ohrádku pro morčata, králíky, suchozemské želvy apod. můžete v zahradě libovolně přesouvat. Zvířatům zabezpečíte nejen potravu, ale i slunce nebo stín. Pozor však na predátory! Foto archiv Rozmarýnek

Obr. 4: Příklad výběhů pro drůbež. Přední výběh slouží malým plemenům slepic, zadní (s jezírkem) je pro kachničky mandarínské. Mokřad v popředí poskytuje vhodný biotop pro obojživelníky a vodní bezobratlé. Foto archiv Rozmarýnek

Obr. 5: Masivní klece pro papoušky užívané v chovatelském zázemí. Foto Jana Vondráčková

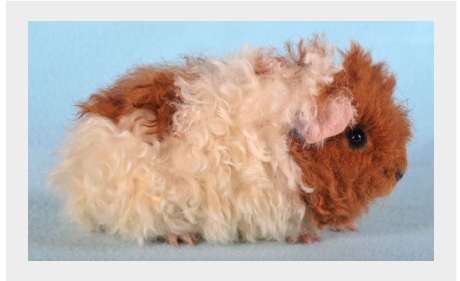
Obr. 6: Paludária jsou vhodná pro rosničky, anolisy nebo menší druhy agam a leguánů. Lze v nich chovat dva druhy živočichů – jeden využívá vodu ve spodní části nádrže, druhý současně s rostlinami. Foto Tomáš Mazuch

Obr. 7: Morčata musíme při pobytu venku chránit před predátory. Pokud to není možné, přemístujeme je na noc do chráněných prostor. Foto Jaroslava Minaříková

Obr. 8: Samice morčat s mláďaty. Většinou jsou snášenlivé, pokud se však nesejdou ve skupině dvě samice výrazně dominantní povahy. Foto Jaroslava Minaříková

Obr. 9: Chov a šlechtění morčat je dnes stejně ceněným chovatelským hobby jako například chov psů. I zde rozlišujeme řadu atraktivních plemen. Foto Michaela Králíčková

Obr. 10: Morčata jsou vysoce hodnocena na mezinárodních chovatelských výstavách. Foto Michaela Králíčková

Obr. 11: Akvaterárium pro žebrovníky nebo axolotly. Foto Tomáš Mazuch

Obr. 12: Příklad terarijní nádrže pro gekončíky noční. Foto Tomáš Mazuch

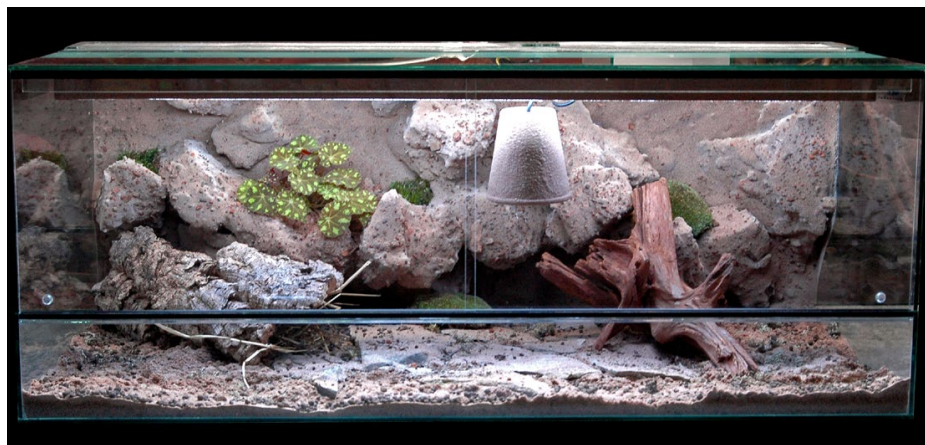
Obr. 13: Chameleoni se pohybují po větvích, proto potřebují vyšší a prostornější terárium. Foto Tomáš Mazuch

Obr. 14: Terárium pro agamu vousatou. Foto Tomáš Mazuch

Obr. 15: V případě leguána je třeba počítat s jeho růstem a volit dostatečně velké terárium s vodní nádrží (vpravo dole). Foto Tomáš Mazuch

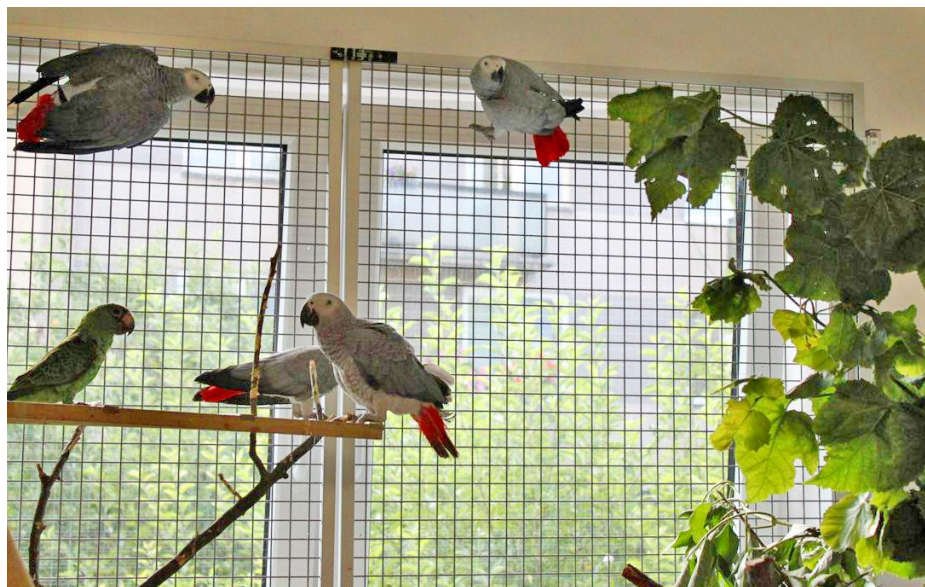
Obr. 16: I suchozemské želvy můžete chovat ve velmi efektní nádrži. Foto Tomáš Mazuch

Obr. 17: Terárium pro kraju královskou by mělo mít možnost zamykání. Foto Tomáš Mazuch

Obr. 18: Vybavení prostor pro chov velkých papoušků musí být masivní. Jejich silné zobáky a potřeba zabavit se vedou často k devastaci vybavení. Foto Jana Vondráčková

Obr. 19: V případě, že využíváte jako chovný prostor celou místnost, je nutné dobře zajistit okna, aby bylo možné větrat bez nebezpečí úniku zvířat. Foto Jana Vondráčková

Obr. 20: Účelně řešené venkovní voliéry pro ptáky. Foto Ladislav Sukovitý

Obr. 21: Andulky vlnkované žijí v přírodě ve velkých hejnech. Chovem v zajetí lidé docílili velké variability jejich zbarvení. Foto Jana Vondráčková

Obr. 22: Aby se naučily mluvit, bývají společenské andulky chovány pouze v jednom exempláři. Partnera jim pak často nahrazuje zrcátko. Foto Jana Vondráčková

Obr. 23: Příklad úpravy chovného boxu pro bezobratlé (v tomto případě pro šváby). Insektária bývají většinou velmi jednoduše a hygienicky zařízena. Foto Blanka Škrabalová

Obr. 24: Pro chov cvrčků se zpravidla používají papírová plata od vajec – zvětšují plochu nádrže a poskytují vhodné mikroklima, navíc je lze velmi snadno a levně obměňovat. Jako krmivo zde slouží sypká směs pro cvrčky a strouhaná mrkev. Foto René Mitrenga

Dana Kellnerová

Chov zvířat ve školách

Metodický materiál pro učitele

Odborný text

Redakce: Lenka Kopáčková

Odborné a metodické konzultace: Jiří Vorlíček

Jazykové korektury: Vendula Kůrková

Grafická úprava: Miroslav Švejda

Vydala Lipka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání

Lipová 20, Brno, www.lipka.cz

Brno 2013

První vydání

84 stran

Tisk: Tiskárna Helbich, a. s., Valchařská 36, Brno

Vytištěno na recyklovaném papíře.

V EDIČNÍ ŘADĚ ODBORNÉ TEXTY DOPOSUD VYŠLO:

- Krajhanzl, J.** Dobře utajené emoce a problémy životního prostředí (2012)
- Kala, L.** Energie a společnost (2012)
- Kala, L.** Riziková společnost: Jak se v ní naučit žít (2012)
- Zahradníková, Š.** Zvířata ve škole (2012)
- Křivánková, D.** Machátová, I. Cesta k ukázkové školní přírodní zahradě (2012)
- Trávníček, J.** Trojan, J. Svobodné informace pro environmentální výchovu (2012)
- Trnová, E.** Základy kvalitní projektové výuky (2012)
- Máchal, A.** O co nám jde v environmentální výchově (2012)
- Máchal, A.** Jak na pracovní listy ve výuce environmentálních témat (2012)
- Máchal, A.** Mýty a omyly o environmentální výchově a v environmentální výchově (2012)
- Kažmierski, T.** Základy pro environmentální výchovu na školách (2012)
- Kažmierski, T.** Jak připravit úspěšný školní projekt (2012)
- Jánišová, M.** Hormonální látky ve vodách (2013)
- Kažmierski, T.** Značení regionálních produktů v České republice (2013)
- Kellnerová, D.** Chov zvířat ve školách (2013)
- Trávníček, J.** Trojan, J. Využití mapových produktů Google pro environmentální výchovu (2013)

V EDIČNÍ ŘADĚ DIDAKTICKÉ NÁMĚTY DOPOSUD VYŠLO:

- Milěj, T.** Svobodová, J. Hrátky se Sluncem (2012)
- Kala, L.** Simulační hry na téma Energie a společnost (2012)
- Kala, L.** Didaktické aktivity na téma Riziková společnost (2012)
- Vorlíček, J.** V zeměpise prakticky jinak (2012)
- Kolektiv autorů Lipky.** Co se děje v lese (2012)
- Kolektiv autorů Lipky.** Jen ta kráva mléko dává? (2012)
- Řepík, M.** Navrhni svůj ekodům (2013)
- Zouharová, D.** Investiční záměr hýbe obcí. Simulační hra o zapojení veřejnosti do řešení environmentálního problému (2013)

Metodický materiál je součástí souboru textů, jenž vznikl v rámci projektu Vzdělávání k udržitelnému rozvoji pro střední školy (CZ.1.07/1.100/14.0151), který byl spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR. Publikace navazují na dvě započaté ediční řady: Odborné texty (žlutá řada) a Didaktické náměty (modrá řada). Snahou je vytvořit informační materiály, které se stanou inspirací učitelům různých předmětů pro začleňování environmentální výchovy do výuky.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ